

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1921.

Första kammaren.

Nr 14.

Lördagen den 5 mars.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Upplästes följande till kammaren inkomna protokoll:

År 1921 den 5 mars sammanträdde kamrarnas valmän för utseende av kommitterade för tryckfrihetens vård; och befunnos efter valförrättningens slut hava blivit till kommitterade utsedda:

f. d. riksantikvarien Gustaf Oscar Augustin Montelius	med 23 röster,
f. d. lektorn Teofron Adolf Säve	„ 23 „
f. d. bibliotekarien, Svenska Akademiens ständige sekreterare Erik Axel Karlfeldt	„ 23 „
f. d. justitierådet Ernst Trygger	„ 23 „
revisionssekreteraren Karl Johan Daniel Schlyter	„ 23 „
professorn Nils Erik Alexanderson	„ 20 „

Viktor Larsson.

Th. Borell.

David Norman.

And. Pers.

På gjord proposition beslöt kammaren, att nämnda protokoll skulle läggas till handlingarna ävensom att riksdagens kanslideputerade skulle genom utdrag ur protokollet underrättas om detta val samt anmodas låta uppsätta och till kamrarna avgiva förslag till dels förordnanden för de valda, dels ock paragraf rörande valet i riksdagsbeslutet.

Anmälades och bordlades bankoutsrottets utlåtanden:

nr 11 A, angående regleringen av utgifterna under riksstatens för år 1922 elfte huvudtitel, innefattande anslagen till pensions- och indragningsstaterna; och

nr 11 B, angående regleringen av utgifterna under tilläggsstatens för år 1921 elfte huvudtitel, innefattande anslagen till pensions- och indragningsstaterna.

Vid föredragning av bevillningsutskottets betänkande nr 7, i anledning av väckt motion avseende skyndsammare behandling av vissa taxeringsmål, bifölls vad utskottet i detta betänkande hemställt.

Om begränsning av fastighetslåneräntan.

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 13, i anledning av väckt motion angående begränsning av fastighetslåneräntan.

Uti en inom första kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 79, som behandlats av första lagutskottet, hade herr *Karl Johan Ekman* hemställt, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t efter verkställd utredning låta utarbeta samt för riksdagen framlägga förslag till bestämmelser därom, att ingen må taga eller låta förskriva sig större ränta än sex för hundra om året vid lån mot säkerhet av in-teckning i fast egendom eller pant av i sådan egendom in-tecknat skuldebrev.

Utskottet hade i det föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att ifrågavarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Herr *Ekman, Karl Johan*: Herr greve och talman! Första lagutskottet har ansett sig kunna ganska lätt avfärda den fråga, som genom förevarande motion bragts på tal. Men jag tror, att den likväl är värd någon uppmärksamhet.

Utskottet har presterat en historik, som går tillbaka ända till första början. Utskottet framställer saken så, att under medeltiden, då rätts-åskådningen behärskades av den judiska och den kanoniska rätten, ansågs blotta tagandet av ränta såsom ett ocker, varför all ränta var förbjuden. Sedermera, under inflytandet av reformationen och den romerska rätten, tilläts en skälig ränta, men vad som utöver ett visst fastställt räntemaximum togs, betecknades eller betraktades såsom ocker. Och slutligen, menar utskottet, ha vi nu i vår upplysta tid funnit, att dessa mång-hundraåriga föreställningar voro idel misstag och direkt stridande emot det ekonomiska livets lagar. Utskottet säger, att "försöken att underkasta långivares och låntagares överenskommelser om räntans storlek tvånget av ett i lag fixerat maximum visade sig stå emot det praktiska livets krav"; och man lämnade därför räntan fullkomligt fri. Detta skedde i vårt land beträffande korta förbindelser på högst sex månader och utan in-teckningssäkerhet år 1864 och beträffande all ränta genom lagen den 28 september 1907, varigenom räntan frigavs.

Nu har emellertid utskottet icke varit blint för att denna frihet skulle kunna medföra ett oskäligt ocker, men utskottet finner bote-medlet däremot uti att, som utskottet säger, ett nytt ockerbegrepp hos oss på sista tiden skulle ha utbildats, och det skulle då ha resulterat i lagen den 14 juni 1901 angående ocker, varigenom stadgas kriminellt

ansvar för den, som vid försträckning begagnar sig av någons trångmål, oförstånd eller lättsinne till att tillskansa sig förmögenhetsförmåner, vilka märkligen överstiga vad som efter omständigheterna kunde anses utgöra skälig ränta. Att denna lag är ganska ineffektiv torde var och en förstå, ty då intet räntemaximum är stadgat, är det ganska ovisst, om eller när en betingad ränta skall anses så pass mycket för hög, att man kan ålägga kriminellt ansvar.

För övrigt vågar jag bestrida utskottets mening, att det ockerbegrepp, med vilket man här, liksom i 1915 års avtalslag har att göra, såvitt penningeförsträckningar och dylika transaktioner angår, är i själva saken något annat än vad som i gamla tider hos oss har gällt. Det har till ockerbegreppet i alla tider hört, att man såsom 1915 års avtalslag säger, "begagnat sig av annans trångmål, oförstånd, lättsinne eller beroende ställning" för att tillskansa sig oskäligen förmåner. Man kan ju jämföra uttrycken i 1915 års lag med uttrycken i den gamla förordningen av 1597 om ocker på spannmål. Det var så, att det hade varit dyrtid i landet och allmogen hade i stor utsträckning måst låna utsäde för att beså åkrarna. "Nu", heter det i denna 1597 års författning, "klagas, att de fattige, som sålunda hava varit trängde att låna och borge, måste giva dubbelt så mycket igen, som de till låns fått hava, och en del väl mera. Och all den stund den fattige gemene allmogen varder därigenom utsugen och fördärvad och kan näppeligen komma sig före igen", så, "på det att varken den, som lånt och borgat haver, eller den, som undsättning haver gjort, må hava sig till att beklaga, utan båda det vederfaras som rättvist vara kan, så hava Wi betänkt, att på var tunna säd, som bonden haver tagit till borgen, skall givas en halvspann av sådan säd, som lånt är".

Det ocker, som långivarna här gjorde sig skyldiga till, är ju av precis samma slag som det, vilket beskrives i 1915 års lag med orden, att man "begagnar sig av annans trångmål" för att taga eller betinga sig oskäligen förmåner. Samma tankegång ligger till grund för bestämmelserna om penningaränta i stadgan om rättegångar den 25 februari 1598. Det heter däri, att eftersom "en okristlig vinst med ocker drivs till mångens märkligen skada och yttersta fördärv; så på det att varken den som penningarna lånar eller den som dem till låns upptager någon skada bekommer, utan en tillbörlig vinst hava må, så hava Wi för gott ansett och lagligast aktat, att vilken som penningar utlånar, han skall intet mera till interesse och vinst taga än 6 daler av varje hundrade". Här stadgades nu för första gången en räntefot av 6 %.

Således, det "moderna ockerbegrepp", varom utskottet talar, det fanns i fråga om de nu nämnda rättstransaktionerna lika levande och kraftigt redan på 1500-talet som någonsin nu och fick även sitt både tydliga och drastiska uttryck i dåtidens lagstiftning. Men man var på den tiden inte så ömhjärtad om kapitalet. Man satte en bestämd gräns, och sedan fick det gå med kapitalets vinstmöjligheter som det ville.

Det är nu visserligen riktigt, som utskottet säger, att enligt såväl

Om begränsning av fastighetslåneräntan.
(Forts.)

Om begräns-
ning av fas-
tighetslåne-
räntan.
(Forts.)

judisk som kanonisk rätt allt tagande av ränta judarna sinsemellan och de kristna sinsemellan var förbjudet. Men därför betraktades icke all ränta såsom ocker. Det mosaiska huvudstadgandet i detta stycke är följande: V Moseb. 23: 19—20: "Du skall icke taga ränta av din broder, varken på penningar eller på livsmedel eller på något annat, varpå ränta kan tagas. Av utlåningen må du taga ränta, men icke av din broder." Den åtskillnad, som sålunda gjordes mellan landets egna inbyggare och utlåningen, berodde naturligtvis icke därpå, att någon annan lägre moral var tillåten mot utlåningen än emot de egna stamförvanterna, utan därpå, att den huvudsakliga handeln bedrevs med utlåningarna. Lånade man dessa penningar i affärssyfte, så var det naturligt, att man skulle hava skälig ränta på sitt utlånade kapital. Men gentemot de egna stamförvanterna var det annorlunda. De rörde sig icke med penningar, de levde av sina åkrar, vingårdar och boskapshjordar. Det var endast, när någon råkade i nöd, som han behövde låna. Och det vittnar högt om det israelitiska folkets höga sedliga standpunkt, att deras lag då förbjöd ränta och ålade den bättre lottade att i stället omhändertaga och hjälpa den fattige och nödställde. Stadgandet härom lyder så, III Moseb. 25: 35 ff.: "Om din broder råkar i armod och kommer på obestånd hos dig, så skall du taga dig an honom — — —. Du skall icke ockra på honom eller taga ränta — — och du skall låta din broder leva hos dig. Du skall icke lämna honom dina penningar på ocker eller lämna honom av dina livsmedel mot ränta." Likaså ett annat stadgande, II Moseb. 22: 25: "Lånar du penningar åt någon fattig hos dig bland mitt folk, så skall du icke handla mot honom såsom en ockrare; I skolen icke pålägga honom någon ränta." Det var nöden, fattigdomen, som skulle skyddas mot ocker och utsugning, men det var icke räntan i och för sig som var av ondo.

Inom den kanoniska rätten gick man emellertid nog längre. Vi kunna erinra oss, hurusom i vårt land med stöd av denna kanoniska rätt ännu vid Arboga möte 1412 förklarades, att den skulle bannlysas, som nekade, att det var en dödlig synd att taga ränta. Det var således ett långt strängare stadgande än den mosaiska rättens. Måhända påverkades den kanoniska rättens standpunkt — utom av den judiska förebilden — även av erfarenheterna från det gamla Rom. I det romerska riket var till en början rättigheten att taga ränta alldeles oinskränkt, och lagarna mot gäldenärerna voro ganska stränga. Detta gav anledning till ett oerhört ocker, som således var en följd av räntans fullkomliga frihet. Men å andra sidan uppväcktes också därigenom folkets hat emot ockrarna, och den romerska historien vittnar, som bekant, om vilka svåra inre oroligheter som därav följde. Mot den självskhetens och vinningslystnadens ande, som härskade i det hedniska romerska samhället, var den kristna uppfattningen av räntan såsom ett otillåtligt ocker en bestämd protest. Kristendomens uppfattning härutinnan betecknade en högre sedlig standpunkt i förhållande till de forna hedniska folkens. Att den verkliga praktiskt kunde göras gällande i sådan överväldigande ut-

sträckning, som skedde, berodde på samma orsaker som möjliggjorde Om begränsning av fastighetslåneräntan.
(Forts.)

Det var först med den stigande ekonomiska utvecklingen mot slutet av medeltiden och från den nyare tidens början, som behovet av en lättnad i ränteförbudet på allvar började göra sig gällande. Men om man också var sinnad att tillmötesgå detta behov, så var man å andra sidan alltför genomträngd av känslan utav nödvändigheten att söka effektivt stävja allt obilligt ocker, att man icke ville släppa räntan fri utan begränsade densamma till ett visst maximum. Detta bestämdes hos oss genom rättegångsstadgan den 25 februari 1598 till 6 %, och därvid förblev det sedan i mer än 300 år till år 1907, då räntan helt frigavs; dock med den mindre avvikelser, att under de svåra ekonomiska förhållandena mot slutet av 1600-talet räntan under cirka 20 år, eller från 1666 till 1687, var fastställd till 8 % men därefter åter nedsattes till 6 %. Dessutom frigavs, som jag redan nämnt, räntan på korta lån utan inteckningssäkerhet år 1864. Utvecklingen i de övriga kristna länderna har i stort sett varit densamma som hos oss.

Då man blickar tillbaka på denna mångtusenåriga uppfattning och praxis bland de i sedligt avseende högst stående folken rörande räntans tillbakahållande och begränsning, så finner man det egendomligt och något överkligt, då utskottet i sitt utlåtande talar om "försöken" att binda räntan, vilka försök skulle ha slagit så illa ut, att man äntligen sett sig tvungen att helt och hållet frigiva räntan. Försökstiden har då i alla händelser icke varit för kort. Och jag tror inte heller, att försöken ha slagit så illa ut. Jag har under mina tingsår handlagt tusentals ärenden angående in-teckning i fast egendom, och i intet av dessa tusentals skuldebrev, ofta på betydande belopp, har räntan varit utfäst till högre belopp än 6 %. Och går jag tillbaka i domböckerna, århundrade efter århundrade, skall jag finna detsamma. Det är en direkt verkan av den lag angående räntans begränsning till högst 6 %, som vi ha haft ända till år 1907. Hade vi ej haft denna lagbestämmelse, så är jag viss om att räntan ofta skulle varit långt högre, ty vi måste komma ihåg, att det under de gångna århundradena icke alltid rätt goda tider och riklig kapitaltillgång utan att vårt land gång på gång hemsökts av svåra ekonomiska kriser med mycken penningfattigdom, och likväl har begränsningen av räntan till 6 %, icke blott i lagstiftningen utan till väsentlig del även i det praktiska livet, kunnat upprätthållas. Visserligen har man stundom kringgått lagen, och under vissa tider har det nog skett i ganska betydande utsträckning, men jag vågar likväl påstå, att lagen i stort sett fyllt sin uppgift att skydda vårt ekonomiska liv för utplundring, ty man har dock inte, så länge lagen gällde, vågat allt för mycket överträda dess bestämmelser utan hållit sina olagliga provisions- och diskontoavdrag inom rimliga gränser. Och i det stora flertalet fall, man och man emellan, har lagen följts, detta särskilt vad fastighetskrediten angår.

Om begräns-
ning av fas-
tighetslåne-
räntan.
(Forts.)

Utskottets påstående, att det av den i utskottsutlåtandet lämnade redogörelsen skulle framgå, "att sättet att genom i lag bestämda maxima söka hålla räntan nere visat sig ineffektivt", är icke riktigt. Det kan vara tillämpligt beträffande vissa tider av ekonomisk depression eller beträffande vissa bankers utlåningsrörelse vid tiden närmast före räntans frigörande i vårt land, men såsom allmänt omdöme om dessa under sekler gällande bestämmelser rörande räntans begränsning är det avgjort felaktigt. Det är sålunda en klen grund utskottet står på, då det uttalar, att det ej bör ifrågakomma att nu återgå till det gamla och olämpligt befunnna systemet. Jag undrar, om det ej tvärtom förhåller sig så, att kravet på räntans frigivande, långt ifrån att utgöra det mogna resultatet av de gångna århundradenas erfarenheter, blott är reflexen av en tillfällig tidsströmning under en kort episod av den långa utvecklingstiden. Det är nämligen den moderna *industrialismen* som har framkallat kravet på räntans frigivande. Industrien krävde för sin storartade utveckling högst betydande kapitaltillgångar, och dessa måste till stor del anskaffas genom lån. Men då kapitalets placering i industriella företag till följd av växlingen i konjunkturerna alltid är förenad med en viss risk, så krävdes helt naturligt en högre ränta vid en sådan placering. Detta var anledningen till att den gamla räntebegränsningen började kännas för trång. Och tendenserna härutinnan vunno stöd av tidens allmänna ideriktning, som bestämdes av den ekonomiska liberalismen, enligt vilken räntan, likaväl som varupriser och arbetslöner, borde bestämmas av den allmänna lagen om tillgång och efterfrågan. Därmed sköts det sedliga momentet åt sidan, och rena materialistiska synpunkter anlades på frågan. Men icke nog därmed: dessa synpunkter voro också ensidigt bestämda av storindustriens önskemål och behov.

Mycket upplysande härutinnan är justitieombudsmannens framställning till 1907 års riksdag angående räntans frigivande; det var nämligen på justitieombudsmannens förslag, som det ödesdigra steget då togs. Han yttrade, efter att först ha berört frågans tidigare historia, i sin framställning till riksdagen bland annat följande: "Emellertid hade (i medlet av 1800-talet) i utlandet yppat sig nya ekonomiska läror, vilka krävde upphävande av stadgandena om räntemaximum och räntans fullständiga frigivande. De skäl, som härför åberopades, voro huvudsakligen följande: Även penningen vore en handelsvara, vars pris, d. v. s. räntan, vore beroende av förhållandet mellan tillgång och efterfrågan. Detta förhållande kunde under olika tider och i olika delar av ett land så växla, att stora olikheter med avseende å räntefoten fullt naturligt därav betingades. Härtill komme, att räntan till viss del utgjorde en riskpremie, som avsåge att försäkra försträckningsgivaren mot faran att på grund av försträckningstagarens insolvens icke få igen sitt utlånade kapital, varav följde, att storleken av räntan måste vara beroende av riskens storlek. Det vore omöjligt att förneka, det många med stor risk förbundna försträckningar vore fullt lojala och för det allmänna av stort gagn. Flere bland de viktigaste uppfinningar och nya företag inom

näringslivet hade vid sitt första uppträdande erbjudit så ringa utsikter till framgång, att ingen kapitalist skulle varit benägen att försträcka de för dessa uppfinningars och företags utförande erforderliga kapital, om icke den stora risken uppvägs av utsikten att erhålla hög ränta." Så långt justitiombudsmannen.

Om begränsning av fastighetslåneräntan.
(Forts.)

Jag erkänner, att dessa skäl kunde motivera en större frihet att bestämma räntan efter konjunkturerna vid utlåning till *industrien* av mera rörligt kapital. Men de motivera alldeles icke, att även fastighetslåneräntan skulle släppas fullkomligt fri. Felet år 1907 var, att man av skäl, som gälla endast vissa arter av utlåning, frigav räntan vid varje slag av kapitalförsträckning. Olägenheterna härav märktes icke så länge de goda tiderna varade och det fanns gott om penningar i landet. Man lånade ut åt *industrien*, fick hög ränta, och risken syntes jämförelsevis obetydlig. Men sedan högkonjunkturen nu är över och svårigheterna för *industrien* börja hopa sig, ter sig läget annorlunda. Kapitalet drar sig undan ifrån *industrien* och söker sig i stället placering i säkrare värden såsom fastigheter, statens och kommunernas obligationer o. d. Men pretentionerna på hög ränta kvarstå, och låntagaren är tvungen att underkasta sig den högre räntesatsen, då han icke längre har skyddet av ett lagstadgat räntemaximum. Mycket belysande är den senaste emissionen av 14 miljoner kronor av Stockholms stads 7 %-lån. Dessa 14 miljoner utbjödos i torsdags till teckning, och efter en knapp timmes förlopp var hela summan fulltecknad. Men om också en dylik placering i statens och kommunernas obligationer mot hög ränta ur långivarnas synpunkt är fördelaktig, så är den likväl ur det allmännas synpunkt icke önskvärd. Det är tvärtom nödvändigt, om landets ekonomiska ställning icke skall ytterligare förvärras, att statens och kommunernas upplåning inskränkes och att räntan i möjligaste mån hålles nere. Likaså i fråga om fastighetskredit. Tack vare de goda tiderna har räntefoten vid fastighetslån, trots räntans frigivande år 1907, hittills i allmänhet kunnat hållas nere vid ett maximum av 6 %, men det börjar bli annorlunda. Sparbankerna, som i stor utsträckning förmedla fastighetskrediten på landet, ha ända till fram på förra året nöjt sig med en räntefot av 6 %. Men från och med den 1 juli i fjol ha åtskilliga av dem höjt räntan med en eller en halv procent, alltså till 6½ eller 7 %. Och har man en gång kommit in på denna trafik, så torde nog räntan ytterligare stiga. Detta i sin mån kommer ofelbart att förr eller senare inverka på de otaliga enskilda långgivare, som särskilt på landsbygden ha sina penningar placerade mot inteckningar i fast egendom. Vare sig de behöva det eller icke, komma de givetvis att följa den allmänna räntestegringen. Varför skulle de nöja sig med mindre ränta än sparbankerna? Liksom *industrien* redan lamslagits av höga löner och höga räntor, så kommer jordbruket likaledes att allt mera invecklas i svårigheter till följd av stigande löner och stigande räntor. Men här är faran för landet långt större, ty skulle jordbruket råka in i ett allvarsamt krisläge, så blir skadan kanske obotlig. Och vad fastighetskrediten i stä-

Om begränsning av fastighetslåneräntan.
(Forts.)

derna beträffar, så ligger det i öppen dag, att en ytterligare stegring av fastighetslåneräntorna skulle ännu mera driva hyrorna i höjden och sålunda blott förvärpa bostadsfrågans redan förut svåra läge.

Jordbruket tål icke högre räntebelastning än 6 %. Det är ingen tillfällighet, att det räntemaximum, som hos oss tidigare i århundraden varit gällande, har stannat vid 6 %. Denna gräns har bestämts med hänsyn till vad låntagaren i vanliga fall ansetts kunna tåla utan att oskäligt och till skada för det allmänna betungas. Går man därutöver, riskeras, att låntagarens ekonomi undergrävas och att därvid icke heller det allmänna får sitt av skatter och pålagor. Det är mycket svårt att med siffror ådagalägga, att så förhåller sig; men statistiken ger dock en ganska tydlig anvisning om, vart en ytterligare räntestegring vid fastighetslån skulle leda hän. År 1917 var taxeringsvärdet på all fast egendom i enskild ägo 8,887,345,000 kronor; inkomsten därav, beräknad i genomsnitt till 5 % å taxeringsvärdet, var 444,367,250 kronor. Sammanlagda beloppet av den in-tecknade gälden var 5,272,100,000 kronor eller 59,3 % av taxeringsvärdet. Räntan å denna gäld, beräknad efter en räntefot av 6 %, skulle gå till 316,326,000 kronor eller något mer än 71 % av inkomsterna. Nu vet jag väl, att åtskilliga av de i statistiken upptagna in-teckningarna icke äro belånade utan ligga oanvända; men å andra sidan tror jag, att inkomstens beräkning till i genomsnitt 5 % är väl hög, så att i allt fall relationen mellan inkomsten och räntebeloppet blir densamma. I vilket fall som helst är det tydligt, att redan vid en räntefot av 6 % räntorna — åtminstone vad jordbruket beträffar — bli så höga, att en verklig katastrof hotar, ifall räntan allmänt skulle komma att höjas därutöver.

Det är sålunda för jordbruket ett intresse av högsta vikt, att fastighetslåneräntan kan begränsas. Att därvid lita till ockerlagen tjänar ingenting till; den kan icke tillämpas, om än räntan sattes till 10 à 12 % eller ännu mer. Det enda, som är att göra, är att resolut lägga en linjal över profithungern och säga: härtill och icke vidare!

Men låter sig detta praktiskt genomföras? Ja, icke i dag. Men jag ber att få påpeka, att jag icke begärt, att riksdagen skulle omedelbart begära en räntebegränsning, utan att hemställa skulle göras till Kungl. Majt om utredning i saken, varpå sedan skulle följa framläggande av förslag för riksdagen. Innan denna utredning blivit slutförd, tror jag, att ställningen är sådan, att det kapital, som framför allt ser på säkerheten, nog i tillräcklig utsträckning skall komma att ställas till fastighetskreditens förfogande, även om det tvingas att nöja sig med en ränta av 6 %. Men att långivarna av sig själva skulle ålägga sig en sådan begränsning i tider av kapitalknapphet, tror jag icke på. Skall lagen om tillgång och efterfrågan fortfarande få fritt verka på detta område, så torde nog ingen räntenedsättning vara att vänta. Det behövs ett återinförande för fastighetskreditens räkning av ett i lag bestämt räntemaximum.

Jag är icke blind för, att ett sådant kan ha sina olägenheter. Det

frestar under depressionstider till kringgående, och det kan i tider av kapitalknapphet försvåra för jordbruket tillgången på erforderligt rörelsekapital. Men olägenheterna av att lämna långivare och låntagare fullt fria händer att bestämma hur hög ränta som helst äro i längden ännu större. Det händer, att åtskilliga fastighetsägare, som under kristiden inköpt sina gårdar och kreatursbesättningar för höga pris och nu måste balansera det hela medelst upplåning, bliva tvungna att realisera med förlust, om penningtillgången genom en begränsning av räntan åstramas. Men det är bättre att ett mindre antal av landets fastighetsägare drabbas av dessa svårigheter, än att både dessa och hela den stora mängden av ännu välsituerade jordbrukare skola genom en fortgående räntestegring dragas in i ett tillstånd, som är lika menligt för dem alla och som hotar hela landets ekonomiska bestånd, vilket i så hög grad beror av jordbruket.

På dessa grunder tillåter jag mig, herr greve och talman, att yrka avslag å utskottets hemställan och i stället bifall till min motion.

Herr Larsson, Jacob: Jag tror, att herr talmannen och kammaren skola hålla mig räkning för, att jag alldeles underlåter att gå in på något närmare bemötande av vad den föregående talaren så långt och värtaligt anført. Jag skall inskränka mig till att hemställa, om icke utskottet i sin motivering må anses hava tydligt ådagalagt, att motionen, även om den kan sägas vara välmenande, dock är i högsta grad icke välbetänkt. Den samhällsklass, fastighetsägarna, som motionären här vill hjälpa, komme helt säkert att bedja vår Herre bevara sig för en sådan hjälp. Något annat tror jag knappt behöver sägas till svar på den siste ärade talarens anförande, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning gjordes enligt därunder förekomma yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt samt vidare därpå, att kammaren skulle med avslag å utskottets hemställan bifalla den i ämnet väckta motionen; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 14, i anledning av väckt motion med förslag till ändrad lydelse av 24 § i lagen om ekonomiska föreningar. *Ifrågasatt ändring i lagen om ekonomiska föreningar.*

Vid behandling av berörda, inom första kammaren av herr Örne avgivna motion, nr 74, hade utskottet på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte, i anledning av förevarande motion, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta verkställda utredning, huru-

*Ifrågasatt
ändring i la-
gen om eko-
nomiska för-
eningar.*
(Forts.)

vida och i vilken omfattning det i 24 § i lagen den 22 juni 1911 om ekonomiska föreningar meddelade förbudet för den, som äger företräda föreningen, att föryttra eller med inteckning för gäld belasta föreningens fasta egendom, ävensom motsvarande bestämmelser i lagarna om sjuk-kassor och om understödsföreningar skulle kunna upphävas, samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde giva anledning.

Herr Ö r n e: Ja, herr talman, jag har intet annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan. Men jag vill begagna tillfället att vädja till statsrådet och chefen för justitiedepartementet att snarast möjligt låta verkställa denna utredning, som är av så enkel beskaffenhet, att, såvitt jag kan se, intet hinder torde möta, att resultatet av densamma redan under innevarande riksdag framlägges och genomföres. Det är visserligen så, att denna fråga förefaller att vara av tämligen ringa vikt för samhället i dess helhet, men den har rätt stor betydelse för de ifrågavarande ekonomiska föreningarna, och jag kan ej förstå, varför icke regeringen och riksdagen skulle kunna tillmötesgå ett allmänt önskemål från det hållet. Jag ber att med denna motivering få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i det föreliggande utlåtandet hemställt.

*Om gottgö-
relse av
landsting för
fattigvård af
sinnessjuka
m. fl.*

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 11, i anledning av väckt motion om utsträckt skyldighet för landsting att lämna fattigvårdssamhälle gottgörelse för vård av sinnessjuk eller sinnesslö, som är i behov av fattigvård.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 119, vilken behandlats av andra lagutskottet, hade herr *Olsson* i Blädinge hemställt, att riksdagen måtte för sin del besluta sådant tillägg till eller ändring uti 40 § lagen den 14 juni 1918 om fattigvården, att gottgörelse för vård av sinnessjuk eller sinnesslö, som enligt 1 § av lagen om fattigvården förklarats vara i behov av vård å anstalt för sinnessjuka eller sinnesslöa, skall lämnas av landsting och utgå med belopp motsvarande 3. betalningsklassen från den dag beslutet meddelats, att den sjuke i mån av utrymme å anstalten intages.

Utskottet hade i det föreliggande utlåtandet på återopade grunder hemställt, att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Vid utlåtandet fanns fogad en reservation av herrar *Boberg*, *Andersson* i Knäppinge, *Magnusson* i Skövde, *Nilsson* i Vibberbo och *Carlsson* i Solberga, vilka anförde följande:

"Föreliggande utskottsutlåtande ha vi för vår del ej kunnat biträda. Om gottgö-
De skäl, som av utskottsmajoriteten anförts för ett avslag å motionen, ^{relse av}
äro enligt vår uppfattning i flera hänseenden uppkonstruerade och ej ^{landsting för}
tillräckligt bärande. ^{fattigvård åt}
^{sinnessjuka}

Inom ett stort antal mindre och fattiga kommuner finnes en proportionsvis stor procent sinnessjuka och sinnesslöa, vilkas vård är för kommunerna ekonomiskt synnerligen betungande, emedan vanligen mycket lång tid förflyter, innan de sjuka kunna beredas sådan anstaltsvård, att kommunen äger av landstinget uppbära någon ersättning för vårdkostnaderna. Vid ett bifall till motionen skulle sådan ersättning vinnas betydligt tidigare och därigenom icke blott en rättvis utjämning av kostnaderna inträda, utan än mer åt fattiga kommuner beredas ökade ekonomiska möjligheter till *bättre vård* av ifrågasvarande sjuka. — Utskottets farhåga, att vid bifall till motionärens framställning ersättning av landstingsmedel skulle utgå utan att nödig kontroll över vårdsnaden vinnes, är överdriven, ty givetvis föreligger med litet god vilja möjlighet att i här ifrågasatta fall anordna behöflig kontroll. Förutom andra möjligheter till sådan torde man väl kunna hysa det förtroendet till fattigvårdskonsulenterna, att de även härutinnan bli verksamma.

Vi hålla alltså före, att ett bifall till motionen skulle bli till nytta för vården av sinnessjuka och sinnesslöa samt därjämte åstadkomma en behöflig utjämning av kommunernas kostnader för denna vård och att motionen sålunda bort bifallas."

m. fl.
(Forts.)

Herr Boberg: Herr greve och talman! Jag tillhör icke dem, som i onödan vilja lägga omsorgen om den enskilde på kommunen, icke heller kommunens omsorg på samhället i stort. Här är dock ett område, där jag tror, att man av barmhärtighetsskäl bör noga tänka sig för, innan man fattar ett beslut. Det finnes nämligen en hel mängd fattiga kommuner, som inom sig hysa ofantligt många sinnessjuka. Det är svårt för dem att ägna dessa sinnessjuka den vård, som de behöva, och hospitalen äro som bekant överfyllda, så att det ofta dröjer lång tid, innan en ansökan om intagning kan beviljas, och de få inträde där.

Nu går motionärens yrkande ut på, att för sådana här ifrågasvarande sinnessjuka, för vilka sökts och medgivits inträde på hospital, ehuru de av brist på utrymme icke kunna omedelbart intagas, under tiden skall av landstingsmedel lämnas sådant bidrag, som erlagges för medellösa fattiga i tredje klass å statens anstalter, nämligen 2 kronor om dagen. Mot detta motionärens yrkande göras nu varjehanda invändningar, och det är ju icke så underligt. Man säger, att det är lätt att på fattigvården få över sådana, som möjligtvis skulle kunna hjälpa sig själva eller genom sina släktingar bli hjälpta, att det är lätt att få läkarintyg om att hospitalsvård behöves m. m. Men jag tror, att de, som tala så, icke riktigt veta, hur det går till i detta avseende. Ty för att få en ansökan om intagning på hospital beviljad, måste utom läkareintyg en hel mängd frågor besvaras i ett cirkulär; dessa frågor äro av en

Om gottgörelse av landsting för fattigvård åt sinnessjuka m. fl.
(Forts.)

mycket ingående beskaffenhet. Därefter skall hospitalsdirektionen, i vilken sakkunniga sitta, bedöma det hela. Först sedan detta skett och patienten beviljats inträde på hospitalet, först då skulle anslaget utgå, men icke förr.

Jag har också hört den invändningen, att de så länge få vänta på inträde vid hospitalet, att många sinnessjuka under tiden bli bättre, så att de icke behöva åtnjuta hospitalsvård. Men om så sker, är detta väl lätt att konstatera och ligger väl så uppenbart för hela samhället, att man icke kan tänka sig, att något missbruk av landstingsmedel på detta sätt skulle uppkomma.

Nu framhåller utskottet på sid. 3 svårigheterna att anordna en nödig kontroll för dessa sjuka, om de skola vårdas hemma i kommunen. Utskottet säger: "Svårigheterna att anordna en sådan kontroll, att den, på samma gång som den blir i tillfredsställande mån enhetlig och effektiv, ej uppställer fordringar, vilka av de smärre kommunerna ej kunna fyllas och varigenom den för dessa i utsikt ställda ekonomiska fördelen blir illusorisk, torde vara uppenbara." Ja, men man behöver väl icke alldeles sakna kontroll. Vi ha ju nu distriktsläkare, vi ha fattigvårds-konsulenter, vi ha en mycket högt och långt utvecklad demokrati, inom vilken de humanitära strävandena och de humana synpunkterna göra sig gällande i högsta grad. Vi ha släktingarna till dessa sjuka, som naturligtvis ömma för dem och önska dem den bästa vård. Vi ha därtill tidningspressen, så att icke tror jag, att det kommer att fattas kontroll angående deras vård och sättet, varpå de medel användas, som av landstingen eventuellt komma att beviljas i detta avseende.

Utskottet säger vidare, att det även med hänsyn till landstingens starkt ökade skattebördor ej finner en sådan utveckling önskvärd, och det anser sig redan på grund därav böra avstyrka motionen. Ja, det är bedröfligt, att skatterna växa på det sätt som de göra. Det är icke allenast landstingen, som bli överansträngda, utan även kommunerna och staten, och vi måste naturligtvis därför se till, att vi spara och att vi söka draga in så mycket som möjligt, då det gäller utgifter. Men dessa arma, beklagansvärda människor, som det här gäller, de äro väl ändå i det djupaste och största behov av hjälp, och att spara, då det gäller dem och deras enkla vård, tror jag icke är alldeles riktigt, utan man får väl använda sparsamheten på annat håll, där den är lättare att genomföra och där ingen blir lidande av den på sätt, som här skulle ske.

Så framhåller utskottet konsekvenserna av ett bifall till motionen. Ja, det är klart, att alla humanitära reformer ha konsekvenser med sig. Varje steg man tager här i livet har ju en följd med sig. Men det ligger väl i riksdagens makt att begränsa dessa utgifter och att icke ta steget längre, än som riksdagen anser nödigt, nyttigt och behöfligt. Om man skulle avskräckas av konsekvenserna på alla områden, så skulle man ju ej kunna komma framåt på någon väg. Nu pågår ju också en beslutad skatteutjämning, enligt vilken de starkare kommunerna skola

hjälpa till att bära de svagares bördor, och om en sådan skatteutjämning skulle äga rum i den form, som här föreslås, så tror jag i sanning, att den skulle vara mycket behöflig och mycket behjärtansvärd och att man därför också bör kunna vara med därom. Det är ju också fråga om att upprätta kommunala vårdanstalter för dessa sjuka. Men innan dessa kommunala vårdanstalter bli upprättade, är det klart, att om de fattiga kommunerna av landstingen finge detta bidrag, som motionären ifrågasätter, så skulle de sjuka inom resp. kommuner kunna erhålla en bättre vård än vad nu är fallet. De kunde sammanföras på ett ställe, och det kunde arrangeras enklare och billigare än vad nu ofta sker. Motionären sätter icke ifråga annan utgift än den, som bestämts för patienterna i tredje klass på hospitalen. Den har varit mycket lägre förut — jag tror den var nere i 50 öre ett tag — men nu är den uppe i 2 kronor på grund av den dyrtid vi leva i. Men det kan ju hända, att avgiften går ned igen, om livsmedelsprisen sjunka. Det vet jag ej, men i alla händelser är anslaget begränsat till detta.

Om gottgörelse av landsting för fattigvård åt sinnessjuka m. fl.
(Forts.)

Vi reserverar i utskottet kunde ju icke utarbета något formligt förslag till ändring av bestämmelserna i fattigvårdslagens 40, eventuellt 41 och 42 §§ för att framlägga det i vår reservation. Jag skulle dock vilja bedja dem, som intressera sig för denna fråga, att höra ett förslag, som jag fått i handen i dag och som är utarbetat av en person, som står denna fråga ganska nära och som känner till förhållandena. Andra stycket av 2 mom. i 40 § fattigvårdslagen skulle enligt detta förslag få följande lydelse: "Har för sinnessjuk eller sinnesslö, som är i behov av fattigvård enligt 1 §, gjorts ansökning om intagning å anstalt för sinnessjuka eller sinnesslöa, som avses i 1 mom., samt beslut fattats om hans intagande, men intagningen på grund av bristande platsutrymme ej kunnat ske, äger det fattigvårdssamhälle, som har att svara för vårdkostnaden, att under de förutsättningar, som för erhållande av ersättning enligt 1 mom. stadgas, av vederbörande landsting erhålla gottgörelse för vården av sådan person från och med dagen, då beslut om intagning ägt rum, med belopp, som motsvarar avgift å billigaste betalningsplats i den anstalt, där plats beviljats; *ägar landstinget att för beviljande av sådan gottgörelse uppställa de villkor, som kunna befinnas lämpliga.*"

Nu tror jag, att en del medlemmar av denna kammare — jag hoppas, att jag icke förolämpar eller sårar någon genom att säga det — möjligen icke satt sig tillräckligt in i denna fråga och att de därför icke fullständigt kunna bedöma, hur saken ligger. Jag vet, att i andra kammaren yrkande om återremiss kommer att framställas, på det att utskottet, i händelse nu kamrarna fatta beslut i enlighet med motionen och icke i enlighet med utskottets förslag, må bli i tillfälle att taga ärendet under omprövning och möjligtvis utarbета ett förslag, som kan vara betryggande för, att de utgifter, som landstingen skulle ikläda sig för dessa sinnessjuka, icke växa för stora eller komma att utges på

Om gottgörelse av landsting för fattigvård åt sinnessjuka m. fl.
(Forts.)

sådant sätt, att de icke skulle bliva till gagn. Jag måste därför, herr talman, begära, att ärendet återremitteras till andra lagutskottet.

Herr von Sneidern: Herr greve och talman, mina herrar! Jag tror, att även bland utskottets majoritet den uppfattning är rådande, som framförts av den ärade reservanten, att exempel verkligen kunna anföras, då det vore både rätt och behjärtansvärt, att landstingen lämnade bidrag i fall som detta. Jag tror även att man skulle kunna gå längre: att man i enstaka fall kan påvisa, hurusom det kunde vara önskvärt, att landstinget bidroge även *innan* ett sådant konstaterande ägt rum; att sjukdomsfall kunna inträffa, då ett omedelbart bidrag skulle kunna vara önskvärt för kommunens ekonomi. Men även med dessa erkännande får man se till hur det verkligen faktiskt ställer sig. När riksdagen skrev år 1905, skrev den ganska vidsträckt och begärde, att man skulle upptaga till prövning alla de fall, då sådant bidrag, som man då tänkte sig från staten, skulle och borde kunna lämnas till dessa sinnessjukas och sinnesslöas vård. Således är den tanken, som nu framställts av motionären, ingalunda ny, utan tvärtom har den varit före förut och då blivit noggrant prövad. Fattigvårdslagstiftningskommittén kom i sin ingående undersökning av detta spörsmål till det resultat, att landstingen — det var på dem man lade bördan och icke på staten — icke skäligen kunde utbetala ersättning i andra fall än då sjukdomen hade kontaterats på sådant sätt, att den, som behövde vård, intagits på en anstalt. Man måste kräva, att en verklig garanti fanns, icke blott för att den sjuke var sjuk, utan även för att han fick en fullt tillfredsställande vård. Detta ansågs då ej kunna ske på annat sätt än genom intagande på en anstalt, och denna uppfattning delades sedermera av riksdagen så nyligen som år 1918, då den nuvarande fattigvårdslagen blev antagen. Om vi nu ginge motionärens väg, skulle det innebära ett helt brytande med den princip, som då av riksdagen blev godkänd, och detta utan att några nya skäl blivit framförda för saken ifråga.

Den ärade reservanten yttrade, att det ej förelåg någon svårighet rörande konstaterandet av sjukdomen. Och därom äro vi ju alldeles eniga, att det föreligger en fullkomlig garanti däri, att den sjuke erhållit tillstånd att intagas på hospital. Men osäkerheten blir så mycket större, när man sedan kommer till det andra konstaterandet, som man önskar få, eller konstaterandet hur vården faktiskt ställer sig ute i kommunerna. De vägar, som anvisats i motionen och sedermera av reservanterna här, torde väl näppeligen kunna bli godtagna. Att fattigvårdsinspektörerna, som ju arbeta på någonting helt annat och hava sakkunskap på ett helt annat område, skulle vara i stånd att kunna utöva något slags prövning angående hur vården av dessa sinnessjuka, som dock behöva vård på så många olika sätt, skötes, är väl näppeligen möjligt. Och även den andra hänvisningen till den allmänna meningen, till demokratin, som den ärade talaren märkvärdigt nog ville tillskriva

speciell sakkunskap i fråga om sinnessjukvården, tror jag knappast kan vara riktig.

Nu har beträffande det förslag som framlagts, från reservanternas sida sagts, att det skulle tillkomma landstingen att bestämma det sätt, på vilket man skulle kunna utöva kontrollen. Jag vill då säga, att redan den kontroll landstingen för närvarande hava att utöva beträffande de bidrag, som lämnas i olika fall, ställer sig mycket svår. Landstingen ha att tillse, att kostnaden för den vård, som lämnas av de olika kommunerna, i första hand av kommunerna uttages av den, som är för vården ansvarig, det må nu vara enskilda eller kommuner. Det föreligger emellertid, när kommunerna få ersättning från landstingen, intet särskilt intresse för dem att utkräva ersättning från annat håll. Att så sker ligger som nämnt i landstingets intresse. Den härför nödvändiga kontrollen är för landstingen svår och att till nya områden utsträcka landstingens kontroll kan därför ej annat än väcka betänkligheter.

Jag sade, att 40 och 42 §§ i fattigvårdslagen äro byggda på den principen, att det skall vara anstaltsvård. Om man nu skulle bryta principen på denna punkt, kan jag ej underlåta att påpeka, att man icke kan så negligera konsekvenserna härav, som herr Boberg gjorde. Man får givetvis vänta sig, att det med lika stor rätt framkommer krav, att för dem, som exempelvis fått rätt att intagas på tuberkulosanstalter, men ej kunnat omedelbart komma in, ersättning skall lämnas under den tid de vårdas utanför dessa, och att i liknande fall för dem, som få rätt att intagas på hem för kroniskt sjuka, även skall givas ersättning, och därvidlag torde expectanstiden vara än större, då det där rör sig om en vårdnadsform, som ännu icke på långt när är tillfredsställande ordnad genom anstaltsvård.

Det motiv, som framförts av motionären, är skatteutjämningsynpunkten. Härom säger han ju sant nog, att samma synpunkt lagts på frågan, när den förut behandlats. Emellertid kan man icke undgå att, såsom utskottet gjort, fästa uppmärksamheten på att denna synpunkt dock i annan ordning än den, vari förslaget från riksdagen år 1905 framkom, blivit beaktad på flera sätt. Det har skett genom det direkta anslag riksdagen redan under flera år lämnat för ändamålet, och nu har det ställts i utsikt betydligt större belopp att av Kungl. Maj:t användas för ändamålet. Jag tror därför att, hur behjärtansvärt än förslaget kan vara i enskilda fall, man dock på andra vägar skall kunna vinna lättnader för dessa i många fall hårt tryckta kommuner och sålunda nå samma syfte, som avsetts med motionen.

Under sådana omständigheter och då jag tror, att ett bifall till återremissyrkandet ej kommer att på majoriteten i utskottet kunna utöva sådant inflytande, att utskottet kommer att ändra den uppfattning, till vilken det kommit av de skäl jag anförde och som även finnas intagna i betänkandet, tillåter jag mig, herr talman, att yrka bifall till utskottets hemställan.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr tal-

Om gottgörelse av landsting för fattigvård åt sinnessjuka m. fl.
(Forts.)

Om gottgörelse av landsting för fattigvård åt sinnessjuka m. fl. mannen enligt de yrkanden, som därunder förekommit, propositioner, först på bifall till vad utskottet i det föreliggande utlåtandet hemställt och vidare på utlåtandets återförvisande till utskottet, samt förklarade sig anse den första propositionen, vilken upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

(Forts.) Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller andra lagutskottets i utlåtande nr 11 gjorda hemställan, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, visas utlåtandet åter till utskottet.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 89;

Nej — 30.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 4 B, angående regleringen av utgifterna under tilläggsstatens för år 1921 fjärde huvudtitel, innefattande anslagen till försvarsdepartementet.

Punkterna 1 och 2.

Lades till handlingarna.

Anslag till undervisnings- och gymnastikmateriel m. m.

Punkten 3.

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att till förstärkning av ordinarie reservationsanslaget till undervisnings- och gymnastikmateriel samt undervisningsanstalter och utbildningskurser å tilläggsstat för år 1921 anvisa ett förslagsanslag, högst, 175,513 kronor.

Utskottet hade i den nu föredragna punkten på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte till förstärkning av ordinarie reservationsanslaget till undervisnings- och gymnastikmateriel samt undervisningsanstalter och utbildningskurser å tilläggsstat för år 1921 anvisa ett förslagsanslag, högst, 104,205 kronor.

Herr W i n b e r g: Jag skall först be att beträffande föreliggande utlåtande få uttala det önskemålet, att, då ett utlåtande av ifrågavarande art rörande en huvudtitel föreligger, utskottet om möjligt ville göra en sådan sammanfattning, att man tydligt kan se, vilken totalsumma det rör sig om

i det föreliggande utlåtandet. Nu kan man visserligen se, att ifråga om de extra anslagen dessa sammanlagt gå upp till 91 miljoner. Men av dessa äro en del redan förut behandlade av riksdagen och beträffande en del andra, som äro bordlagda, har utskottet gjort en anmälan, att de först längre fram skola förekomma. Man måste sålunda räkna igenom varje enskild post för att få en samlad föreställning om vad utskottets utlåtande rent finansiellt innebär, sådant det föreligger.

*Anslag till
undervisnings- och
gymnastik-
materiel
m. m.
(Forts.)*

Vad sedan själva huvudfrågan beträffar, skulle jag för det första rent principiellt vilja uttala den meningen, att det förefaller mig oriktigt att ifråga om försvarsutgifterna på detta sätt forcera behandlingen av huvudtiteln, innan man kan överblicka, hur det i övrigt ställer sig rent statsfinansiellt ifråga om hela budgetens uppgörande, och innan man riktigt klart kan bedöma, hur mycket vi över huvud hava att röra oss med. Jag kan väl förstå, att från regeringens, särskilt från chefens för försvarsdepartementet sida det givetvis är lyckligast, om man kan få sin huvudtitel behandlad så fort som möjligt, så att man vet, vad man kan få — det må bli en senare fråga, på vilka övriga saker riksdagen i sista ögonblicket kan bli fullkomligt tvingad att göra avprutningar. För min del har jag den uppfattningen — och jag tror icke, att man behöver ha den rent principiella syn på hela försvars- och militärfrågan, som jag har, för att finna detta naturligt under nuvarande förhållanden — att man med beslut som dessa, vilka röra försvarsdepartementet, kan låta anstå en tid, tills man bättre kan överblicka, hur den statsfinansiella ställningen är. Ty jag dristar mig ändå ha den uppfattningen, att skulle — som man mycket väl kan tänka sig — det visa sig, att rätt så avsevärda avprutningar måste göras för att få budgeten att gå ihop, då torde försvarshuvudtiteln under nuvarande förhållanden vara av den karaktär, att där kan göras betydligt större avprutningar än utskottet i föreliggande fall gjort.

Jag skulle också vilja erinra om att vi i det hela se, att detta utskottsutlåtande ju erbjuder den lika ovanliga som för regeringen glädjande företeelsen att vara fullkomligt enhälligt. Det har sålunda ej funnits någon avvikande mening inom utskottet ifråga om var man bort stanna vid behandlingen av de anslagskrav man haft till sitt övervägande. Nu kan man ha olika meningar om denna enighet, huruvida den är glädjande eller ej. Det förefaller mig, att vi här kanhända ha det första utslaget av den s. k. uppgörelse, som är träffad rörande hur riksdagen skall ställa sig till vissa anslagsfrågor, som från regeringens sida framförts. Jag skall ej ingå på någon närmare prövning av den formen för parlamentarismens bedrivande, därför att man ju möjligen kan till mig säga: det där är ju saker, som icke röra dig, då du ej tillhör något av de partier, vilkas ledare här träffat något slags uppgörelse med regeringen rörande deras ställning till vissa anslagskrav. Men jag måste säga, att den neutralisering av riksdagens självständighet jag särskilt ansett hava förefunnits, då vi haft s. k. partiregeringar, som ju på samma gång kallas regeringar med parlamentariskt underlag, den faran borde

*Anslag till
undervis-
nings- och
gymnastik-
materiel
m. m.
(Forts.)*

ju i någon mån vara avvärjd genom förhållanden som de nuvarande. Men nu har man funnit upp ett sätt att göra sig säker om att på förhand hava bundit riksdagen, och man har valt formen av en s. k. överenskommelse mellan regeringen och vissa partiledare. Jag måste starkt ifrågasätta, huruvida ett sådant förfaringssätt ur parlamentarisk synpunkt kan anses tillrädligt. Såsom en representant i varje fall för den del av svenska folket, som icke varit med om att träffa denna överenskommelse, måste jag ju för min del nedlägga en gensaga mot ett sådant tillvägagångssätt, och detta är ett ytterligare skäl för mig att anse, att man borde låta anstå med avgörandet av den fråga, varom utskottets föreliggande utlåtande rör sig, tills utskottet än ytterligare hunnit pröva, huruvida icke eventuellt den överenskommelse som träffats kunde tillåta att gå något längre ifråga om nedprutning av de begärda anslagen.

Huvudskälet, varför jag kommer att hemställa om återremiss till utskottet, är emellertid det jag redan tidigare i mitt anförande framhöll, att, när man står inför sådana ekonomiska omständigheter, som gång på gång framhållits och då det gäller att på alla möjliga sätt göra besparingar, då förefaller det mig fullkomligt oriktigt att redan nu på detta tidiga skede av riksdagens förhandlingar absolut binda sig vid så omfattande belopp till försvarsändamål som dem det här är fråga om och att framtinga dessa sakers avgörande nu. I detta syfte har man nu här fastställt utgiftsposter, som sedan medföra den konsekvensen att, när vi komma längre fram i riksdagsarbetet och stå inför andra utgiftsposter, betydligt mer befogade att vinna beaktande än de nu föreliggande, riksdagen då nödgas på grund av den rent statsfinansiella ställningen göra avprutningar, som den under andra förhållanden icke skulle gjort, om den nämligen hade haft möjlighet att reglera budgeten på det sätt den för ögonblicket helst skulle önskat.

Ehuru jag visserligen helst rent principiellt skulle yrkat avslag på föreliggande utlåtande, men då å andra sidan det förefaller mig, som om det vore större utsikt att komma till ett positivt resultat genom att återförvisa ärendet till utskottet, enär jag anser det ur principiell synpunkt riktigast att icke i nuvarande skede av riksdagens förhandlingar man avgör en fråga som denna, hemställer jag, herr talman, på grund därav om återremiss av föreliggande fråga till utskottet, för att det vid en senare tidpunkt må kunna tagas i övervägande, huruvida icke betydligt längre gående inskränkningar ifråga om utgifterna till ifrågasvarande ändamål kunna vidtagas än utskottet funnit sig böra föreslå.

Herr Kvarnzeli us: Herr talman! Jag vill först begagna tillfället till att uttrycka min tillfredsställelse över att även herr Winberg är tillgänglig för någon påverkan av utvecklingens lag. Tidigare skulle det givetvis varit det mest naturliga för honom att yrka avslag på denna punkt. Nu har han nöjt sig med att yrka återremiss. Det är ändå ett litet givande på hand, att även han vill vara med om anslag till försvarsändamål.

Det var emellertid ej med anledning därav jag begärde ordet utan med anledning av herr Winbergs anmärkning mot att statsutskottet kommit fram med tilläggsstaten för fjärde huvudtiteln redan nu, innan man är i tillfälle att närmare bedöma den ekonomiska situationen i landet. Om man hade uppskjutit framläggandet, menade han, att man av omständigheternas makt måhända skulle nödgats pruta ytterligare i ett eller annat avseende på anslagen. Jag vill med anledning därav säga, att det ju allmänt anses i hög grad önskvärt, att tilläggsstaterna behandlas så tidigt som möjligt under året, därför att de röra anslag, som äro avsedda att förbrukas under innevarande år. Innan vederbörande myndigheter veta, huruvida de hava att räkna med, att förstärkning av anslagen på skilda punkter skola ifrågakomma, kunna de ej planlägga driften och arbetena fullt rationellt. Det har därför ansetts nödvändigt, icke minst med hänsyn till den stora arbetslöshet som råder, att man ifråga om varje anslag, varom ingen meningsskiljaktighet förefinnes, så fort som möjligt bereder riksdagen tillfälle att fatta beslut, på det Kungl. Maj:t och sedan vederbörande verk och inrättningar så fort som möjligt må kunna lägga om verksamheten med hänsyn därtill. De slippa därigenom vidtaga åtgärder, som annars av omständigheterna skulle bliva nödvändiga, såsom att inskränka driften eller draga ut verksamheten över hela året med de mindre anslag de förut ha att räkna med. Sålunda just ur en synpunkt, som förefaller mig för herr Winberg bör vara mycket betydelsefull och viktig, att man bereder sysselsättning för så många som möjligt i så god tid som möjligt i dessa svåra tider, har det varit som utskottet skyndat sig att framlägga detta förslag. Jag vill tillägga, att vi hava avskilt alla sådana punkter, om vilka någon meningsskiljaktighet kan råda. Jag vill även med anledning av vad herr Winberg yttrade tillägga, att ifråga om de anslag, som här på skilda punkter föreligga, avdelningens ledamöter i första rummet och utskottets ledamöter sedermera varit i tillfälle att fullt sakligt pröva varje ärende utan att behöva taga någon som helst hänsyn till eventuella förhandsutfästelser från partiledarna eller andra gentemot regeringen. Det föreligger icke, så vitt jag kan erinra mig, någon punkt av den beskaffenhet, att någon av utskottets ledamöter, så vitt jag har mig bekant, behövt i någon som helst mån tumma på sin övertygelse om vad som varit riktigt med hänsyn till någon utfästelse. Det är för övrigt alldeles oriktigt, vad herr Winberg förutsatte, att någon överenskommelse skulle existera, som utskottet behövt taga hänsyn till vid handläggning av detta ärende. Det förefinnes intet skäl att på någon punkt sätta frågetecken med hänsyn härtill.

Dessutom ber jag att få fästa uppmärksamheten på, något som kammarens ärade ledamöter säkerligen observerat, att utskottet vidtagit rätt avsevärda nedprutningar på de belopp, som äskats av Kungl. Maj:t. Dock tror jag, att vad utskottet här tillstyrkt är av den beskaffenhet, att försvarets intressen därigenom blivit tillbörligen tillgodosedda. Man har nog märkt på denna huvudtitel, att det varit en annan

*Anslag till
undervisnings- och
gymnastik-
materiel
m. m.
(Forts.)*

Anslag till
undervis-
nings- och
gymnastik-
materiel
n. m.
(Forts.)

person, som utarbetat propositionen än de civila försvarsministrar, som under de senaste åren framlagt försvarets huvudtitlar. Detta säger jag icke såsom något klander mot herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet. Tvärtom vill jag säga, att jag anser, att det ligger något visst erkännansvärt uti, att han velat se frågan ur den synpunkt han givetvis i första rummet bör se den. Vi inom utskottet ha däremot av olika skäl tvingats att se frågan även ur andra synpunkter och därför nödgats vidtaga indragningar och besparingar, dock icke på sådant sätt, att någon av oss medvetet haft någon känsla av att därigenom ha skadat försvarets verkliga och vitala intressen. Jag vill tillägga, att statsrådet i detta fall, enligt min uppfattning, handlat synnerligen klokt, ty han har genom sitt handlingssätt försatt såväl statsutskottets första avdelning som statsutskottet i dess helhet och förmodligen även riksdagen i det glädjande läget att kunna göra besparingar och avprutningar, något som man särskilt i dessa tider har all anledning att sätta värde på.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den föreliggande punkten.

Herr Winberg: Ja, herr talman, jag vill blott säga, att jag icke tror, att herr Kvarnzeliuss bör draga alltför vittgående konsekvenser beträffande en ändrad uppfattning å min sida, därför att jag yrkat återremiss. Jag anser, att det principiellt riktigaste hade varit, att både han och jag yrkat avslag. Väl vet jag, att såväl herr Kvarnzeliuss som många andra skulle finna det nöjsamt, om de en vacker dag funne mig stå upp och förorda de anslagskrav, som här äskas, men tyvärr måste jag smärta dem med att säga, att jag icke tror, att detta kommer att inträffa. Detta om den saken.

Vidare rörde herr Kvarnzeliuss vid en punkt, som för varje gång man hör en dylik mening uttalas låter bra och är tilltalande för känslan, nämligen nödvändigheten att så fort som möjligt fatta beslut särskilt med hänsyn till att arbetet bör uppehållas i största möjliga utsträckning, en sak som även jag senterar. Ja visst bör man göra det, om man verkligen har produktivt arbete att bereda ett större antal arbetare. Men just därför att jag både nu och tidigare ansett såsom det viktigaste att se till, att produktivt arbete hålles i gång så mycket som möjligt, håller jag före, att de anslag, som här äskas och vilka man är färdig att bevilja, just skulle kunna i betydligt större utsträckning gagna de syften jag i det avseendet framfört. Jag kan icke neka mig att erinra om att ehuru man nu vill motivera brådskan att redan nu avgöra ärendet med att man därigenom skulle motverka arbetslösheten, ännu icke, så vitt jag vet, några definitiva åtgärder vidtagits vare sig från regeringens eller riksdagens sida för att klarlägga arbetslöshetsspörsmålet och vad från riksdagens sida bör göras för att i största möjliga mån motverka arbetslöshet. Om man, såsom man ju måste göra, anser detta vara en viktig fråga, förefaller det mig, som om det spörsmålet borde ha prioritet för att förekomma till behandling i riksdagen framför en hel del militära anslag.

Herr talman! Utan att man däri får i någon mån inlägga betydelsen av en omvändelse från min sida vidhåller jag mitt yrkande om återremiss.

*Anslag till
undervisnings- och
gymnastik-
materiel
m. m.
(Forts.)*

Herr Lindhagen: Jag begärde ordet, då herr Kvarnzelius efterlyste ett yrkande om avslag.

Denna fråga står ju mycket nära en annan fråga, nämligen den om den så kallade avrustningen i hela världen. Det finnes många fredsvänner i Sverige, såväl inom som utom riksdagen, som påyrkat den, och själv har jag vid varje riksdag hittills kommit med något yrkande i det avseendet.

Nu har jag emellertid verkligen för denna gång tröttnat, därför att alla tre partierna sammansvetsat sig uti att bordlägga avrustningskravet utan att röra vid detsamma och på sin höjd komma fram med någonting, som kallas för minskning i rustningarna, ett krav, som icke är något hugg mot militarismen utan bara ett vagt påstående, som livet självt vederlägger och omöjliggör, så länge man bibehåller det s. k. försvaret såsom statsinstitution i de olika länderna. Även inom vår högsta utrikespolitiska ledning, nationernas förbund, som vi ha äran och nöjet att med holl och hårt tillhöra, har denna fråga icke kommit upp till något allvarligt bedömande, utan det är fortfarande fråga om vad man kallar minskning i rustningarna. Genom att frågeställningen lägges på detta negativa plan utan att man går till angrepp mot själva den princip, som uppehåller det hela, kommer själva principen att leva, frodas och ha sin varelse, oavsett om vi i våra tankar minska de så kallade rustningarna.

Nu förstår jag mycket väl, herr talman, att ett yrkande om avslag vid ett tillfälle som detta skulle uppfattas såsom någonting, som herrarna bruka kalla för okynnesyrkande, därför att frågan om avrustning icke nu föreligger här. Man kan icke, det är jag den förste att medgiva, på ett bestämt klockslag, på en bestämd dag nå detta mål — avrustning i hela världen. De personer, som förtjäna sitt uppehälle i militära anställningar, måste ha sitt levebröd, tills de få något annat att leva av. Det är även en massa pensioneringar och andra saker, som följa med avrustningsproblemet, och det bör ju ock helst upptagas internationellt. Men då avrustningsfrågan — en av världens viktigaste frågor — icke har någon existens i rådslagen, skall åtminstone jag, herr talman, för att tillmötesgå herr Kvarnzelius, såsom en opinionsyttring, yrka avslag.

Herr Olsson, Oscar: Ja, att avrustningsfrågan åtminstone icke på det håll, som herr Winberg representerar, kan ha någon aktualitet just nu, bevisar väl det förhållandet, att till och med en socialdemokratisk stat blivit utsatt för överfall av en armé, dirigerad från ett samhälle, som enligt herr Winbergs uppfattning just är det paradisiska ifråga om ordnandet av förhållandena här i världen. Och det är helt naturligt, att avrustningsfrågan icke kan vara aktuell under det till-

Anslag till
undervis-
nings- och
gymnastik-
materiel
m. m.
(Forts.)

stånd, i vilket vi nu leva, då den förste representanten, som här uttalat sig mot utskottets förslag, tillhör ett parti, som så långt ifrån representerar någon opposition mot våldsmedels användande, att det öppet agiterar för att man skall förbjuda användande av våldsmedel under förberedelserna för den slutliga kampen, för att detta parti så länge självt är för svagt att använda dem, men sedan skall detta parti — det ingår i dess program — genomföra sitt samhällssystem genom inbördes krig och användande av andra våldsmedel. Där har herr Lindhagen sålunda från en gammal bundsförvant svaret på, varför avrustningsfrågan icke nu från *något* håll kan vara aktuell.

Vad beträffar herr Winbergs funderingar om, att någon överenskommelse mellan partiledarna skulle hindrat de olika partiernas representanter i utskottet och riksdagen att rent sakligt granska de föreliggande frågorna, så får jag säga, att den kaffe- eller tidningskonselj, som herr Winberg i det fallet anslutit sig till, icke borde tagas på allvar i denna församling. Det har icke träffats någon överenskommelse, som på någon epda punkt kunnat åstadkomma, att åtminstone de socialdemokratiska representanterna — för dem kan jag svara, då jag själv tillhör det socialdemokratiska partiet — behövt med ett enda öre höja eller sänka de anslag, som varit under behandling.

Nu kan man, Gud bevars, i pressen taga hand om rykten, och man kan även låtsas sig tro på dem, men det är väl ändå litet starkt, att man här i kammaren skall få höra sådana saker proklameras från en ledamot, som borde veta bättre. Det kan åtminstone icke vara till någon uppbyggelse vare sig för de i denna kammare eller de i andra kammaren sittande representanterna, att sådan beskyllningar, om vars karaktär man måste vara på det klara, slungas ut.

Vad sedan beträffar herr Winbergs svårighet att se vad som är nedprutat, så förstår jag mycket väl den synpunkten. Det är mycket lätt att se vad som är prutat, men det är icke opportunt att göra en addition, som tager 5 minuter i anspråk. Om herr Winberg hade gjort den additionen, menar jag, att hans uttalande borde ha lagts på ett annat sätt. Statsutskottet har här framlagt förslag rörande anslagskrav på ungefär 38,000,000 kronor, av vilka ungefär 8,000,000 prutats, således 21 %. Ett försök till insinuation, att denna nedprutning skulle ha blivit större, om icke vissa representanter i utskottet låtit binda sig av saken icke vidkommande skäl, torde vid åsynen av dessa siffror falla på sin egen orimlighet. Vi ha, så långt vi kunnat och förstått, utgått från den, såsom vi tyckte, självklara förutsättningen vid prövningen av dessa anslagskrav, att vi, då en försvarsrevision tillsatts för att komma fram med ett slutligt förslag, icke ha rätt att gå så långt i sparsamhet, att vi på någon punkt rasera, omöjliggöra det försvar vi nu ha. Men vi — åtminstone de socialdemokratiska ledamöterna — ha varit angelägna att gå ända till gränsen i det hänseendet. Det kan ju vara en och annan punkt, om vilken det kan diskuteras, och jag vill säga herr Winberg, att om herr Winberg gitter med sakliga skäl visa, att vi på någon punkt gått längre

än nödvändigheten kräver för att något så när uppehålla det försvar vi för närvarande äga, så att detsamma icke raseras, så skall jag gärna och villigt böja mig för dessa sakskal och vika ifrån den ståndpunkt jag intagit i utskottet. Att denna min maning icke kommer att föranleda mycket besvär från min sida, därom är jag emellertid säker.

Anslag till
undervis-
nings- och
gymnastik-
materiel
m. m.
(Forts.)

Det torde således vara tämligen onödigt att ingå på den idé, som herr Winberg förde fram, nämligen att man skulle bordlägga denna fråga, tills viktigare frågor hunnit bliva behandlade av riksdagen. Utskottet har, så vitt jag förstår, gått så långt som det varit möjligt att gå, om man icke vill ställa sig på avrustningsståndpunkten, som herr Lindhagen ansåg böra vara den riktiga i världen — och som också skulle vara det, ifall förhållandena vore sådana, som de borde vara. Men jag påpekar, att det är alldeles orimligt att, då ingen anledning därtill förefinnes, återremittera denna fråga.

Herr Winberg: Herr talman! Jag vill bara meddela den siste ärade talaren, att jag, trots det att han lämnade mig tillfälle därtill och trots det att andra vid föregående tillfällen sökt utmana mig därtill, ändock icke kommer att ingå i någon principdebatt med honom om en socialists ställning till det militära försvaret i en kapitalistisk stat, dels därför att jag knappast tror, att detta forum skulle sentera en sådan debatt och dels därför att jag har den uppfattningen, att herr Olsson i detta avseende befinner sig i ungefär samma situation, som när den blinde yttrar sig om färgen. Detta är anledningen, varför jag ej närmare går in på spörsmålet rörande det förfärliga, som inträffat, att folket i en stat blivit överfallet av en socialistisk stat. Jag vet, vad herr Olsson menar, den saken är för mig klar. Men jag vill säga herr Olsson och övriga, som så utan vidare slukat icke blott det militära försvaret utan även nationernas förbund med all dess våldspolitik, att om man skall yttra sig på det sätt herr Olsson här gjort, så bör man ock se till, att man något litet sopar rent för egen dörr.

Vidare skall jag bara, då herr Olsson här gjort gällande, att ingenting annat än saklig behandling och ingenting annat än saklig kritik kommit ifråga, uttala den stilla anmärkningen, att det är synnerligen överraskande att se, hurusom såväl socialdemokrater och liberaler som högermän och andra, som möjligen varit med i utskottet, verkligen funnit *samma linje* nödvändig att följa för att icke radera det militära försvaret. Jag gratulerar, att riksdagen med bortseende så fullständigt av alla partipolitiska synpunkter kommit till det enda objektiva: där går gränsen för såväl socialdemokrater och liberaler som för högermän. Jag gratulerar här till och vidhåller mitt yrkande.

Herr Olsson, Oscar: Bara den lilla anmärkningen, att sådant kan ske genom en *saklig* prövning.

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr tal-
mannen, att i avseende å den föreliggande punkten yrkats, dels att ut-

Anslag till
undervis-
nings- och
gymnastik-
materiel
m. m.
(Forts.)

skottets hemställan skulle bifallas, dels att utskottets hemställan skulle avslås, dels ock att punkten skulle visas åter till utskottet.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med öfvervägande ja besvarad.

Herr *Winberg* begärde votering, i anledning varav och sedan till kontraposition därvid antagits avslag å utskottets hemställan, uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller den i punkten 3 av statsutskottets utlåtande nr 4 B gjorda hemställan, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås utskottets hemställan.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — III;
Nej — 8.

Punkterna 4 och 5.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 6.

Lades till handlingarna.

Punkterna 7—27.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 28.

Lades till handlingarna.

Punkten 29.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 30.

Lades till handlingarna.

Punkten 31.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 32—34.

Lades till handlingarna.

Punkterna 35 och 36.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 37.

Lades till handlingarna.

Punkten 38.

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att till förstärkning av ordinarie reservationsanslaget till flottans krigsberedskap och övningar å tilläggsstat för år 1921 anvisa ett förslagsanslag, högst, 2,168,000 kronor.

*Anslag till
flottans
krigsbered-
skap och
övningar.*

Utskottet hade i den föreliggande punkten på återopade grunder hemställt, att riksdagen måtte till förstärkning av ordinarie reservationsanslaget till flottans krigsberedskap och övningar å tilläggsstat för år 1921 anvisa ett förslagsanslag, högst, 700,000 kronor.

Herr statsrådet H a m m a r s k j ö l d: Det här förevarande anslaget är avsett till flottans krigsberedskap och övningar. Redan anslagets benämning ger vid handen, att dessa medel hava en vital betydelse för flottans behov. Under de sista åren hava de höga prisen på kol, bränn- och smörjoljor beklagligtvis tvingat till mycket stora inskränkningar i flottans övningar.

Vid uppgörandet av årets budget har även departementschefen av det statsfinansiella läget funnit sig nödsakad till långt gående inskränkningar i det program, som måste anses önskvärt. Den preliminära övningsplanen, som ligger till grund för anslagets beräkning, upptager sålunda rustning endast av det minsta antal fartyg, som för varje årstid måste anses oundgängligen nödvändigt, och planen räknar även med så kallade forcerings- och uthållighetsprov i mycket ringa utsträckning, ehuru dessa prov måste anses äga en alldeles särskild betydelse för maskin- och eldarepersonalens utbildning. I planen upptages kolförbrukningen endast efter en beräkning av i medeltal tre gångtimmar om dygnet för varje fartyg, och denna tid är även mycket lågt räknad, då det gäller att bibehålla befälets kunskaper och skicklighet i navigering och praktisk fartygsmanövrering. Härvidlag måste tagas i betraktande det mycket ringa antal fartyg, som under varje årstid är rustat, i förhållande till den befintliga befälspersonalen.

Icke desto mindre har utskottet minskat det begärda anslaget på tilläggsstaten under denna punkt med icke mindre än 1,468,000 kronor. Huvudmotivet därför är tydligen de fallande kolpriserna. I närvarande stund äro kolpriserna visserligen mycket lägre än de voro, då propositionen uppgjordes och förarbetena till densamma ägde rum, men med hänsyn till den oro, som alltjämt gör sig gällande vid prisbestämningarna på kolmarknaden, kan jag icke undertrycka den känslan, att utskottet i detta fall gått för långt i sina inskränkningar.

Jag vill emellertid konstatera, att utskottet icke haft någon erinran att göra emot det utbildningsprogram, som ligger till grund för anslagets beräkning, och jag styrkes i denna min uppfattning även av ett yttrande vid början av debatten av statsutskottets ärade ordförande, då han fram-

*Anslag till
flottans
krigsbered-
skap och
övningar.
(Forts.)*

höll, att utskottet hade velat tillgodose försvarets intresse och att de in-
dragningar, som ägt rum, icke komme att skada försvarets vitala krav.

Herr Kvarnzelius: Herr talman! Ja, det är alldeles riktigt, som herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet i sitt anförande omnämnde, att då utskottet här ansett sig kunna så avsevärt nedpruta den summa, som det här är fråga om, så beror det på de fallande kolpriserna.

I den avdelning inom utskottet, som har haft att förbereda ärendet, innan utskottet tog ställning till frågan, förskaffade sig avdelningen uppgifter angående dels huru stor kolåtgång som kalkylerats med, då detta anslag beräknades, dels också med vilket pris som då kalkylerats. Vi erhöilo den upplysningen, att kolåtgången beräknades vara 25,000 å 30,000 ton och att de pris, som lagts till grund för dessa beräkningar, voro för förra halvåret 160 kronor och för senare halvåret 120 kronor per ton, ävensom att i genomsnitt ungefär lika stor del av kolförbrukningen ägde rum under vartdera halvåret. Det blev då ett medelpris av 140 kronor per ton. Samtidigt erhöilo vi emellertid upplysning ifrån samma håll om att kol nu kunde köpas, fritt inlagt i flottans kolförråd, till ett pris av 80 kronor per ton. Vi räknade då för säkerhets skull med ett pris av 90 kronor per ton och kommo då till en besparing av 1,250,000 kronor bara på det sättet.

Därjämte framgår det av propositionen att Kungl. Maj:t nyligen har beslutat medgiva en höjning av diet- och mässpengar. Då nu ett prisfall inträffat på alla andra områden, så räknar utskottet med att även någon nedsättning av dessa utgifter skulle kunna äga rum. På så sätt har utskottet ansett sig kunna föreslå den nedsättning, som herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet omnämnde, eller 1,468,000 kronor.

Om jag icke är felaktigt underrättad, så finns det emellertid ytterligare en rätt avsevärd marginal till favör för flottans övningar, ty, när herr statsrådet vidtog den nedsättningen i beloppet, sådant det var äskat ifrån marinförvaltningen, som ägde rum, när propositionen skrevs, så räknade herr statsrådet, efter vad jag hört, med ett lägre antal ton vid prisreduktionen, när han diskonterade prisfallet på kol, än vad som beräknats i kalkylerna. Där finnes ytterligare en marginal till säkerhet för att beloppet skall bli tillräckligt, för såvitt icke något alldeles oförutsett inträffar ifråga om en prisstegring på kolmarknaden. Men det är icke stor anledning att antaga, med hänsyn till den depression som i övrigt är rådande i världen, att en prisstegring på detta område skulle behöva befaras, och det förefaller mig som om det icke borde vara omöjligt för marinförvaltningen, att, så fort riksdagens beslut är fattat, säkra sig genom att kontraktera kolen omedelbart. Det kan hända, att det dock är klokare att avvakta ytterligare prisfall.

I varje fall har det icke varit utskottets mening, att någon inskränkning i det program, som legat till grund för beräkningarna, skulle äga

rum. Jag vill emellertid meddela att utskottet icke har ingått i någon närmare granskning av detta övningsprogram. Det är emellertid all anledning att hoppas, att det även med det anslag som nu föreslås skall bli så möjligt för flottan att inom ramen för detsamma kunna bedriva sina övningar på sätt föreslagits.

*Anslag till
flottans
krigsbered-
skap och
övningar.
(Forts.)*

Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i den nu föredragna punkten hemställt.

Punkterna 39 och 40.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 41.

Lades till handlingarna.

Punkten 42.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 43.

Med anledning av en utav Kungl. Maj:t gjord framställning hade utskottet i den nu föredragna punkten på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte till uppförande av bostadshus i Vaxholms fästning för underofficerare av första graden å tilläggsstat för år 1921 anvisa ett reservationsanslag av 60,000 kronor.

*Anslag till
bostadshus i
Vaxholms
fästning.*

Herr Kvarnzelius: Herr talman! På grund av de upplysningar, som vunnits sedan utskottet behandlade detta ärende, har fråga uppstått, huruvida icke någon ändring i utskottets förslag möjligen skulle vara av omständigheterna påkallad.

Jag tillåter mig därför hemställa, att kammaren måtte besluta att återremittera denna punkt till utskottet. Ett liknande yrkande kommer att göras även i andra kammaren.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes propositioner, först på bifall till vad utskottet i den föreliggande punkten hemställt samt vidare på punktens återförvisande till utskottet; och förklarades den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Punkten 44.

Lades till handlingarna.

Punkterna 45—49.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 50.

Lades till handlingarna.

Punkterna 51 och 52.
Vad utskottet hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 24, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande av medel för anskaffande av en motorpatrullbåt för tullbevakningen i Stockholm.

Utskottets hemställan bifölls.

Om taxeringsföreskrifter rörande varulager m. m.

Föredrogs ånyo bevillningsutskottets betänkande nr 8, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående mera enhetliga föreskrifter rörande värdering av varulager m. m. i och för taxering till skatt för inkomst av rörelse eller yrke.

Detta betänkande lydte sålunda:

Till bevillningsutskottet har hänvisats en av herr *Nylander* inom andra kammaren väckt motion, nr 104, av följande lydelse:

"Våra skatteförfattningar innehålla ej några närmare föreskrifter om, hur inkomst av rörelse eller yrke skall vid taxering beräknas. Det torde vara känt, att bl. a. vid värdering av varulager och vad därmed är likställt, vid avskrivningar å fastigheter, maskiner o. d. taxeringsmyndigheterna på skilda håll tillämpat olika principer. Härigenom har vårlats ojämnhct i beskattningshänseende, vilket ur såväl det allmännas som de enskildas synpunkt icke torde vara önskvärt.

Lämpligaste sättet att avhjälpa nämnda förhållanden synes vara, att, så långt det låter sig göra, föreskrifter meddelas rörande de värderingsgrundsatser, som i angivna hänseende böra tillämpas.

I anledning av det anförda får jag föreslå, att riksdagen behagade besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning av och förslag till mera enhetliga föreskrifter i berörda hänseende."

Den föreliggande motionen berör ett mycket omfattande och invecklat spörsrnål. Tvivelsutan har motionären rätt så tillvida, att på förevarande område ojämnheter i beskattningen förekomma. Till följd av de mångskiftande förhållandena i hithörande konkreta fall torde det dock erbjuda synnerliga svårigheter att åstadkomma några enhetliga föreskrifter av praktiskt värde. Med hänsyn därtill och då för övrigt motionens svävande och ofullständiga avfattning gör densamma mindre ägnad att bilda grundval för någon framställning i ämnet från riksdagens sida, får utskottet hemställa, att herr *Nylanders* förevarande motion, II: 104, icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Herr E n h ö r n i n g: Herr greve och talman! Utskottet har avslagit herr *Nylanders* motion, men tvenne industrimän och affärsrnän i an-

dra kammaren hava reserverat sig och hemställt om en eventuell utredning i frågan. Då jag även tillhör deras skrå, tager jag mig friheten, herr talman, att yttra några ord till protokollet.

Vad nu beträffar sättet för värderingen av olika produkter i och för inkomstbeskattning av varulager så vill jag för min del framhålla det omöjliga i en jämnlikhet i priser för lika varuslag å samma ort. Allt beror ju på till vilka priser varan inköpts, ty dessa fluktuerar under året. Ävenså bero priserna på hur varan transporterats och varifrån den kommit — om från in- eller utlandet.

Gäller det tillverkning av en vara å samma ort, så kan den ena fabriksens tillverkning ställa sig dyrare än den andras — allt beroende på hur modern fabriken är, vad råvaran kostar och många andra förhållanden, såsom olika arbetsmetoder etc.

Då nu således köpta eller tillverkade varor på *samma* ort kunna förete stora olikheter i pris, kan man ju förstå, att skillnaden måste bli ännu större, då man jämför *skilda* orter i vårt vidsträckta land. Under sådana förhållanden synes det mig tämligen omöjligt att uppnå något så när ensartade priser, utan tillkommer det nog affärsmannen eller fabrikanterna själf att bedöma de priser, som böra åsättas varorna vid uppgörande av bokslut eller deklarering.

Ojämnheter måste alltså förekomma, men om ett år priset å en vara blir värdesatt något lågt i ett utgående inventarium, så kommer det ju följande år tillgodo, och då blir vinsten större och vice versa.

Alltså synes det mig, att det liksom hittills bör vara köpmannen eller fabrikanterna, som skall bestämma i detta avseende, ty priset influeras ju även av den större eller mindre omkostnad och avance, som vederbörande måste beräkna.

Vad nu avskrivningar å fastigheter, maskiner och dylikt beträffar, så medger jag, att enighet härvidlag är av nöden; men i detta avseende hava ju för beskattningsmyndigheterna redan utfärdats ensartade instruktioner för fastighetsavskrivning, vadan någon utredning i detta avseende icke heller torde vara av nöden.

Presidenten för Amerikas förenta stater har i sitt programtal i går uttalat sig mot överdrivet regeringsingripande i affärslivet, och jag kan icke tänka mig annat än att han har fullt rätt i detta. Här har affärsmannen och fabrikanterna en hel del lagar och paragrafer att rätta sig efter, men dessutom måste han naturligtvis tillhöra en hel del föreningar, och allt detta torde också taga hans tid mycket i anspråk.

På grund härav vill jag för min del endast göra detta uttalande, och jag ber, herr greve och talman, att få för övrigt ansluta mig till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i det föreliggande betänkandet hemställt.

Om taxeringsföreskrifter rörande varulager m. m.
(Forts.)

Vid ånyo skedd föredragning av bankoutsrottets utlåtande nr 18, i anledning av väckt motion om visst tillägg till 3 § i lagen angående sparbanker, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Efter förnyad föredragning av andra lagutskottets utlåtande nr 12, i anledning av väckt motion angående lagstiftning om beredande av härbärgen för vissa hamn- och stuveriarbetare, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogos ånyo jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 15, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående förbättring av gällande bestämmelser för upplåtelse och innehav av skogstorp och lägenheter å kronomark i de sex nordligaste länen.

Utskottets hemställan bifölls.

nr 16, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av ett område tillhörande övningsplatsen Ljungbyhed.

Utskottets hemställan bifölls.

nr 17, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av ett kronan tillhörigt, från egendomen Brandalsund i Ytterjärna socken av Stockholms län exproprierat område.

Utskottets hemställan bifölls.

nr 18, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa kronoegendomar och upplåtande av lägenheter från sådana egendomar.

Punkterna 1—4.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 5.

Lades till handlingarna.

Punkterna 6 och 7.

Vad utskottet hemställt bifölls.

nr 19, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående vissa åtgärder till bekämpande av smittosamma kreaturssjukdomar.

Utskottets hemställan bifölls.

nr 20, i anledning av väckt motion om avstående från kronans rätt till vissa skogslotter av donationsjords natur inom Arboga stads område.

Utskottets hemställan bifölls.

Föredrogs ånyo första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 1, i anledning av väckt motion angående skrivelse till Konungen med begäran om utredning och förslag i fråga om anordnande av telefonförbindelse med vissa avskilt liggande lots- och fyrplatser.

Om telefonförbindelse med vissa avskilt liggande lots- och fyrplatser.

Med anledning av en utav herr Clason i första kammaren avgiven motion, nr 4, hade utskottet i det föreliggande utlåtandet hemställt, att första kammaren ville för sin del besluta, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning genom regeringens försorg rörande vilka avskilt liggande lots- och fyrplatser, som i främsta rummet borde erhålla telefonförbindelse, och om kostnaden därför samt att Kungl. Maj:t ville till nästkommande riksdag inkomma med det förslag, vartill denna utredning gäve anledning.

Herr Nilsson, Johan, i Skottlandshus: Ja, herr talman, det kan ifrågasättas, huruvida det kan vara lämpligt, att första kammaren här skall gå med på det förslag, som andra tillfälliga utskottet här framlagt. Den ärade motionären har ju ifrågasatt, att utredning skulle ske i den riktningen, huruvida det skall vidtagas åtgärder för att få telefonledningar framdragna till avlägsna trakter, såsom lots- och fyrplatser, som ligga i vår skärgård.

Utskottet har ställt sig välvilligt till hans förslag och föreslagit, att en sådan utredning skulle sättas i gång. Ärendet har varit remitterat till kungl. lotsstyrelsen, och denna har egentligen icke sagt något om saken, utan har gärna tagit emot det erbjudande, som här kan komma från riksdagens sida, för att ställa det något behagligare för dess tjänstemannapersonal än vad den eljest kanske själv genom eget initiativ vågat framkomma med förslag om.

Det må dock ifrågasättas, huruvida icke i dessa tider, då riksdagen den ena gången efter den andra gör uttalanden i den riktningen, att man bör gå försiktigt fram med varje, även den minsta, utgift och bör försöka inskränka sig till de allra oundgängligaste utgifterna, och då den ena gången efter den andra Kungl. Maj:t har kommit fram med förslag, som av riksdagen avslagits, det är lämpligt, att man då i samma andrag skriver till Kungl. Maj:t och begär utredning i ett ärende, som utan tvivel kommer att föra med sig ganska betydande utgifter. Det finner jag för min del icke vara riktigt lämpligt. Utan tvivel är det väl så,

*Om telefon-
förbindelse
med vissa
avskilt lig-
gande lots-
och fyr-
platser.
(Forts.)*

att denna personals intressen komma att bevakas och väl alltid på ett utmärkt sätt ha bevakats av dess styrelse, nämligen kungl. lotsstyrelsen, och det är alltså icke någon särskild anledning att här göra påtryckning från riksdagens sida. Om första kammaren bifaller utskottsutlåtandet, så blir följden först och främst den, att det tillsättes en kommitté. Men däremot har riksdagen ganska skarpt uttalat, att man måste försöka in-skränka deras antal så mycket som möjligt. Utskottet säger visserligen, att utredningen bör ske "genom regeringens försorg", men det hindrar icke, att Kungl. Maj:t går den vanliga vägen och låter en kommitté få hand om det, och sedan har riksdagen rätt svårt att säga nej, om det kommer fram ett dyrbart förslag om att åtgärder skola vidtagas i före-slagen riktning.

Det är ju så att här i vårt land finns det en hel massa människor, som bo på avlägsna platser och som äro i saknad av dessa bekvämlig-heter, som man här vill söka tillföra personalen vid våra lots- och fyr-platser, men man kan tyvärr icke ordna det så, att alla få det fullt så väl ordnat i alla hänseenden, som vi skulle önska. Våra utgifter äro stora ändå, och jag tror, att man bör gå försiktigt fram, och därför tillä-ter jag mig att yrka avslag på utskottets hemställan.

Herr von Hofsten: Den föregående ärade talaren har anlagt en sparsamhetssynpunkt, som givetvis i dessa tider måste vara särdeles beaktansvärd för kammaren. Här gäller det dock att betänka, synes mig, att det är fråga om en sak, som kan ses undantagsvis även från känslans synpunkt. Dessa människor leva under säregna förhållanden, avskilda från världen och de hava en uppgift, mera krävande än kanske några andra personer, anställda i statens eller det allmännas tjänst. Det gäller att för dessa platser få synnerligen dugligt, rappt och duktigt folk, och det borde då av dessa och andra skäl vara ett stort intresse för det allmänna, att dessa personer få om möjligt denna förbindelse med fastlandet, som här sättes i fråga.

Deras verksamhet går ut på att rädda människor ifrån sjönöd, och deras duglighet avser således högre värden än annorstädes. Här begä-res nu endast en utredning. Den föregående ärade talaren sade, att det därav måste följa betydande utgifter, men det är dock så att riks-dagen har i sin hand att, när utredningen en gång kommer, säga sitt ord om huru mycket som skall givas för ändamålet. Utredningen avser endast att undersöka och bestämma, vilka lots- och fyrplatser, som kunna komma i fråga. Det kan kanske vara två eller tre sådana, som särskilt äro behjärtansvärda, och jag förmenar, att riksdagen icke behöver vara bunden på något sätt, därför att den beviljar den begärda utredningen.

Den ärade talaren framhöll också, att det fanns andra personer i de allmännas tjänst, som leva bosatta på långt avlägsna orter. Deras verksamhet kan dock icke jämföras med dessa människors, som det här gäller, ty de senare leva helt och hållet skilda från världen under syn-nerligen svåra arbetsförhållanden.

Jag ber att få lägga kammaren denna synpunkt på hjärtat och hoppas, att kammaren ville bifalla den begäran om utredning som här föreligger. Jag ber således att få yrka bifall till utskottets hemställan.

*Om telefonförbindelse med vissa avskilt lig-gande lots- och fyr-platser.
(Forts.)*

Herr S w a r t z: Herr talman! Under förhandenvarande ekonomiska förhållanden kan jag icke annat än instämma i det yrkande, som den förste ärade talaren här framställt.

Det har nu framhållits från den siste ärade talarens, ordföranden i utskottet, sida, huru mycket behjärtansvärt som ur känslans synpunkt kan tala för ett bifall till denna framställning. Det har förut en gång i dag slagits an på känsloträngarna, när frågan om bidrag från landstingens sida för sinnessjuka, även utan att de blevo intagna på hospital, förelåg till behandling, och vid båda dessa tillfällen har det sagts, att det må vara, att den rent ekonomiska synpunkten kan tala för ett motsatt förfarande, och man får ju icke låta känslan tala alltför mycket, men i detta fall måste vi tänka på att det är sådana känsluskäl, att vi måste låta dem gälla. Det vill synas mig som om man med ett sådant resonemang kan komma ganska långt, ty alltid finnes det en eller annan och kanske ganska många, som tycka, att just det fallet, som han gör sig till förespråkare för, är synnerligen behjärtansvärt.

Vad denna sak beträffar, har det framhållits, att det uteslutande är fråga om en utredning. Jag har varit med i över tjugo år i riksdagen, och jag får säga, att jag knappast tror jag kan erinra mig en enda gång — då riksdagen har begärt en utredning hos Kung. Maj:t och förslag sedan blivit framlagt på grund av denna utredning — som icke riksdagen har ansett sig vara bunden att gå med på vad förslaget innehåller, bara därför att riksdagen har begärt utredningen. Jag tror därför, att det är just i början av behandlingen utav en fråga, som man får taga hänsyn till, hur man kommer att vilja ställa sig, när frågan kommer tillbaka, och då har jag alldeles klart för mig, att under dessa förhållanden, om riksdagen under nu rådande ekonomiska omständigheter begär en utredning, som har till följd ett förslag, vilket innebär en utgift för riksdagen, så lär ej riksdagen kunna undgå att då också bevilja denna utgift.

Utom känsluskälen har det här talats om nödvändigheten av att få dugligt folk till dessa platser och att man skulle underlätta detta i hög grad genom att draga telefonledningar dit. Det håller jag ej för otroligt, fastän jag ej hört någon klagan över, att det saknas dugligt folk på dessa olika platser, men i vilket fall som helst vill jag säga, att det synes mig vara en angelägenhet, som i första hand tillkommer det verk, under vilket dessa personer lyda, som det här är fråga om, och vilket det i allmänhet åligger att i första hand hava omsorg om de underlydandes välbefinnande även ur annan synpunkt än rekryteringssynpunkten. Har ej det verket ansett sig hava någon anledning att under nuvarande förhållanden komma fram med en sådan framställning, så vill det synas mig, att det är en ytterligare anledning för riksdagen att ej nu besluta

*Om telefon-
förbindelse
med vissa
avskilt lig-
gande lots-
och fyr-
platser.
(Forts.)*

en skrivelse till Kungl. Maj:t, där man ovillkorligen så att säga ålägger verket att komma fram med ett förslag. Frågan är väckt genom vad som hänt, och det är för mig alldeles klart, att om verket finner det vara nödvändigt att föreslå en åtgärd i detta fall, så kommer också verket att göra det. Men då är också riksdagen fullständigt obunden med avseende å den framställningen. Jag ber att få förena mig i den förste talarens yrkande om avslag.

Herr Cla:son: Då jag är motionär i denna fråga med anledning av besök vid en fyrplats skall jag be att få yttra några ord. Hur stark känsla man än har av nödvändigheten att under närvarande förhållanden uppträda med all möjlig sparsamhet, så undrar jag dock, om man ej i alla fall måste säga, att om man tillämpar den satsen i denna fråga, så använder man verkligen "större våld än vad nöden kräver". Jag ber nämligen att få påpeka, att det i utskottsklämmen uttryckligen står, att man begär en utredning genom regeringens försorg rörande vilka avskilt liggande lots- och fyrplatser, som i främsta rummet böra erhålla telefonförbindelse, och om *kostnaden* därför samt att sedan Kungl. Maj:t ville inkomma med det förslag, vartill utredningen kan föranleda. Således: finner Kungl. Maj:t, att kostnaderna äro sådana, att de äro oöverkomliga i dessa tider, ja då lär Kungl. Maj:t ej inkomma med något förslag, och Kungl. Maj:t är ej heller bunden att komma in med något förslag. Emellertid förefaller saken mig vara tillräckligt viktig för att kunna förbjuda att tagas under omprövning. Man skall komma ihåg, att det här gäller, som redan utskottets ärade ordförande betonat, statstjänare, som äro av staten satta att fullgöra sin tjänst under ytterst svåra förhållanden, och det är ej bara en tjänst, som gäller Sverige och svenska förhållanden, utan som i många fall och i de allra flesta fall har en internationell betydelse. Det gäller ju lots- och fyrplatser. Dessa statstjänare kunna, såvitt jag förstår, ej jämföras med alla andra, som bo på avsides liggande platser. Här är det fråga om statens tjänstemän och ett uppdrag, som de hava att sköta, och som är förbundet med stora risker. Inträffar då något mankemang på en sådan fyrplats eller lotsplats och man ej står i kommunikation med eller kan komma i kommunikation med fastlandet — det kan ej bara vara storm, det kan vara tjocka och en hel del andra förhållanden, som göra, att möjligheterna äro absolut uteslutna — ja, då kan det inträffa åtskilligt, som både kostar mycket stora värden och kostar människoliv. Jag har, vad det sistnämnda angår, i min motion påpekat åtskilliga fall, då olyckor hava inträffat. Jag skall här bara understryka ett. Det var vid en av dessa fyrplatser, som det inträffade i fjol, att en i tjänst varande av personalen, ett fyrbiträde, när han kom hem och skulle angöra platsen, blev av brottsjön kastad upp mellan båten och vågbrytaren. Hans arm krossades, fyrmästaren var ensam på platsen, det fanns ingen möjlighet på grund av tjocka att komma i förbindelse med land. Man kunde ej signalera på något sätt. Mannen fick ligga utan läkarevård sanslös i ett dygn, och efter detta var han fullkomligt bruten för livet och satt ur tjänstbarhet.

I motionen har jag angivit åtskilliga sådana platser; och där har också angivits den personal, som där finnes. Det står: 3 man, 4 man o. s. v. Jag måste dock framhålla, att dessa siffror kanske giva en oriktig föreställning om förhållandet därför, att det gäller i själva verket också deras familjer. Och man behöver bara tänka sig in i vad det betyder för en sådan familj, exempelvis om modern ligger i barnsäng och det på grund av nu antydda förhållanden ej finnes några möjligheter att få läkare eller vårdare till platsen. Även sådana fall kunna inträffa och hava inträffat.

Om telefonförbindelse med vissa avskilt ligande lots- och fyrplatser.
(Forts.)

Jag talade om, att det här också är ekonomiska värden, som stå på spel. Det finnes vissa av dessa fyrplatser, som äro förbundna med nödhamn, och möjligheten att komma i förbindelse med land kan då vara av mycket stort intresse för sjöfarten och allt vad den representerar. Jag har fått skrivelser från sakintresserade, som betona huru viktigt det är att man kan få kännedom om exempelvis, huruvida vissa fartyg vid ett visst tillfälle kunna angöra en viss nödhamn eller ej. Det kan vara ytterligt stora värden, som då stå på spel. Det kan bli fråga om att utsända spaningsfartyg för att ingripa, blott man får visshet om läget. Även för sådana fall måtte det väl vara alldeles självklart, att det är av synnerligt stor vikt, att vederbörande kunna komma i snabb förbindelse med land, och sådant kan givetvis ske genom en telefonförbindelse.

Det har talats om de stora kostnader, som skulle bli en följd, om man begärde denna utredning. Jag ber då att få upplysa, att jag visst ej tror, att det här skulle bli fråga om så synnerligt stora kostnader. I ett förekommande fall ha, efter vad man meddelat mig, vederbörande sjöfartsintresserade varit villiga att väsentligt bidra till kostnaderna för att få en sådan telefonledning till stånd. Det kan hända, att det i åtskilliga fall skulle stanna vid relativt obetydliga summor, men det hindrar ej, att man bör få en utredning till stånd.

Herr Johan Nilsson ville göra gällande, att om man understödde detta skrivelseförslag, så skulle här komma att tillsättas en dyrbar kommitté eller något sådant. Det vore ju fullkomligt meningslöst i detta fall. Nog lära väl vederbörande kunna utreda denna sak utan tillsättande av någon kommitté. Jag föreställer mig helt enkelt, att man från telegraf- och lotsstyrelserna kunde få alla önskade uppgifter i det här fallet. Vad särskilt beträffar lotsstyrelsens ställning till saken så vill jag nämna, att innan motionen väcktes hade man konfererat med vederbörande i den styrelsen, och där hade man för sin del förklarat sig ej hava något att invända. Det synes mig, att "riskerna" av ett bifall till utskottets hemställan äro ganska små, och att frågan däremot ur humanitär synpunkt har en så pass stor betydelse, så att jag skall tillåta mig hemställa till kammaren att ej motsätta sig ett bifall till utskottets förslag.

Herr Ekman, Carl Gustaf: Jag ber, herr vice talman, att få instämma i det yrkande, som här blivit framställt av herrar Johan Nilsson i Skottlandshus och Swartz.

Om telefonförbindelse med vissa avskilt liggande lots- och fyrplatser.
(Forts.)

När man, som vi få göra i statsutskottet, på punkt efter punkt nödgas dels avstyrka anslag, dels nedsätta anslag, om vilkas önskvärdhet man ej hyser det ringaste tvivel, och när behov, som man måste säga vara överhängande, måste avvisas med hänsyn till den föreliggande situationen, då vore det väl inkonsekvent, om man samtidigt därmed skulle, på sätt som här föreslås, i en skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning i ett fall, då vederbörande verkstyrelse själv ej ansett behovet vara av en sådan art, att verkstyrelsen ingått med framställning i saken. Jag tror sålunda, att det gives goda skäl för att betänksamheten i detta fall får dirigera riksdagens beslut.

Jag måste vidare säga, att då jag tog del av betänkandet — jag har ej läst alla motioner — och såg, att herr Clason var motionär, så blev jag mycket förvånad. Jag påminner mig, hurusom herr Clason under remissdebatten i år tog till sin särskilda uppgift att kritisera riksdagens framställningar om utredning på olika områden och det myckna kommittéväsendet, som till följd av dylika framställningar blev resultatet. Det var hans väsentliga inlägg i remissdebatten *plus* ett kraftigt understrykande av önskvärdheten av att på alla områden iakttaga större sparsamhet än nu är fallet. Då är det underligt att möta samma namn i det andra tillfälliga utskottets utlåtande, som här föreligger, däri man just öppnar utsikt till nya utredningar och nya stora utgifter.

Nu är det ju visserligen så, att herr Clason här sagt, att det kanske ej behöves en kommitté för denna sak; den kan utredas inom verket självt. Men samtidigt understryker han, att till följd av, att vissa orters behov av telefonförbindelser skulle komma att på detta sätt tillgodoses, det skulle kunna tänkas en ekonomisk medverkan från orternas sida. Vidgas uppgiften härtill, så blir det nog en utredningsapparat, i vilken det kommer att ingå även andra element än ledamöter från verken. Jag kan således ej finna annat än att herr Clason själv givit prov på en sådan framställning och gjort sig skyldig till ett av de fel, som han också själv inlett sitt riksdagsarbete i år med att utförligt och ingående kritisera. Jag ber för min del, herr talman, att få yrka det riksdagen måtte följa det förslag, som framställts av herr Nilsson i Skottlandshus och herr Swartz om avslag på utskottets hemställan.

Herr von H o f s t e n: Ja, jag förstår, att frågan ligger illa till, när tre så framstående ledamöter av statsutskottet behagat taga sig an denna i och för sig mera obetydliga fråga, och att man således kommer att följa deras auktoritet. Jag hoppas i alla fall — vilken tanke herr Swartz jämväl gav uttryck åt — att man genom att frågan på detta sätt i alla fall kommit fram, en annan gång kan nå fram till avgörande.

I anledning av herr Ekmans inlägg mot herr Clason vill jag säga, att det står uttryckligen angivet i utskottets hemställan, att utredningen skall ske genom regeringens försorg och icke genom någon kommitté. Utskottet har velat betona detta, och härav framgår att från vår sida har blivit gjort vad som göras kan för att förekomma tillsättande av en kommitté. Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr Cla son: Med anledning av den en smula personliga udden i den anmärkning, som herr Ekman riktade mot mig i sitt anförande, skall jag tillåta mig att understryka, att jag aldrig har motsatt mig utredningar såsom sådana. Jag har endast tillåtit mig framhålla, att utredningar kunna bedrivas på olika sätt, och jag har understrukit, att en stor del av de utredningar, som ske genom stora kommittéer, kunna likaväl ske inom departementen själva, genom ämbetsverken eller genom en eller annan tillkallad sakkunnig.

Om telefonförbindelse med vissa avskilt lig-gande lots- och fyr-platser.
(Forts.)

Herr Ekman, Carl Gustaf: Jag vill endast säga, att i många fall, när man använt uttrycket "utredning genom regeringens försorg", har det resulterat i och måst resultera i tillsättande av kommitté.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr förste vice talmannen, som för en stund övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, enligt de yrkanden, som förekommit, propositioner, först på bifall till samt vidare på avslag å vad utskottet i det föreliggande utlåtandet hemställt, och förklarade sig anse den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som avslår den i första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 1 gjorda hemställan, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles utskottets hemställan.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 73;

Nej — 39.

Föredrogs ånyo första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 2, i anledning av väckt motion angående förbud att vid västkusten under häckningstiden taga sjöfåglars ägg.

Detta utlåtande hade följande lydelse:

I en inom första kammaren väckt och till dess andra tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 26, har herr Johan Nilsson i Malmö hemställt, att riksdagen behagade besluta att i skrivelse hos Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t i den kungl. jaktstadgan låta införa och utsträcka gällande förbud mot att under häckningstiden taga vissa fågelägg att tillsvidare för västkusten gälla *alla* sjöfåglars ägg.

Om förbud att vid västkusten taga sjöfåglars ägg.

*Om förbud
att vid väst-
kusten taga
sjöfåglars
ägg.*

Beträffande motiveringen till denna hemställan får utskottet hänvisa till motionen.

(Forts.)

Enligt vad utskottet inhämtat, har herr Starbäck i en inom andra kammaren väckt och till jordbruksutskottet hänvisad motion, nr 131, gjort enahanda framställning, och har riksdagen i enlighet med jordbruksutskottets utlåtande, nr 8, beslutat, att herr Starbäcks motion icke skulle till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Då riksdagen alltså redan yttrat sig i den av motionären väckta frågan, får utskottet hemställa, att ifrågavarande motion icke måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda.

Herr Nilsson, Johan, i Malmö: Herr talman, mina herrar! Denna motion, som nu föreligger här, avlivades egentligen för 14 dagar sedan, d. v. s. avslogs i båda kamrarna. Att den det oaktat har uppstått på nytt är ju en egendomlighet, men som ju dock ej saknar sin orsak. Motionen väcktes i båda kamrarna, här av mig och i andra kammaren av lektor Starbäck, men under det första kammaren remitterade motionen till andra tillfälliga utskottet remitterades den i andra kammaren till jordbruksutskottet. Sistnämnda utskott, som kom fram med sitt utlåtande för 14 dagar sedan, avstyrkte motionen på grund av, att man ansåg frågan redan vara föremål för utredning. Utskottet sade:

”Enligt vad utskottet inhämtat är förevarande fråga för närvarande under utredning av de utav chefen för jordbruksdepartementet jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallade sakkunniga för utredning i fråga om tillgodogörande av kronans fisken samt jakten å viss kronomark jämte därmed sammanhängande frågor.”

Det förefaller mig — jag använder nu tillfället endast därför, att när frågan behandlades sist var jag i Malmö — som om frågans sammankoppling därmed varit alldeles orimlig och ej alls gagnade saken. Vad jag yrkade i motionen var, att man skulle söka få ett tillfälligt förbud till stånd, ett förbud, som gällde alla fåglars ägg. Borta på västkusten har ett äggröveri pågått alldeles ohejdat. Man tar rubb och stubb, skyddade och oskyddade. Allt tages, och fågellivet håller på att dö ut. Det är kristiden, som åstadkommit detta. Befolkningen därborta emotser också framtiden med stor oro just i det av mig påtalade avseendet. Att råda bot på detta borde givetvis ske genom ett tillfälligt förbud. När nu jordbruksutskottet sammankopplat saken med en utredning, som gäller framtiden, är det givet, att man kan beteckna det mera som ett försök att undgå motionen än som en saklig prövning därav, ty det var just nu för tillfället, som ett sådant förbud hade varit lämpligt — ett förbud, som skulle gälla till dess man fått fågelstammen upp vid den normala omfattningen.

Till sist vill jag säga det, att jag upptog frågan som motionär efter framställning av representanter för befolkningen på västkusten, särskilt från bohuslänska skärgården. Jordbruksutskottets ärade ordförande är

ju allmänt känd för att avlyssna stämningen bland "stugornas folk". Han har ej haft samma lyhördhet här. Han har helt åsidosatt fiskarstugornas folk, och därför får väl denna befolkning försöka föra fram frågan på ett annat sätt och helst utan samband med den utredning, som jag nu tror, att jordbruksutskottet ej tror på, men som man ansett sig böra anföra som skäl för sitt avslag.

*Om förbud
att vid väst-
kusten taga
sjöfåglars
ägg.
(Forts.)*

Ja, herr talman, det faller mig givetvis ej in att hava något yrkande, då riksdagen för fjorton dagar sedan avslagit ärendet.

Herr Andersson, Karl Andreas: Herr talman! Jag uppkallades av den siste ärade talaren, när han framhöll, att det på västkusten har pågått ett ohejdat röveri av sjöfågelägg. Jag skall be att få inlägga min gensaga däremot. Denna motion tillhör den mångfald av motioner, som tillkomma på det sätt, att, när en riksdagsman gjort en flyktig visit under sommarmånaderna på något ställe och får höra sägas, att där föreligger den och den olägenheten, så väcker han i anledning därav en motion. I föreliggande fall är detta rätt underligt, då personer, som haft sin gärning på samma område under många år och därunder umgåtts med befolkningen, aldrig ha hört talas om denna olägenhet. Jag vill, med den kännedom jag har om dessa förhållanden, säga, att äggplockning för västkustens befolkning icke spelar någon roll. Om det förekommer någon äggplockning, så är det i mycket ringa utsträckning och har för den skull mycket litet att betyda, och då motionärerna framhålla, att en del fåglar hålla på att dö ut, så är detta rent missvisande. Jag vill ej därmed förneka, att fågellivet i någon mån kan hava gått tillbaka, men om äggplockning eventuellt är skuld därtill, är svårare att avgöra än motionären tror.

Herr Nilsson, Johan, i Malmö: Ja, herr talman, det förefaller mig, som om den siste ärade talaren icke riktigt känner förhållandena i den krets, som invalt honom i riksdagen. Hade han det gjort, är jag övertygad om, att han skulle fått en annan uppfattning, om han varit så bevandrad bland befolkningen, som han har velat påstå. Jag vill för min del säga, att auktoritet här står mot auktoritet. När första kammarrens andra tillfälliga utskott, som var mycket intresserat för saken — hade det fått vara ifred, skulle det troligen tillstyrkt motionen — avstyrker, vill jag nämna, att det införskaffat ett uttalande från professor Lönnberg, och detta uttalande gick i fullständigt samma riktning som det jag har tillåtit mig anföra.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i det nu föreliggande utlåtandet hemställt.

Herr statsrådet *Dahlberg* avlämnade

Kungl. Maj:ts proposition nr 109, angående understöd åt vissa befattningshavare vid postverket; och

Kungl. Maj:ts skrivelse, nr 112, till riksdagen med tillkännagivande, att i statsverkspropositionen under avdelningen Utgifter för kapitalökning bebadade framställningar angående anslag för inköp för telegrafverkets räkning av fastighet i Nyköping samt angående anslag för tillgodoseende av vattenfallsstyrelsens lokalbehov icke komma att föreläggas riksdagen.

Föredrogs ånyo första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtanden:

nr 3, i anledning av väckt motion om viss ändring i lasaretsstadgan m. m.; och

nr 4, i anledning av väckt motion om förbud mot anställning i statens tjänst av hantverksyrkeskunniga, som icke fullgjort sin hantverkslärlingstid.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Om indragning av landsfogdetjänsterna.

Föredrogs ånyo första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 5, i anledning av väckt motion om åvägabringande av utredning angående lämpligheten av landsfogdetjänsternas indragning.

I en inom första kammaren väckt och till dess andra tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 143, hade herr *Lind* hemställt, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte skyndsamt företaga utredning rörande lämpligheten av indragning av landsfogdetjänsterna samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på åberopade grunder hemställt, att ifrågavarande motion icke måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda.

Herr *Lind*: För sitt avstyrkande av motionen anför utskottet huvudsakligen som skäl, att landsfogden är behöfvlig för handhavandet av det betydelsefulla polis- och åklagareväsendet, i synnerhet som det blivit allt mer vanligt, att i grövre brottmål häktade hava biträde av juridiskt bildade personer. Detta skäl är nog även det enda, som kan tänkas utgöra stöd för landsfogdetjänstens bibehållande. Men huru förhåller det sig i verkligheten härmed?

Som jag i motionen erinrat, hava länsmännen — landsfiskalerna — före landsfogdens tillkomst så gott som undantagslöst ensamma utövat verksamheten som polis och åklagare. Att landsfiskalerna skött denna

verksamhet minst sagt till belåtenhet, torde framgå av det faktum, att statsmakterna ansett sig böra lämna för grövre brott häktade personer tillstånd att på statens bekostnad hava biträde av juridiskt bildade personer. Detta förhållande får dock ej giva stöd för den åsikten, att åklagarväsendet i sin helhet bör höjas till ett juridiskt plan, det vill säga att även åklagarna böra vara juridiskt bildade personer. I så fall kan man befara, att endast juridiska motiv och spetsfundigheter komma att göra sig gällande vid utmätande av en olycklig medmänniskas straff. De mänskliga motiven försvinna för den kalla juridiska bokstaven.

Jag har sagt, att landsfiskalerna utövat åklagarverksamheten till belåtenhet. Skulle dock häri något brista, torde bristen uppvägas av de strängare kompetensvillkor, som efter fögderiförvaltningens omorganisation utfärdats för dem, och man har väl dock all anledning antaga, att landsfiskalerna, som vid domstolarna hava goda tillfällen att praktiskt instudera förhandlingarna vid brottmål, hädanefter skola bliva mera kompetenta att sköta åklagarväsendet, därest så verkligen erfordras.

I detta sammanhang vill jag framhålla en omständighet, som särskilt berör kompetensen och som landsfiskalerna finna för sig rent av äventyrlig. Enligt instruktionen är landsfiskalen skyldig att vid alla brott — således även grövre — genast vidtaga polisundersökning och verkställa häktning. Då häktningen gällt grövre brott, skall landsfogden övertaga saken och utföra åtalet. Är det nu så, att landsfiskalen ej skulle vara kompetent att i detta fall utföra åtalet, borde han väl ej heller anses vara kompetent att vare sig hålla polisundersökningen eller verkställa häktningen. Eller omvänt: är han kompetent till det senare, borde han väl även vara kompetent till det förra. Det säger sig nämligen självt, att landsfiskalen måste vara på det klara med, huru ett åtal skall utföras, innan han vidtager en så ingripande åtgärd som att häkta en människa. För landsfiskalen inträder nu det äventyrliga i att landsfogden övertager åtalets utförande, varigenom landsfiskalen blir urståndsatt att inför domstolen försvara häktningsåtgärden.

Den arbetsbörda, som skulle påläggas landsfiskalen, därest han fortfarande skulle utföra åtal i grövre brottmål, är ej av synnerlig storlek, då man betänker, att allt det svåraste arbetet redan utförts vid polisundersökningen och häktningen, och då det i allt fall ligger i landsfiskalens intresse att följa rannsakningen, även om han ej står som åklagare.

Då jag ej kan frigöra mig från den uppfattningen, att landsfogdetjänsterna äro obehövliga, yrkar jag avslag å utskottets hemställan och bifall till min motion.

Herr von Hofsten: Det var ju rätt egendomligt att höra den föregående talarens försvar för sin motion, då han säger, att landsfiskalerna gärna kunna påtaga sig även den arbetsbördan att handlägga större brottmål och att de hava den fulla kompetensen därför. Annars är det ett allmänt känt förhållande, att landsfiskalernas arbetsbörda anses vara synnerligen stor och att det för dem borde vara en avsevärd lättnad att

Om indragning av landsfogdetjänsterna.
(Forts.)

Om indrag-
ning av
landsfogde-
tjänsterna.
(Forts.)

bliva befriade från arbetet med åtal och utredningar vid grövre brottmål. Jag vill bestämt bestrida talarens påstående, att i och med att polisutredning är verkställd, skulle också den huvudsakliga arbetsbördan vid en större brottmålsrannsaking vara utförd. Polisutredningen bildar visserligen grunden för rannsakingen, men det huvudsakliga och viktigaste arbetet kommer dock sedan under rannsakingens gång, som vi litet var torde hava funnit av de detaljerade skildringar av brottmålsrannsakingar, som förekomma i pressen. Jag förmenar således, att landsfogdarnes befattning med grövre brottmål borde vara en fördel för landsfiskalerna, som i allmänhet — det tyckes vara ett annat förhållande med motionären — klaga över en stor arbetsbörda.

Vidare kan det heller icke förnekas, att med den betydande medelsförvaltning, som numera påvilar landsfiskalerna, och med hänsyn till önskvärdheten att få enhetlighet i arbetet, det dock kan vara fördelaktigt, att denna tjänstemannakår liksom andra är underkastad inspektion och kontroll av landsfogden. En annan viktig uppgift, som åligger landsfogdarna och likaledes är av betydelse för upprätthållande av enhetlighet, är deras skyldighet att i egenskap av kronans ombudsmän bevaka kronans rätt och talan vid allmänna sammanträden med ortsbefolkningen o. d. Faktum är, att det i allmänhet hos Konungens Befallningshavadena framhålls och från landsfogdarnas sida klagas över att de hava ett synnerligen maktpåliggande arbete och en mycket krävande tjänst.

Till sist får man väl som ett huvudskäl framhålla, att denna tjänst är inrättad så sent som år 1917, då departementschefen gjorde det uttryckliga förbehåll med avseende på omorganisationen av fögderiförvaltningen, att landsfogdetjänsten skulle inrättas. Redan den omständigheten, att tjänsten är så föga i praktiken prövad, torde tala emot att nu vidtaga någon ändring i denna organisation.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr R o o t h: Herr greve och talman! Då frågan om landsfogdetjänstens införande förekom i kammaren, anslöt jag mig till dem, som ansågo att detta förslag icke borde genomföras; jag hade nämligen den uppfattningen, att landsfogdarna icke kunde ersätta kronofogdarna. Det har också, som jag tror, visat sig, att denna mening var den riktiga. Men även om landsfogdarna icke kunna fullt ersätta kronofogdarna, så är det emellertid uppenbart, att man nu icke kan indraga dessa tjänster. Det skulle för statsverket alls icke medföra någon besparing och skulle än ytterligare försvaga den s. k. lantregeringen.

Jag ber, herr greve och talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr R o s é n: Herr talman! Jag har intet annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan, men det är ett uttalande i motiveringen, som jag för min del icke kan gilla. Det heter där: "då dessutom redan nu landsfiskalerna i allmänhet hava en synnerligen stor arbetsbörda" etc.

Det pågår som bekant en strävan inom landsfiskalskåren att erhålla statsavlönade biträden. Arbetsbördan för dessa landsfiskaler är dock icke större, än att de kunna sitta i bankstyrelser, vara ordförande i taxeringsnämnder och för övrigt utföra allehanda uppdrag inom sina distrikt. Givetvis kommer ett uttalande sådant som detta, om det nu godkännes av kammaren, att utnyttjas i denna strävan för anställande av statsavlönade biträden, vilket kommer att medföra högst avsevärda kostnader. Dessutom strider det ju absolut emot riksdagens skrivelse vid det tillfälle, då kronofogdarna avskaffades och landsfogdetjänsten infördes, ty då beslöt riksdagen hemställa om utredning angående utvidgning av vissa landsfiskalsdistrikt och följaktligen en minskning av landsfiskalernas antal. Båda kamrarna beslöto enhälligt en skrivelse härom.

Jag hemställer sålunda om bifall till utskottets framställning men med den ändring i motiveringen, att det stycke, som börjar med "Då dessutom" och slutar med "landsfiskalernas arbete", måtte utgå.

Herr R o o t h: Med anledning av herr Roséns uttalande, att landsfiskalerna möjligen icke äro så strängt sysselsatta, som man här i utskottets motivering framhållit, ber jag att få säga, att förhållandet nog icke är sådant, som herr Rosén antyder. Jag tror, att det till följd av kronofogdetjänsternas indragning redan har visat sig, att landsfiskalerna icke på tillfredsställande sätt kunna fylla sina tjänsteuppdrag. Om det här skulle komma någon framställning om utökning av arbetskrafterna på detta område, är jag därför för min del av den åsikten, att den är nog så välbefogad.

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att därunder framställts, utom beträffande motiveringen, vartill han ville återkomma efteråt, om anledning därtill gäves, dels yrkande på bifall till vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt, dels ock yrkande om avslag på utskottets hemställan och bifall till den i ämnet väckta motionen. Därefter gjordes propositioner enligt de nämnda båda yrkandena, och förklarades propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övertvägande ja besvarad.

I avseende å motiveringen, fortsatte herr talmannen, hade herr Rosén yrkat, att utskottets uttalanden skulle godkännas med den ändring, att det stycke, som började med orden "Då dessutom redan nu landsfiskalerna", utelämnades.

Sedermera gjordes propositioner, först på godkännande av utskottets motivering oförändrad samt vidare på bifall till herr Roséns yrkande; och förklarades den senare propositionen vara med övertvägande ja besvarad.

Föredrogs ånyo första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 6, i anledning av väckt motion om ändring av § 28 i byggnadsstadgan för rikets städer.

Om indragning av landsfogdetjänsterna.
(Forts.)

*Om ändring
av § 28 i
byggnads-
stadgan för
rikets städer.*

I en inom första kammaren väckt och till dess andra tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 146, hade herrar *Boman* och *Östberg* hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om sådan ändring av § 28 i byggnadsstadgan för rikets städer, att förbudet att uppföra bostadshus i flera än fem våningar bortföller, eller att tillstånd härtil skulle kunna lämnas av lokala myndigheter.

Utskottet hade i det föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att ifrågavarande motion icke måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda.

Herr *Boman*: Den av herr *Östberg* och mig väckta motionen har blivit avstyrkt av ett enhälligt utskott utan annan motivering än att man hänvisar till att en ny byggnadsstadga är att vänta. Vi hava haft anledning att vänta en ny byggnadsstadga i många år. Den kommitté, som uppgjort förslaget, tillsattes ju 1912, och det vore i hög grad önskligt, att man snart finge se något resultat av dess arbete.

Då detta är det avstyrkande motivet, har jag ju ingenting i utskottets betänkande att vända mig mot. Jag skall därför endast be att få fästa kammarens uppmärksamhet på ett par synpunkter utöver vad som framhålles i motionen.

Det vill förefalla mig, som om redan den omständigheten, att dessa ärenden, nämligen frågor om rätt att inreda bostadslägenheter i mer än fem våningar, av Kungl. Maj:t måste avgöras helt och hållet på grundval av utlåtanden från ortsmyndigheterna och att det mig veterligen, åtminstone vad min hemstad beträffar, aldrig har förekommit annat än att vad som där tillstyrkts har blivit bifallet, borde vara skäl nog till att man befriade Kungl. Maj:t från dylika prövningar. Någon risk kan ju icke vara förenad därmed. Varje stadssamhälle har ju en egen byggnadsordning, och det är ganska noga sörjt för att det finnes både ansvarsbärande och kunniga myndigheter, som få handlägga dessa ärenden.

Men det är även en annan omständighet, som jag vill påpeka. Under senare tider förekommer det i stor omfattning i stadsplaner för nya stadsdelar, att det införes särskilda byggnadsbestämmelser, fastställande en viss höjd på byggnaderna i nya byggnadskvarter. Denna höjd är ganska ofta, åtminstone i min hemstad, tillmätt så, att det mycket väl går att inom densamma lägga in sex fullt tillfredsställande bostadsvåningar. Men byggnadsstadgans bestämmelser medföra, att man endast genom dispens kan erhålla rätt att begagna den sjätte till bostadsvåning. I Göteborg brukar det gå så till, att den byggande gör en framställning hos Konungen, som begränsas till erhållande av rätt att inreda en portvaktslägenhet i bottenvåningen. Jag tror icke, att jag överdriver, då jag påstår, att det i icke så liten omfattning förekommer, att även andra lägenheter i denna bottenvåning, som på ritningarna angivas som butiker eller kontor, i verkligheten med myndigheternas tysta medgivande användas på annat sätt eller för bostadsändamål. Detta kan ju icke vara något lyck-

ligt förhållande, och om en dylik praxis förekommer beträffande en gammal stadga, så vore det att beklaga, om en ny utarbetades utan hänsyn till sådana befintliga förhållanden.

Jag har velat fästa uppmärksamheten på detta och ber att få framhålla, att en reform på detta område naturligtvis skulle vara av särskild betydelse under tider av bostadsknapphet, och sådan hava vi sannolikt att räkna med ännu under åtskilliga år.

Såsom ärendet nu ligger har jag, herr greve och talman, intet yrkande.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i det föreliggande utlåtandet hemställt.

Föredrogs ånyo första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 7, i anledning av väckt motion om vidtagande av åtgärder till främjande av kooperativt jordbruk mellan jordbruksarbetare.

I berörda inom första kammaren väckta motion, nr 152, hade herr *Lindhagen* hemställt, att riksdagen till främjande av kooperativt jordbruk mellan jordbruksarbetare ville anhålla, att regeringen måtte intressera sig för denna sak, vidtaga provisoriska åtgärder för att lämna handräckning i brådskande fall samt uppgöra en plan för uppmuntrande av sådant jordbruk i större omfattning, ävensom framlägga saken för riksdagen, i den mån dess medverkan erfordrades.

Utskottet hade i föreliggande utlåtande på anförda skäl hemställt, att ifrågavarande motion icke måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda.

Vid utlåtandet fanns fogad en reservation av herrar *Malmberg*, *Julin* och *Kjellén*, vilka ansett, att utskottet i sitt utlåtande bort uttala sin anslutning till motionens syfte, men förena sig i utskottets hemställan på de skäl, som utskottet i sista punkten av sitt utlåtande anförte.

Herr *L i n d h a g e n*: Här föreligger en motion om att staten skall stödja Kooperationen mellan jordbrukare. Två motioner i samma syfte hava väckts i andra kammaren, och nu föreligger från det tillfälliga utskottet i andra kammaren ett tillstyrkande av dessa motioner, ehuru visserligen några ledamöter hava reserverat sig, men i första kammaren föreligger däremot ett enhälligt avstyrkande.

Redan denna omständighet synes mig påkalla den erinran, att tillfälliga utskott ju bruka samarbeta någorlunda sinsemellan, så att ärendena komma in till kamrarna likformigt. Nu förekommer i första kammaren i dag detta utlåtande. I andra kammaren kommer dess utskotts

Om åtgärder till främjande av kooperativt jordbruk.
(Forts.)

utlåtande först vid nästa plenum. Om det nu, såsom jag hört sägas, är ganska stor sannolikhet för att andra kammaren bifaller sitt utskotts utlåtande, så kommer det sedan hit till första kammaren. I dag kommer första kammaren efter all sannolikhet att avslå samma framställning, eftersom det kommer från ett enhälligt utskott, och så får första kammaren sedan igen taga upp samma fråga och ställes då inför den eventualiteten att få gå emot andra kammaren.

Denna fråga om Kooperationen emellan jordbrukare tror jag kommer att stå på dagordningen, till dess den blir löst. Jag försökte taga upp den år 1917 på grund av socialdemokratiska jordprogrammet och i följd av framställningen från jordbruksarbetare, som gått i Rösös skola och vunnit entusiasm för idén som sådan och en viss erfarenhet, men som icke hade annat än sina två tomma händer. De ville arbeta tillsammans och hade möjlighet att övertaga en större egendom, där de kunde idka jordbruket kooperativt, men de hade icke något rörelsekapital. Nåväl, då fogade slumpen det så, att en enskild person, som såg längre och vidare än första kammarens andra tillfälliga utskott, gav dem t. v. det behöfliga understödet. Egendomen var Nora gård på Svartsjölandet i närheten av Stockholm, och där hava nu dessa unga män drivit ett intresserat och hänfört kooperativt jordbruk i tre år, slagit sig igenom de värsta svårigheterna och ha att uppvisa ett mönsterbruk. Ett lag bröt sig sedan ut för att bilda ett nytt kooperativt jordbruk, här i närheten av Bergshamra gård. De hava brukat denna sedan tio år vanhävdade gård i ett år, men under detta år hava de omplöjt hela egendomen och bortskaffat den massa kvickrot, som uppfyllde alla åkrar, samt ordnat det hela teoretiskt och praktiskt planmässigt. Utskottet har inför sina ledamöter låtit två av dessa jordbrukare hålla ett föredrag, vilket för resten skedde på min uppmaning i motionen. Därvid visade sig utskottet, åtminstone efter vad mina sagesmän säga, ytterst intresserat av det lyckosamma arbete, som på detta år där utförts.

Under sådana förhållanden är man ju ganska undrande över att det nu föreligger ett enhälligt avstyrkande från första kammarens utskott. Det är så mycket märkvärdigare, att i denna punkt också alla partier, som nu är så vanligt, enat sig i avstyrkandet. Det lyckades år 1911 att få in i det socialdemokratiska jordprogrammet: "kooperation mellan jordbrukare stödes kraftigt". Här är det kraftiga stödet, som man lämnar genom detta avslagsyrkande även från socialdemokratiskt håll! Nu har ju jordprogrammet genomgått en revision år 1920. Jag har frågat den egentliga ledaren till denna revision, herr Sandler, om den innebar någon väsentlig förändring. Nej, sade han, denna sak står nog kvar på det ena eller andra sättet. Nu ber jag därför, att de socialdemokratiska representanterna åtminstone här säga, varför deras program är odugligt.

Utskottet säger på slutet något, som de tre reservanterna tagit upp. Reservanterna säga, att de tycka om motionen och anse, att saken bör

främjas, men tyvärr har motionären icke framhållit tillräckligt fasta hållpunkter. Då kunde ju reservanterna hittat på hållpunkterna själva, när de önskade framgång åt motionen. Så fingo vi åtminstone på min tid göra i lagutskottet och gjorde det också med glädje och övertygelse.

Emellertid äro hållpunkterna i motionen i första kammaren minst lika påtagliga som hållpunkterna i de motioner, som väckts i andra kammaren, vilka där hava vunnit vederbörande utskotts tillstyrkande.

Jag har således till att börja med tillåtit mig framhålla, att den stora frågan småbruk eller storbruk är en jordbruksfråga, som man icke vidare kan gå förbi. Den forna tiden ville lösa hela jordbrukets sociala fråga med småbruket, men nutiden säger ifrån, att det knappast går att uppdelat hela landet i små rutor. Det är icke ekonomiskt, det bär sig icke, och det tillgodoser ej den icke jordbrukande befolkningens behov av livsmedel. Storbruket kan icke undvaras, åtminstone såvitt man ser: måste det finnas ännu långliga tider, och det är möjligt, att det i framtiden blir det mest bärkraftiga jordbruket. Det känner man icke, men det är möjligt. Då ha vi emellertid kvar den stora svårigheten med storbruket, att där är en social konflikt, en ständig strid mellan arbetsgivare och arbetstagare, samma konflikt som föreligger inom industrien med dess ständiga sammanstötningar. Där ha nu också de stora jordägarna klagat över, att arbetslönerna bliva så stora, att man icke kan driva jordbruket. De åtgärder min motion åsyftar kunna för resten genomföras utan något våldsamt ingrepp på de stora jordbruken, ty det finnes många ägare av sådana, som av dessa anledningar icke längre vilja driva jordbruket utan önska göra sig av med sin egendom, och det finnes även stora jordbruk på kronans domäner, där man experimentellt kan taga upp det kooperativa jordbruket.

Jordbruksarbetarnas sociala fråga är ett problem, som vi få intrassera oss för även här, trots att vi äro delade i intressepartier och var och en endast tänker på sig. Men det finns väl i alla fall någon glimt av ett samvete bakom hos oss alla, som säger oss, att vi måste tänka på andras verkliga intressen. Och att jordbruksarbetarna måste komma till rätta på något sätt och få arbeta för sig själva, är en fråga, som man aldrig kommer ifrån, så vitt jag förstår.

Man säger nu, och det har yttrats av reservanterna i andra kammaren, att man får fortgå med att uppdelat de stora egendomarna i smålotter. Men andra säga: låt oss försöka undvika detta, där det finns jordbruksarbetare, som rationellt kunna driva jordbruket utan den ekonomiska försämring i verksamheten, som uppstår genom att man delar upp egendomen i smålotter och bygger ekonomibyggnader och boningshus för varje lott och icke kan driva det med sådana tekniska hjälpmedel, som man kan hava i ett stort jordbruk. När det finns jordbruksarbetare, som äro fyllda av entusiasm och som sökt sig till sådana skolor som t. ex. Rösjös, där de även fått den teoretiska underbyggnad och det intresse för jordbruket, som behöves, så är det icke landet värdigt, som man brukar uttrycka sig, att avvisa allt stöd och uppmuntran åt

Om åtgärder till främjande av kooperativt jordbruk.
(Forts.)

Om åtgärder till främjande av kooperativt jordbruk. dessa unga män, som nu äro fullkomligt biltoga, utan möjlighet till kredit. Det är nämligen så, att de icke kunna få låna i banker, den kooperativa rörelsen giver dem heller intet understöd, och den kredit, som staten på sista tiden börjat ordna för att hjälpa jordbruket, omfattar icke de kooperativa jordbruksföretagen.

De största svårigheter som möta för dessa jordbruksarbetare — och jag vill här gent emot utskottet och särskilt dess reservanter framhålla, att nu kommer min andra mycket fasta hållpunkt — är alltså, att de icke ha kredit. Det måtte väl vara en hållpunkt, och då man nu begär ett övervägande hos Kungl. Maj:t för att se till, huruvida icke dessa jordbruk lika väl kunna påräkna kredit som alla andra, måtte det väl vara en hållpunkt så god som någon. Andra kammarens tillfälliga utskott påpekar också, att det icke finnes någon rättvisa härvidlag. När det gäller fiske, bistår staten med kredit både för det enskilda fisket och för det kooperativa. Varför, frågar utskottet, skall man förfara olika gentemot det kooperativa jordbruket? Här är således en fast hållpunkt.

Den tredje hållpunkten är, att vi måste *undanröja fördomen*. Och det är mest på den som denna sak faller. Man säger här: det ligger i sakens natur, att ett kooperativt jordbruk icke kan drivas, på grund av att deltagarna bliva oeniga, först om det ena, sedan om det andra och slutligen om allt. Och kan det påvisas, att en del jordbruksarbetare hava utfört ett sådant arbete i enighet, säger man: ja, men vänta bara, tills de bliva gifta, så skall ni få se andra resultat. Då kommer det att bli oerhörda konflikter mellan hustrurna och på den vägen således också mellan männen, menar man.

Då frågar jag: när det här predikas om söndagarna "människorna en god vilja", varför skall man då här i riksdagen förbjuda dem rent av att hava en god vilja? På det sättet kunna människorna aldrig tillägna sig den goda vilja, som behöves i alla fall, för att vi skola komma fram till en bättre tid och det även på detta område. Det är en oerhörd konflikt mellan vår förkunnelse vid festliga tillfällen och vår politik här i riksdagen. När vi nu se, att det finns unga män, som vilja utföra detta arbete och kunna sköta det, så är det sannerligen vår plikt att hjälpa dessa pionjärer för vårt jordbruk likaväl som andra småbrukare, vilka odla jorden var för sig i små lotter. Jag kommer nu så väl ihåg, när de första, vilka nu varit tre år på Nora, sökte mig och undrade, hur i all världen de skulle kunna få någon hjälp. Jag skulle ju icke ha kunnat hjälpa dem på något annat sätt än genom att väcka motion här i riksdagen, som i början hade blivit avslagen och kanske bifallits först om tio år. Det kunde ju icke de vänta på. De sade: "Vi ha ett så oerhört intresse för jordbruk och vilja så gärna få försöka slå oss fram på detta sätt och giva ett exempel, hur saken kan drivas i endräkt. Annars måste vi giva oss i väg till Amerika, ty vi kunna icke splittra oss på smålotter och ådraga oss de oerhörda kostnaderna för att bygga upp ekonomibyggnader och boningshus på varje lott." Den enda möjligheten för dem var att få övertaga ett stort jordbruk,

då de på samma gång också tyckte sig kämpa för en princip, som bar framtiden i sig. *Om åtgärder till främjande av kooperativt jordbruk.*

Hur är det nu? Skall en sådan god vilja, skola pionjärerna bland vårt jordbruksfolk, dessa unga entusiaster, icke få en hjälpsande hand? Skola de bästa inom vårt folk aldrig få någon hjälp, utan tvingas att utvandra, under det att vi lägga hyenden av miljontals kronor under lasten?

(Forts.)

Det gäller att först övervinna vår fördom mot det kooperativa jordbruket. När man sedan skall bevilja understöd, får man naturligtvis pröva, i vad mån de personer, som vilja slå sig på ett sådant jordbruk, verkligen kunna anses hava de erforderliga förutsättningarna därför. Men de som ha dessa förutsättningar hava verkligen rättighet att få hjälp av det svenska samhället, lika väl som man hjälper alla möjliga småbruk, även dem som sakna förutsättningar.

Jag tycker för övrigt, att utskottsmajoritetens yttrande är manligare än reservanternas uttalande. Utskottsmajoriteten säger dock ifrån, att det icke tror på saken och yrkar därför avslag på motionen. Reservanterna åter säga: "Detta är en mycket viktig sak, men vi hava icke funnit några fasta hållpunkter". Jag har angivit, vilka fasta hållpunkter, som där finnas, och några andra kan man icke komma till. Motionärerna i andra kammaren hava icke ens alla de hållpunkter, som jag tillåtit mig framhålla, men i alla fall har andra kammarens utskott förstått, att här är någonting som man icke bara bör utan vidare yrka avslag på.

Jag skall nu, herr talman, inskränka mig att förändra mitt yrkande till den försiktigare hemställan om en utredning, som andra kammarens tillfälliga utskott har gjort i det utlåtande som nyss utdelats och lagts på andra kammarens bord. Jag är övertygad om att detta utlåtande förr eller senare kommer hit till första kammaren och kammaren kommer då att bli stållad inför nödvändigheten att fatta beslut rörande denna hemställan. Jag skulle vilja uppmana Eder att göra det redan i dag, så att Ni icke behöva underkasta Eder att först avslå detta yrkande i dag och sedan bli stållade inför det dilemma att kanske icke gärna kunna avslå andra kammarens beslut, när det kommer till oss.

Jag yrkar således, herr talman, i överensstämmelse med hemställan i andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande nr 3, att första kammaren ville för sin del besluta, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om skyndsam utredning om lämpligaste sättet för staten att stödja bedrivandet av kooperativa (kollektiva) jordbruk samt för riksdagen framlägga av utredningen föranledda förslag.

Herr von Hofsten: Herr talman, mina herrar! Det är ganska otacksamt att föra det sunda förnufts talan gentemot idealismen. Denna har visst sitt berättigande, och det är icke utan, att man kan tycka, att det är nog så tilltalande höra dess talesmän framföra sin

Om åtgärder till främjande av kooperativt jordbruk.
(Forts.)

åskådning. Herr Lindhagen ställer sig ofta på en piedestal, skild från det praktiska förståndet, och säger, att så skulle världen se ut, om människorna hade en god vilja. Men det är nu så, att vi leva icke i fullkomlighetens värld, och jag tror, att det är litet farligt att utgå från att vi böra handla, som om vi levde i en sådan värld, då vi handla på andras vägnar och med andras medel.

I detta sammanhang kan jag icke underlåta att citera en punkt i motionen, som innefattar, skulle jag vilja säga, den ärade motionärens grundprincip i denna och många andra frågor, i vilka han med sådan värme för idealismens talan. Han säger här — jag tänker mig möjligheten att icke alla herrarna läst hans motion: "Den goda viljan finns hos människorna och den hämtar en ofantlig styrka av att man tror på den och tror så starkt, att den gärna må falla sju resor, blott den kan åter stå upp." Det är den ärade motionärens trosbekännelse koncentrerad på tre rader!

Det är som sagt icke alltid tacksamt att uppträda gentemot dessa idealismens talesmän, men det är nog så, att man stundom måste låta det sunda förståndet och erfarenheterna tala. Jag vill emellertid erkänna, att herr Lindhagens förevarande motion innefattar många beaktansvärda uttalanden. Han gör däruti bland annat en sammanställning mellan småbruk och storbruk och han säger om storbruket, såsom han själv nyss antytt i sitt anförande, att det stora jordbruket "kan drivas mer rationellt med användande av moderna jordbruksmaskiner, som påskynda arbetet och bespara personlig arbetskraft. Det innebär också en besparing i ekonomibyggnaderna, som kunna uppföras på ett ställe för en större areal. På detta sätt kan det stora jordbruket för många viktiga fall i högre grad än det lilla avkasta det överskott av livsmedel, som erfordras." Det är synnerligen värdefullt att få ett sådant erkännande. Ätminstone jag och många med mig hava förut haft den uppfattningen, att herr Lindhagen tillhörde dem, som hysa den åsikten, att storbruk över huvud taget vore av ondo och att den som råkar uppbära benämningen godsägare, framför allt storgodsägare, vore en misstänkt person som helst borde undanskaffas. Här ger han i alla fall ett erkännande, att storbruket har sitt fulla berättigande på mycket goda skäl, ett erkännande, som är värt att taga fasta på. Hans motion är ock buren av ett levande intresse, som fått en mycket medryckande form, att söka hjälpa dessa jordbruksarbetare att på kooperativ väg komma fram till en möjlighet att tillgodogöra sig storbrukets form och fördelar.

Vad innebär då motionen i verkligheten? Den innebär naturligtvis, att staten skulle ekonomiskt stödja en sammanslutning av jordbruksarbetare för att dessa därigenom skulle komma i tillfälle att idka storbruk i form av arrende eller förvärv med äganderätt av en större gård. Man skulle då inom parentes vilja fråga: varför skall det vara en sammanslutning mellan just jordbruksarbetare, som skulle komma i åtnjutande av dessa förmåner? Det kunde ju finnas personer även i

andra samhällsförhållanden, vilka känna till jordbruksskötsel och som skulle vilja erhålla denna förmån. Motionen har emellertid således en ekonomisk innebörd; den innebär med ett ord en utsträckning i oerhörd grad av egnahemstanken. Dess realiserande kommer att på staten ställa ofantligt stora anspråk på kredit för att sätta upp dessa storbruk, en kredit, för vilken väl egentligen icke kommer att kunna lämnas några större säkerheter. Den som något känner storbruket vet, vilka summor som erfordras för uppsättning av inventarier och till rörelsekapital samt till förskottsbetalning av räntor och arrenden. Det kunde även vara av intresse att höra, hur herr Lindhagen tänkt sig att detta förslag skulle genomföras i en situation, som den, vilken kommer att föreligga för storbruket under nu ingångna jordbruksår, då det torde vara tämligen visst, att med de höga förvaltningskostnader, som äro gällande för det löpande året, och med de låga pris å produkter, som råda, nästan vartenda storbruk i vårt land kommer att gå med betydande förlust, om förhållandena fortfarande utveckla sig så som det nu ser ut. Skulle staten då stå risken även för den uppkommande förlusten?

Om åtgärder till främjande av kooperativt jordbruk.
(Forts.)

Herr Lindhagen antydde, att han blivit intresserad för saken av den unge entusiastiske ledaren för det kooperativa jordbruket på Bergshamra kungsgård vid Ålkistan utanför Stockholm. Ja, jag får vitsorda att denna även på utskottet verkade fascinerande och synnerligen entusiastisk för sin sak, ehuru väl jag vågar bestrida, att hans erfarenhet ännu kan väga något tyngre för sakens realiserande.

Det är nu ock så, att man måste ansluta sig till dem som herr Lindhagen i denna motion och annorstädes kallat för "hindrare". Det är dessa tråkiga människor, som föra erfarenhetens och det praktiska förståndets talan gentemot idealismen. Han citerar själv dessa hindrare, då han säger, att man invänder "hos myndigheter och bland inflytelserika personer, att Kooperation i jordbruk är en utopi. Den strider emot den mänskliga naturen. Det hela måste snart gå sönder, menar man, därför att kooperatörerna förr eller senare bliva oeniga om än det ena, än det andra och slutligen om allt." Ja, detta är så sant, och vi finna i detta uttalande det andra stora huvudskälet mot motionens realiserande. Till de ekonomiska konsekvenserna kommer detta psykologiska moment, att man ställer sig tveksam, huruvida det är genomförbart, att fem till tio personer sammansluta sig och driva ett storbruk. För min del tror jag det ej.

Jag skulle nu också vilja säga mina ärade kamrater i utskottet, som reserverat sig, att det förefaller mig, som om de liksom herr Lindhagen skulle hava låtit känslan tala alltför mycket i denna sak. Jag undrar, om kammaren kan vara beredd att ens i motiveringen uttala sin anslutning till motionens syfte och således i princip godkänna tanken, att staten skulle stödja det kooperativa jordbruket och därmed godtaga de mycket omfattande ekonomiska konsekvenserna därav. Jag förmodar att efterföljande talare komma att även de föra idealismens talan och framhålla att vi böra låta dessa unga män göra ett försök att

Om åtgärder till främjande av kooperativt jordbruk. få statskredit för att sätta upp och driva storbruk. Ja, det låter vackert, men jag förmenar, att man icke är berättigad att så handhava statens medel.

På grund av vad jag sålunda anfört, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Malmberg: Herr talman! Gentemot vad motionären yttrat här i själva sakfrågan har jag icke mycket att invända. Vad som här har uppkallat mig var det onådiga sätt, på vilket han behandlade reservanterna. Av herr Lindhagens framställning skulle man kunna få den uppfattningen, att han menade, att reservanterna här endast funnit ett svepskäl men att även de i själva verket ställa sig på samma ståndpunkt som majoriteten. Detta är emellertid icke förhållandet. Reservanterna hava verkligen önskat tillstyrka motionen, men hava icke kunnat det just på grund av den märkvärdiga form, som motionären har givit sitt yrkande. Vad är det nämligen han egentligen yrkar på? Jo, först och främst vill han, att riksdagen skall anhänga, att regeringen måtte intressera sig för denna sak. Jag kan verkligen icke förstå, vad en sådan platonisk anhållan skulle tjäna till. Vidare önskar han, att regeringen måtte vidtaga provisoriska åtgärder för att lämna handräckning åt kooperativa jordbruk. Men för att regeringen skall kunna vidtaga någon dylik handräckning förefaller det mig, att den också måste hava medel till sitt förfogande för att göra detta, ty denna handräckning skulle väl dock vara av ekonomisk art. Att anslå medel för ändamålet har ju i varje fall icke varit tal om här. Reservanterna hava verkligen gjort ett försök att stuva om yrkandet, så att man därpå kunde basera en hemställan om utredning, men det har icke varit reservanterna möjligt, just på grund av den märkvärdiga formuleringen.

Nu säger herr Lindhagen, att om i motionen icke funnits några fasta hållpunkter att stödja sig på, kunde väl reservanterna hittat på några sådana. Det förvånar mig verkligen, att en så gammal riksdagsman som herr Lindhagen icke har kännedom om att de tillfälliga utskottet icke hava någon motionsrätt och följaktligen icke kunna göra några andra yrkanden än dem som finnas upptagna i motionen. Det är detta som här är pudelns kärna, det är detta som är orsaken till att reservanterna ha måst i själva sakfrågan ena sig med majoriteten om en hemställan om avslag på motionen.

Så anförde herr Lindhagen, att samma förslag ha ju kommit fram genom motioner i andra kammaren, och denna kammars tillfälliga utskott har ansett sig kunna tillstyrka dessa. Ja, men det är en helt annan sak. Motionärerna i andra kammaren hava icke samma yrkande, som herr Lindhagen haft här; de hava tydligt och klart yrkat på att riksdagen skulle hos regeringen anhänga om en utredning. Någon sådan utredning har icke herr Lindhagen yrkat på, och därför kunde icke heller vare sig utskottet eller reservanterna framkomma med ett sådant yrkande.

Nu slutade emellertid herr Lindhagen sitt anförande med att ändra sitt yrkande därhän, att riksdagen skulle hos regeringen begära en utredning i frågan. Ja, kan ett sådant yrkande verkligen upptagas, vilket jag är för ung i riksdagen för att bedöma, skall jag, herr talman, be att få förena mig i detta yrkande.

*Om åtgärder till främjande av kooperativt jordbruk.
(Forts.)*

Herr Andersson, Elof: Herr talman, mina herrar! Av herr Lindhagens anförande skulle man kunna få den uppfattningen, att utskottet hade avstyrkt denna motion, endast därför att det var herr Lindhagen, som var motionär. Mot en sådan tankegång vill jag inlägga en bestämd protest. Anledningen till att jag för min del måste föreslå ett avstyrkande av motionen var, att jag själv sedan flera år tillbaka har erfarenhet just på det område, varom herr Lindhagen nu motionerat. Ingen kan väl förtänka mig, att jag, då det står klart för mig, att det icke är möjligt att bilda kooperativa jordbruk, är med på den sida, som avstyrker motionen.

Herr Lindhagen behandlar i motionen jordfrågan ur två synpunkter: den ekonomiska sidan och den — som han uttrycker sig — andliga sidan av saken. Om den ekonomiska sidan äro vi så gott som överens, och jag skall icke yttra mig vidare ingående om denna. Jag ber endast att få peka på vad utskottets ordförande, herr von Hofsten, nyss yttrade, och skall icke upprepa detta. Men en sak som jag dock vill framhålla beträffande den rent ekonomiska sidan är, att herr Lindhagen synes vilja, att riksdagen skulle gå fram på denna väg helt enkelt därför, att det nu är så svårt att bygga bostäder för egna hem. Man skulle alltså kunna anse detta för en kristidsåtgärd. Jag undrar ändå, om det skulle vara lyckligt att nu, då vi hålla på att avskrika kristidsåtgärderna i allmänhet, avvika från det sätt, varpå vi förut sökt behandla egnahemsfrågan här i landet och övergå till bildande av kooperativa jordbruk i stället för egna hem.

Herr Lindhagen omnämner på ett ställe i sin motion vissa fördomar mot kooperativa jordbruk. Jag förstår icke, hur herr Lindhagen kan kalla detta för fördomar. Han säger, att från det håll, där man icke tror på saken, framhåller man, att sådana kooperativa jordbruk strida mot den mänskliga naturen. Ja, det är alldeles riktigt, att det strider mot den mänskliga naturen att på så sätt koppla ihop flera familjer vid ett jordbruk, där de skola leva och hava sin varelse under flera år framåt. Att de två jordbruk, som herr Lindhagen åberopade, i viss mån lyckats, anser jag för min del icke vara tillräckligt bevisande, då jag känner till flera sådana jordbruk, som förut ha misslyckats. Följaktligen får det ena uppväga det andra och ingendera av dessa erfarenheter kan härvidlag sägas lämna någon avgörande bevisning.

Jag fäster mig sedan vid ett uttryck i herr Lindhagens motion om "söndagsprogram och vardagsgärningar". För mig står det klart, att en egnahemsinnehavare, som själv jämte sin familj och möjligen någon hjälp sköter sitt jordbruk, kan, under förutsättning att hans ekonomi

Om åtgärder till främjande av kooperativt jordbruk.
(Forts.)

är någorlunda dräglig, under sina vardagsgärningar — alltså varje dag — hava ett visst söndagsprogram, då jag däremot har anledning att betvivla att i ett kooperativt hem ens om söndagarna något verkligt söndagsprogram kunde ifrågakomma.

Nu vet jag, att min uppfattning går stick i stäv mot herr Lindhagens, men denna min uppfattning är, som jag nyss nämnde, grundad på erfarenhet. Även om herr Lindhagen möjligen skulle kunna säga, att han icke känner sig övertygad om att min erfarenhet är tillräcklig för att bevisa olämpligheten av kooperativt jordbruk och att de två jordbruken här i närheten av Stockholm, som han åberopar som exempel, anses kunna bevisa motsatsen, anser jag mig dock icke kunna böja mig för hans påståenden.

Vi hade ju häromdagen i utskottet nöjet att tala med två av dessa unga män ute på Bergshamra och jag får säga, att dessa män gjorde på oss ett mycket gott intryck. Det var synbarligen präktiga unga män och de voro båda besjälade av sin idé att göra något av sitt jordbruk därute, men då de endast ha hållit på i tio eller elva månader — vill jag minnas — ha de alltså i själva verket nyligen börjat. Jag ville visst icke oaktat min ståndpunkt i frågan på något sätt grusa deras förhoppningar eller grumla deras förtrostan, och naturligtvis önskade vi dem i utskottet lycka i fortsättningen. Jag vill ingalunda hava sagt, att dessa män komma att misslyckas. Man behöver icke skära alla över en kam, och det är ju möjligt, att dessa män komma att lyckas. Men bortsett från detta enstaka till synes lyckade experiment tror jag likväl att herr Lindhagen och jag borde kunna komma överens om att egnahemsiden ändå är betydligt mera bärande än denna tanke om kooperativa jordbruk. Om något eller några år, då byggnadsverksamheten, som nu ligger nere, — vilket enligt motionens egna ord varit av en bidragande orsak till att herr Lindhagen väckt motionen — åter kommer igång, tror jag, att vi böra fortsätta på den gamla, förut inslagna vägen, vilken jag för min del anser vara den på detta område enda rätta och riktiga.

Jag ber därför, herr greve och talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Örne: Herr talman, mina herrar! När jag yttrar mig i denna fråga, sker det icke i min egenskap av kooperatör. De jordbruk, som det här är fråga om, kunna nämligen icke betecknas såsom kooperativa i den betydelse, som åtminstone numera ligger i detta ord. Sådana sammanslutningar för att bedriva jordbruk äsyfta ju alldeles som det individuella jordbruket att skaffa sina idkare den största möjliga ekonomiska fördel utan att fullfölja något allmänt syfte, och det måste ovillkorligen ligga i termen Kooperation, att det är fråga om ett allmännyttigt företag, i vilket vem som vill ansluta sig kan ingå och vinna samma fördelar som alla tidigare anslutna. Det är ju fullständigt otänkbart, att något sådant skulle kunna äga rum här, då man har att göra

med en begränsad driftsenhet, där endast ett litet antal personer kunna få sin utkomst. Men detta ställer nu icke denna form av drift för mig i någon sådan dager, att jag fördenskull ville ställa mig avvisande till herr Lindhagens förslag. Det samfälliga jordbruk, varom här är fråga, är endast en utvidgning av det vanliga enskilda jordbruket. För min del skall jag be att få säga, att jag låter icke leda mig av några känsloskäl till förmån för egnahemsverksamheten eller till förmån för vare sig småbruk eller storbruk, utan endast och allenast av den rent ekonomiska synpunkten: vilken form ger det bästa produktionsresultatet? Det är den frågan, som kommer att bli fullständigt avgörande för denna sak. Om det visar sig, att det på grund av byggnadskostnaderna icke går ekonomiskt att lägga jordbruket i form av smådrift, om hela denna typ omlägges så, att odling av spannmål och andra enhetliga växter blir huvudsaken, är det alldeles klart, att då finns det utrymme för en sådan form som den här ifrågavarande. Då blir det den normala vägen för sådana, som icke ha möjlighet att var för sig bli godsägare, att i stället bli godsägare så att säga samfällt och driva jordbruket för sin gemensamma räkning.

Det är dock alldeles klart, att om denna form skulle vara möjlig, innebär den ju ett givet framsteg i socialt hänseende framför godssystemet med torpare och statare och en enda person, som drager hela fördelen av rörelsen. Det vill jag icke alls förneka. Det är samma sociala fördel som småbruk enligt min uppfattning innebär framför storjordbruk. Jag har också sedan åtskilliga år varit av den uppfattningen, att någonting borde göras för att få en sådan driftform som denna prövad i praktiken. Man kan nämligen endast genom experiment utröna, om den över huvud taget är möjlig eller icke. Är den möjlig, förstår jag icke, att någon människa skulle kunna ha någonting att invända mot den. Det vore då, synes det mig, det normala, att de som nu söka sig till s. k. egnahem i en viss utsträckning i stället försökte samfällt bedriva ett större jordbruk. Jag hade således redan för ett par, tre år sedan verkligen tänkt, att om det någon gång komme fram ett sådant yrkande, att staten eventuellt skulle anslå någon summa för att få idén prövad under någorlunda betryggande villkor, understödja detta yrkande. Men nu är det ju så, att saken är redan under prövning. Jag måste uttala min stora beundran och tillfredsställelse över herr Lindhagens ingripande för att få saken prövad i praktiken. Jag tror, att herr Lindhagen genom att han skaffade dessa unga Rösölärlingar tillfälle att pröva sin idé gjorde hundra gånger mer för att föra frågan framåt än han gör genom tio motioner i första kammaren. Är det så, att dessa män — vilket man ju icke på förhand kan veta — under ett par, tre år klara driften och visa, att de kunna uppnå det syfte, som är deras, nämligen att skaffa sig ett relativt ekonomiskt välstånd, så är det alldeles klart, att deras försök kommer att få efterföljare. Det kommer att bli en hel del, som gärna vilja understödja dylika företag för att få dem i gång, och det blir också helt säkert så, att staten nödgas, på samma

Om åtgärder till främjande av kooperativt jordbruk.
(Forts.)

Om åtgärder till främjande av kooperativt jordbruk. (Forts.)

sätt som den nu understödjer egnahemsverksamheten, även i viss mån understödja denna form av samverkan. Jag kan således icke riktigt förstå, vad en utredning skall tjäna till. Det praktiska prov, som det gäller att åstadkomma, hava vi tack vare herr Lindhagens inflytande och entusiasm för saken redan utförande. Jag skall för min del mycket gärna om ett par, tre år här i riksdagen, ifall jag då sitter kvar, vara med om att understödja ett förslag om att staten, om försöket lyckas, också bidrager till att något utvidga försöksverksamheten även på ett par andra specialiteter än just den, som kan bedrivas här uppe. Men tills vidare ser jag icke, att Kungl. Maj:t kan göra annat än avvakta utgången av det experiment, som redan bedrives, ty att sätta sig och utreda i fria luften, huru en eller annan av dessa olika driftformer kunna utfalla, skola vi noga akta oss för. I hundra år höll man på och predikade i England, att storbruket var den enda form, som dugde. Det gick icke att driva upp en enda nationalekonom, som talade till förmån för småbruket. Detta tog Marx fasta på under den tid han vistades i England. Propagandan för storbruket och den allmänna åskådningen under denna tid åstadkommo att jordbruket utvecklade sig på precis samma sätt som industrien, nämligen till allt större enheter, som Marx ansåg lämpliga att skötas under statlig form. Sedan visade det sig, att småbruket började tilltaga i England, helt enkelt därför att konsumtionen blivit sådan och förhållandena i övrigt sådana, att det fanns avsättning för ett inhemskt engelskt småbruks produktion. Detta exempel visar, att man icke kan sätta sig och på rak arm försöka utreda, vilken form, som är den bästa. Nu, då utvecklingen är i gång på detta område och vi kunna få säkra och avgörande utslag, åtminstone om man räknar med de entusiastiska och dugliga personer, som ha hand om denna sak, så kan jag icke riktigt förstå, vad ett bifall till herr Lindhagens yrkande skall i närvarande situation tjäna till.

Jag har, herr talman, intet yrkande.

Herr Lindhagen: För det första har i motionen åberopats även ett exempel för Nora gård, där man arbetat kooperativt i tre år. Från detta företag är det kooperativa företaget i Bergshamra en utbrytning, ett systerföretag så att säga. Men utskottet har ogärna velat inlåta sig på detta försök, som pågått i tre år, för att genom sina talare kunna framhålla, att man har försökt endast i ett år. Emellertid har utskottet per telefon satt sig i förbindelse med Nora gård och fått några upplysningar också därifrån.

Vad nu beträffar det, som en av reservanterna här framhöll, nämligen att motionärens yrkande vore sådant, att man icke kunde finna någon form för att tillstyrka det — han gick t. o. m. så långt att han sade, att motionären väl borde veta, att ett tillfälligt utskott icke har möjlighet att i sitt yrkande gå utöver yrkandet i en motion — får jag säga till talaren, att det icke är så lätt att komma in i tekniken här i

riksdagen. Man får nämligen gå *under* yrkandet och sätta ett likvär- *Om åtgärder till främjande av kooperativt jordbruk.* digt i stället. Nu går motionen ut på en utredning, och yrkandet i andra kammaren avser också utredning. Men på sätt och vis är det *under* yrkandet, därför att motionärens yrkande är fylligare. I själva verket är det dock samma yrkande. Varför skall man behöva baxna för att begära, att regeringen skall intressera sig för denna sak? Så oerhört formell får man väl icke vara. Även i en begäran om utredning ligger en uppfordran till regeringen att intressera sig för vad motionären uttalat i själva motionen. De lärde måtte hava drivit den satsen, men jag kunde icke ens föreställa mig, att de kunnat gå så långt. Så det går nog för sig även med detta yrkande. För övrigt är det ju icke denna förevändning, på vilken reservanterna stött sig i sin reservation. Nu hade herr Örne ett ofantligt kyligt hit- och ditanförande, och jag undrade just, huru han skulle sluta, men han slutade med att icke göra något yrkande alls. Nu ansåg han, att förslaget icke var så tilltalande, därför att det icke var något annat företag än ett rent privatkapitalistiskt. Han använde inte precis det uttrycket, men han menade, att även här arbetar man för den egna vinningen. Men det gör ju all kooperation under nuvarande förhållanden. Var och en arbetar för sin egen vinning, men här är ju fråga om ett experiment, huru man skall kunna på detta sätt få tillfälle att låta många små människor arbeta för egen vinning. Man behöver icke på detta företag under nuvarande förhållanden klistra en mera avskräckande etikett än på småbruksrörelsen, som man allmänt anser vara så ofantligt nyttigt, därför att människorna på det sättet få arbeta för egen vinning.

Nu yrkas, att flera småbrukare, för att upprätthålla storbrukets praktiska betydelse, skulle kunna få slå sig ihop och arbeta tillsammans. Detta är väl ingenting som en socialdemokrat behöver utmåla såsom något mera avskräckande. Det är ju som sagt ett experiment, som man under nuvarande förhållanden skulle företaga, och längre kan man icke komma. Herr Örne tycktes drömma om Sovjet-Ryssland, där man verkligen försökt sig på att utesluta den egna vinningen och bara arbeta för det allmänna även i sådana fall. Det var det enda resultat, som jag kan komma till med herr Örnes resonemang, och det är ju mycket respektabelt, att herr Örne i tidernas längd vill gå så långt. Men jag rör mig nu för min del på marken, och då kan jag inte komma ifrån, att min idealism är vida överträffad av herr Örnes idealism.

Ja, herr talman, nu kan man ju vara tveksam, om man skall yrka återremiss i avvaktan på andra kammarens beslut eller icke. Men då jag för min del yrkat bifall till andra kammarens utskotts förslag, så får jag vidhålla detta, ty jag tycker, att denna kammare kan lika väl som andra kammaren vara beredd att i första hand avgöra en sådan här sak.

Herr Wohlin: Det skall villigt medgivas, att egnahemsrörelsen, såsom motionären påpekat, lider av väsentliga brister. Särskilt har det för alla fallit i ögonen, att den kategori av jordbruket, som tillskapats

Om åtgärder genom den statliga verksamheten på detta område, till följd av höga jordvärden och höga byggnadskostnader i stor utsträckning blivit väl små för att självständiga jordbruk där skulle kunna idkas. Man kan icke blunda för att de höga jordvärdena och byggnadskostnaderna samt numera även de höga räntorna hava försvårat åtkomsten av jord för stora lager av befolkningen, som eljest skulle vara skickliga och dugliga till att omhändertaga mindre jordbruk. Emellertid får man nog söka rättelse i detta missförhållande i förbättrade grunder för den statliga egnahemsverksamheten. Staten bör i större utsträckning än hittills ställa jord till förfogande för styckning i mindre men självständiga jordbruk och den jord, som upplåtes, bör kunna förvärvas under äganderätt, men icke mot skyldighet att omedelbart betala hela köpeskillingen eller omedelbart börja amortera densamma utan genom "köp mot avgäld", d. v. s. så att köpeskillingen kan få inestå ett visst antal år. Denna upplåtelseform, som alltså är äganderätt men med den skillnad, att köpeskillingen icke omedelbart betalas, skulle kunna undanröja åtskilliga brister, som vidlåda den nuvarande egnahemsrörelsen.

På frågan om det större jordbrukets framtid skall jag här icke inlåta mig, utan endast erinra om att den av herr Lindhagen föreslagna vägen med kooperativ jordbruksdrift ingalunda är någon ny fråga. Under två årtionden har nämligen detta spörsmål på kontinenten varit föremål för både teoretiska diskussioner och praktiska försök. Jag erinrar mig, hurusom för ungefär femton år tillbaka en för denna fråga mycket intresserad person i Tyskland, doktor Oppenheimer, inköpte ett större jordagods i närheten av staden Erfurt för att sedermera på arrende upplåta godset till en samling av jordbruksarbetare i syfte att på ett praktiskt sätt visa den kooperativa jordbruksdriftens fördelar. Då jag några år efteråt träffade doktor Oppenheimer och frågade honom om utgången av detta försök, var han mycket förbehållsam. Jag fick sedermera från annat håll höra, att företaget efter kort tid gått fullständigt sönder. Dessa jordbruksarbetare hade icke på något sätt kunnat sköta egendomen, och doktor Oppenheimer hade fått vidkännas för honom ledsamma följder. Liknande exempel på en olycklig utgång av kooperativ jordbruksdrift har man från andra ställen i Tyskland, som jag personligen besökt. Vill man söka efter ytterligare bevis för denna driftsforms avvisidor, behöver man endast tänka på de i Östeuropa ofta förekommande fall, där kooperativ drift enligt uppgift numera försiggår med den påföljd, att sådesproduktionen till avsalu så gott som alldeles avstannat till stort men för hela landet. Jag har den uppfattningen, att jordbruket är en näring av den beskaffenhet, att där kanske mer än i någon annan näringsutövning det personliga initiativet, den personliga dugligheten och påpassligheten samt den enskilda ansvars känslan äro utslagsgivande för driftens resultat och att det är en västerländsk erfarenhet, att endast under den formen kan jordbruket med någon utsikt till framgång bedrivas.

Herr Örne anförde att det enligt hans åskådning vore ett givet

framsteg i socialt hänseende, om Sveriges nu under enskild drift va-
 rande större egendomar komme att i framtiden brukas kooperativt mel-
 lan jordbruksarbetare. Jag tror, att om man betraktar hela den ut-
 veckling, som ägt rum i Europa, måste man nog säga, att i så fall fat-
 tar man begreppet "framsteg i socialt hänseende" såsom en utveckling
 i riktning mot de förhållanden, som numera råda österut, ty hela den
 europeiska lantbefolkningens strävan har under en mansålder gått ut
 på att förvärva individuell äganderätt till jordområdena, och denna strä-
 van har icke varit minst stark i det land, om vilket jag nyss talade, där
 den stora Stolypinska agrarreformen under åren närmast före världs-
 kriget överförde hundratusentals tidigare kooperativt samverkande ry-
 ska bönder till individuella jordägare, vilka numera sköta och bruka
 jorden på västerländskt sätt. Under min resa i de delar av Ryssland,
 som numera falla inom Polen, fann jag i julas, huru denna omvälvning
 varit till den största bättnad för jordbruksproduktionen i dessa trakter.
 Jag tror, att erkännande måste lämnas åt herr Lindhagen för hans stora
 idealism och hans vackra tanke, men jag tror, att den är direkt stri-
 dande mot vad den praktiska erfarenheten givit vid handen, nämligen
 att denna jordbruksdrift icke är passande och lämplig för våra förhål-
 landen. Då man läser herr Lindhagens motioner, får man ofta ett starkt
 intryck av den flykt och den förträffliga form, i vilken de äro fram-
 förda, och det kan icke nekas till, att det kan göra intryck på åtskilliga,
 att tankarna klädas i så vacker dräkt. Men då herr Lindhagen nämnde,
 att han ville stå på marken, såsom han uttryckte sig i sitt sista anfö-
 rande, kan jag endast göra den reflexionen, att här och där framkomma
 dock i herr Lindhagens yrkanden framställningar, som jag skulle kunna
 likna vid yrkanden på utredningar, i vad mån tyngdkraften kunde upp-
 hävas för att bereda möjlighet till att utan olägenhet sväva upp i de
 högre regionerna. En sådan utredning om upphävandet av tyngdkraf-
 ten vore ju visserligen mycket intressant, men man vet på förhand, vart
 den kommer att leda. Jag tror fördenskull, att man icke har mycket
 gagn av dylika undersökningar. Dessutom tillkommer här, att de eko-
 nomiska konsekvenserna för statsverket av en utredning samt praktiska
 experiment i förevarande hänseende skulle bliva ganska stora. Då herr
 Örne nämnde, att nu är det en enda person, som tar hela fördelen av
 var och en av de stora egendomarna, så ber jag också att få erinra om,
 att det i detta fall bleve en enda person, den juridiska personen staten,
 som finge bära hela förlusten på experimentet.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Julin: Herr Malmberg har redan redogjort för de skäl,
 som tyvärr förefinnas för att reservanterna icke kunnat komma fram
 med något yrkande. Det är icke så, som herr Lindhagen säger, att vi
 påstått, att *motionen* icke skulle erbjuda tillräckligt fasta hållpunkter
 för att man skulle kunna grunda en hemställan på densamma utan detta
 gäller hans *yrkande*. Herr Malmberg visade tydligt upp, att så var fal-
 let. Emellertid, om det nu går så, att herr Lindhagens sista yrkande

Om åtgärder
 till främjande
 av kooperativt jord-
 bruk.
 (Forts.)

Om åtgärder upptages här i kammaren, skall jag för min del be att få ansluta mig till detta, ty det är just det yrkande, som reservanterna försökt att i utskottet komma till, fastän man icke lyckats på skäl, som herr Malmberg nyss anfört. I den utredning, som utskottet försökt sig på, fingo vi ganska noggrann kännedom om två experiment på det kooperativa jordbrukets område, av vilka det ena utfallit väl och det andra utfallit illa. Där stod alltså skäl mot skäl, ungefär lika goda. Vad som behöves i detta fall är alltså ytterligare experiment och icke, såsom herr Örne sade, att avstå från att experimentera vidare och bara avläsa resultatet av de experiment, som nu pågå. Vår mening är alltså den, att man behöver fortsätta experimenterandet. För att komma till något verkligt resultat lär nog statens medverkan därvid komma att erfordras. Jag ber alltså att på dessa grunder få ansluta mig till herr Lindhagens nu framställda yrkande.

(Forts.)

Herr Örne: Herr talman, mina herrar! Jag skall försöka att fatta mig ytterst kort.

Herr Lindhagen fann mitt anförande präglad av en stor kyla. Jag kan icke riktigt förstå detta. Jag sade, att jag är fullkomligt med på idén, om den visar sig vara *ekonomiskt* utförbar och tillfredsställande. Detta kommer att framgå av de experiment, som herr Lindhagen satt igång. Men icke kan man väl på det ekonomiska området driva fram en sak med entusiasm eller med talesätt, om den visar sig ekonomiskt omöjlig. Jag har således endast lugnt och sakligt konstaterat den ståndpunkt, som man kan intaga till denna fråga. Man bör följa alla försök med yttersta uppmärksamhet och avläsa det resultat, som de visat, och sedan söka anpassa åtgärder från statens sida för att binda folk vid jordbruket efter de ekonomiska möjligheterna.

Herr Wohlin säger, att strävandena nu gå ut på att förvärva individuell äganderätt. Det är fullkomligt riktigt, och det vill jag icke alls bestrida. Jag hör till dem, som allra mest i mitt parti arbetat för småbruksidén med tryggad besittningsrätt, vilket ju är en slags äganderätt, d. v. s. en individuell besittningsform. Men det är ju möjligt att gå den vägen endast under den förutsättningen, att det mindre jordbruket är ekonomiskt överlägset storbruket. Annars måste utvecklingen mot smådrift upphöra av sig själv. Herr Wohlin är lika stor fantast, som han beskyllde herr Lindhagen för att vara, om han verkligen tror, att man kan bedriva en uppdelning av jorden *mot* de ekonomiska kraven, hålla på med denna uppdelning och i längden fullfölja endast den. Så säger herr Wohlin slutligen, att staten måste taga förlusten på experimentet. Ja, herr Wohlin, får inte staten taga förlusten på alla andra experiment, naturvetenskapliga experiment t. ex., som göras vid akademier, och alla möjliga andra. De kosta alltid pengar. Vi ha också hållit på och experimenterat med torvens utnyttjande under en massa år och offrat ett oräknat antal hundratusentals kronor, som äro nedgrävda i mossarna utan ringaste nytta annat än som ett bevis för,

att en viss idé var oriktig och onyttig. Om vi nu skulle offra t. ex. ett hundratusen kronor på ett väl iscensatt experiment på detta område, kan jag icke förstå, att det vore mer illa använda pengar än de, som äro nedlagda i våra torvmossar.

*Om åtgärder
till främjande
av kooperativt jordbruk.
(Forts.)*

Herr Ström: Jag begärde ordet, när professor Wohlin liksom så många andra i denna kammare för att finna skäl för avstyrkande av en framställning åberopade förhållandena i Sovjet-Ryssland. Jag förstår icke, huru det skulle gå för herrar reaktionärer i denna kammare, om de icke hade Sovjet-Ryssland till förfogande för att ständigt kunna framföra såsom ett varnande exempel, när det gäller att hindra några framsteg. I detta avseende bör kanske hetsen mot detta land kunna i någon mån upphöra, då landet efter deras mening bjuder på så utmärkta argument för deras kamp mot de sociala framstegen. Men jag hade händelsevis för mycket kort tid sedan ett tillfälle att träffa en svensk ingenjör, som gjort en resa i Ryssland och besökt just några av de kooperativa jordbruk, som där finnas. Denne ingenjör hade fått en helt annan bild av dessa kooperativa jordbruk, än vad professor Wohlin trott sig hava funnit genom hörsägnen. Jag är också övertygad om, att det icke förhåller sig på det sättet, som ordföranden för vårt bondeförbund har velat göra gällande med avseende på Ryssland. Jag har den bestämda uppfattningen, att vad som dikterat motståndet mot denna lilla och enligt min mening väl motiverade framställning från herr Lindhagens sida, är icke, såsom en ärad talare framhöll, att denna motion och dess innebörd skulle strida emot den mänskliga naturen eller, som herr von Hofsten yttrade sig, att den stöter på ett fullkomligt motstånd av praktisk natur, utan orsaken till motståndet är, såvitt jag kan finna, att om detta experiment skulle utfalla i god riktning, innebure detta ett mycket hårt slag mot de privatkapitalistiska företagen på jordbruksområdet. Man vill icke vara med om att kunna ge ett sådant skäl emot den form, varunder jordbruket i vårt land delvis för närvarande bedrivs.

Men när jag även hörde herr Örne till en del vara emot denna motion, skulle jag vilja erinra om, att vi just för närvarande hava en kolossal arbetslöshet, och att det i de stora industriella kretsarna talas om, hurusom det är nödvändigt att återföra till jordbruket de i industrien överflödiga arbetarna, vilka en gång togos från jordbruket till industrien, det vill säga arbetare, som äro kunniga jordbruksarbetare. Jag undrar, om det icke skulle vara synnerligen tjänligt, om man kunde återföra dessa arbetare till jorden och dess brukande. Detta skulle kunna ske, om man understödde uppkomsten av dessa kooperativa jordbruk.

Jag skall, herr talman, be att få yrka bifall till det av herr Lindhagen framställda förslaget.

Herr Olsson, Oscar, Herr talman! Jag har för en gång samma yrkande som herr Ström. Beträffande hans antydan om den hjälp, som Sovjet-Ryssland gör reaktionen här i kammaren, vill jag fästa upp-

Om åtgärder till främjande av kooperativt jordbruk. märksamheten på, att åtminstone jag aldrig har förnekat, att herr Ström och hans parti tillhöra reaktionens förtrupper.

av kooperativt jordbruk.
(Forts.)

Vad som emellertid gör, att jag här tager till orda är att jag känner litet till dessa män, som hava den starka instinkt, som Almquist talade om i samma landsända för hundra år sedan: att bryta upp jord "av nyo". Det är en instinkt, som man aldrig skall lägga hinder i vägen för. Här hava framlagts de såsom jag tycker allra fullgiltigaste skäl för instämmande i herr Lindhagens i dag framställda yrkande. Det är fråga om ett experiment, och det är fråga om ett experiment i detta fall på statens mark, ett experiment, som såvitt jag kan se icke kan hava några som helst svåra ekonomiska konsekvenser. Jag har den allra största respekt — kanske blandad med litet bävan — för herr Wohllins stora sakkunskap på detta område, men jag kan verkligen icke förstå, att det är mindre risk för staten att lämna understöd till fem egnahemsbebyggare än till fem personer, som slå sig ned på *en* egendom för att gemensamt bruka den. Det är ju möjligt, att det i den högre statistiken finns några gångar och ledningar, som komma till ett i det fallet betänkligare resultat än jag kan se. Då det tydligen här är fråga om duktigt folk, något som också från alla håll vitsordats, människor, besjälade av glöd och entusiasm för den svenska jordens odlade, en glöd och en entusiasm, om vilken man icke kan säga någonting värre än att dessa unga män, om de icke hava tillräckliga arbetskrafter, komma att ruinera sig på saken, så tycker jag verkligen, att man icke för den sakens skull borde ställa sig avvisande mot en utredning, som möjligen skulle kunna sätta dem i stånd att fullfölja experimentet. Det är icke av känsluskäl utan, som herr Örne påvisade, av verkligt bärande saksäl i fråga om en utveckling, som verkligen icke kan avfärdas på ett så enkelt sätt, som man från utskottsmajoritetens synpunkt försökt avfärda den, som jag, herr talman, ber att få ansluta mig till herr Lindhagens yrkande.

Friherre B a r n e k o w : Herr greve och talman! Det är ett uttalande av den siste talaren som uppkallat mig. Han gjorde en jämförelse som skulle visa att det enligt hans förmenande icke skulle vara mera riskabelt att understödja denna kooperativa form av jordbruk än att understödja egnahemsverksamheten. Jag vet icke, huru han har kunnat få den åsikten. Såvitt jag vet, ha vi hittills icke kommit längre med statens understödjande av egnahemsverksamheten än att den lämnar lån mot säkerhet i egendom. Det är en önskan, som många gånger framställts från lantmannahåll, att statslån i viss utsträckning även måtte lämnas för inköp av inventarier. Men för att starta dylika stora bolagsjordbruk, som det här är talat om — för jordbruksarbetare och icke för förmögna personer — kräves det icke allenast att staten tillhandahåller jord utan även inventarier och rörelsekapital, och det förefaller mig som om däri risken för staten vore att söka. Att anställa själva experimentet kanske inte vore så riskabelt, men skola vi fortsätta på den inslagna vägen, om herrarna tro att den leder någon vart, och staten sålunda skall

hjälpa bolagsjordbruk över hela landet, så att de få kapital till rörelse och inventarier och sannolikt väl också till de inteckningar som snart komma, då tror jag att vi få betacka oss för konsekvenserna.

*Om åtgärder
till främjande
av kooperativt jordbruk.
(Forts.)*

Herr Lindhagen: Jag glömde i mitt förra anförande att rätta en missuppfattning av herr Örne. Herr Örne sade, att nu kan herr Lindhagen slå sig till ro efter att ha framkallat detta experiment. Men det är icke jag, som direkt har gjort att detta experiment kunnat börjas. Förhållandet är det, att när dessa unga män, som slagit sig ner i Nora — icke Bergshamra — vände sig till mig och skildrade sin ställning, så väckte jag en motion i andra kammaren, så mycket mera som programmet för det parti, jag då tillhörde, uttryckligen krävde att "kooperativt jordbruk befrämjas kraftigt". Jag har nämligen alltid föreställt mig, att när jag tillhör ett parti på grund av innehållet i dess program, bör jag framföra dess programpunkter. Denna punkt lär för övrigt ännu stå kvar i samma partis program, men den väg man tycks använda för att befrämja den är att som herr Örne låta dessa, som försökt kooperativt jordbruk, reda sig på egen hand. Min motion avslogs också 1917 genom samverkan från alla partier, men då ingrep Rösiö, vilkens lärjungar de unga männen voro. Han blev oerhört uppbragt, satte sig i verksamhet och fick bland sina förbindelser tag på en mecenat, som hjälpte dem på väg. Det är således icke jag som har största förtjänsten, vilket här bör anmärkas.

Nu framhöll herr Wohlin, att en herre som hette Oppenheimer eller något liknande — det kan ju göra detsamma vad han hette — i alla fall en doktor i Tyskland, som satt i gång med ett liknande experiment, hade misslyckats. Ja, det tror jag är helt naturligt. När doktorer och professorer sätta i gång sådana här saker, taga de vilka som helst till försökskaniner, och det är inte alls sagt, att de som de vända sig till ha den heliga elden, utan den skall komma från professorerna, och det är helt naturligt att ett sådant medelbart överförande av en helig eld misslyckas. Här skola vi icke kasta våra blickar på dem som misslyckats i utlandet, om icke för att konstatera att tanken tydligen oupphörligt arbetar sig fram och att man icke vill släppa den, utan här gäller det Sverige och här ha vi en annan skola än doktor Oppenheimers. Att gå fram med egen kraft, det är vad jordbruksarbetarna fått lära sig i Rösiös skola, denna som riksdagen har understött och givit Rösiö en nationalbelöning för, även om belöningen i dessa tider är aldrig så otillräcklig. Då vi sålunda på olika sätt ge tanken vårt erkännande, skola vi icke samtidigt sätta oss emot praktiska experiment och säga att de inte lyckas, ty det visar ingen god vilja och påminner om, att man finner sig i dessa krig och stora konflikter, därför att herrar politici säga att det är omöjligt att undvika dem.

Rösiö skrev ett brevkort till dessa experimentatorer i Bergshamra, som jag nyss läste och där det står: "Det är med största glädje jag läst Eder redogörelse. Så skall det vara, så skall det odlas och skör-

Om åtgärder till främjande av kooperativt jordbruk. (Forts.)

das. Där intet givits. Svårigheter måste det ju vara hos medellösa nybörjare, men jag hoppas det skall klara sig." Det skall klara sig, ja! Det är naturligtvis statsmakterna, som här skola lämna en handräckning, men det vilja de inte nu. Herr Örne vill nu låta dessa ynglingar experimentera sig fram så länge de kunna få en privat långgivare att ge dem försträckning, men denne kan ju av oförutsedda omständigheter tvingas att draga sig undan och då stå de där. I stället skulle de naturligtvis ha tillfälle att som en mängd andra näringsidkare få utbyta detta vanskliga privata understöd mot ett statligt säkrare.

För övrigt tackar jag reservanterna för att de fallit tillbaka på det yrkande, som nu är framställt och vilket, som sagt, överensstämmer med andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts yrkande.

Herr Olsson, Oscar: I anledning av friherre Barnekows erinran vill jag säga, att jag ändå inte kan förstå de stora riskerna, när, som här är fallet, statens jord skall bliva förbättrad genom experimentet, till vilket staten eventuellt efter utredning skulle lämna bidrag. Vidare vill jag fästa uppmärksamheten på, att "dessa kooperativa jordbrukare" — för att bibehålla det namnet — befinna sig i den ogynnsamma situationen, att de icke kunna få lån på samma billiga villkor som egnahemsbyggare. Då det gäller sådana, kräves det också lån för deras byggnader, vilket det ej i så stor utsträckning kan bli fråga om för dessa experimentatorer, i händelse det som nu är föreslaget går igenom.

Efter härmed slutad överläggning yttrade herr talmannen, att därunder yrkats dels att utskottets hemställan skulle bifallas, dels ock, av herr Lindhagen, att första kammaren ville för sin del besluta, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om skyndsamt utredning om lämpligaste sättet för staten att stödja bedrivandet av kooperativa (kollektiva) jordbruk samt för riksdagen framlägga av utredningen föranledda förslag.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa yrkanden och förklarade sig anse propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslags en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad första kammarens andra tillfälliga utskott hemställt i sitt utlåtande nr 7, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles herr Lindhagens under överläggningen framställda yrkande i ämnet.

Vid slutet av den häröver anställda omröstningen befunnos rösterna Om åtgärder till främjande av kooperativt jordbruk.
hava utfallit sålunda:

Ja — 71;
Nej — 43.

(Forts.)

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 17, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om upphävande av patronatsrätt m. m. Lagförslag om upphävande av patronatsrätt m. m.

Med anledning av ifrågavarande proposition, nr 21, hade utskottet i det föreliggande utlåtandet hemställt,

1:o) att riksdagen måtte för sin del bifalla det i förevarande proposition intagna förslaget till lag om upphävande av patronatsrätt m. m.,

2:o) att riksdagen måtte för sin del bifalla det i förevarande proposition intagna förslaget till lag om upphävande av 7 § i ridderskapets och adelns privilegier den 16 oktober 1723.

Herr Cla:son: Jag har endast begärt ordet för att vid behandlingen av detta ärende få till protokollet antecknat, att jag icke kan biträda det slut, vartill utskottet kommit. För mig ligger saken så, att en god del av dessa patronatsrättigheter äro tillkomna genom donationer eller gåvor till församlingarna, och att man icke skall upphäva de villkor med vilka sådana donationer äro förknippade annat än om det föreligger ett verkligt nödläge. Jag kan icke se, att det i detta fall föreligger ett sådant nödläge. Jag tror, att de utjämnningar, som måhända kunna vara önskvärda på en del håll, säkerligen skulle kunna åstadkommas genom förhandlingar på enskild väg. Jag medger mycket gärna, att det kan vara föga tilltalande för en församling att dess präster tillsättas på annat sätt än genom församlingen i dess helhet; men om församlingen under mycket lång tid, kanske hundratals år, har åtnjutit förmånen av en donation genom kyrka eller boställe, och om församlingen fortfarande vill åtnjuta den fördelen, synes det mig som om man knappast hade tillräckligt skäl att fritaga församlingen från den därmed förknippade förutsättningen.

Ser man åter saken rent praktiskt, så föreligger inte någon utredning om och ännu mindre, såvitt jag vet, några bevis för att patronatsrätten skulle ha missbrukats så att tillsättningarna inom dessa patronella pastorat varit sämre än vad som kunnat förekomma vid andra former för tillsättningar. Församlingsval bruka sannerligen icke vara fria från misstag och missbruk, och man kan kanske med fullt skäl säga, att vid dylika tillfällen bruka lidelserna mycket starkare uppjagas än som i regel är fallet i patronella pastorat. Jag finner därför, att utskottet har alldeles rätt, då utskottet säger att det icke "bör uppställas någon oeftergivlig fordran på enahanda ordning för tillsättning av alla prästerliga tjänster", men jag drar en annan konsekvens av detta än utskottet. Jag vill dessutom påpeka, att det vid sidan av dessa patronella privilegier existerar många andra privilegier beträffande besättandet av kyrkliga be-

*Lagförslag
om upphä-
vande av pa-
tronatsrätt
m. m.
(Forts.)*

fattningar, givna exempelvis åt hela församlingen, som avvika från den vanliga ordningen. För att överflytta tanken till ett annat område, finns det också privilegier för städer och allehanda korporationer och institutioner, som man icke utan vidare ger sig på att upphäva.

Det för mig avgörande är emellertid, att dessa rättigheter, i många fall åtminstone, vila på bestämda donationer, och jag måste motsätta mig att förutsättningarna eller villkoren för dessa upphävas, då man vill behålla själva donationerna, så framt icke något nödläge förekommer. Jag skall emellertid icke i det läge, vari frågan för närvarande befinner sig, göra något yrkande.

Under detta anförande hade herr talmannen uppstått och avlägsnat sig, varefter ledningen av kammarens förhandlingar övertagits av herr förste vice talmannen.

Herr statsrådet Ekeberg: Herr vice talman! Sedan man i nära ett halvt århundrade diskuterat frågan om patronatsrättens avskaffande, synes man nu omsider vara ganska allmänt beredd att skrida från ord till handling. De skäl som tala härför ligga också, såvitt jag förstår, i öppen dag. Patronatsrätten är barn av en tid, då varje frälseman var konung över sin landsände. Det tedde sig då helt naturligt att en frälseman valde präst, fällde dom och upptog skatt. Gränserna mellan ofentlig och enskild rätt lågo icke så klara för det allmänna åskådnings-sättet som i våra dagar. Vår tids rättsmedvetande uppreser sig däremot bestämt mot en sådan tingens ordning, att rätten att utse en hel församlings själasörjare skall följa med som ett slags accessorium till äganderätten till en fastighet. Det är sant som den ärade talaren anmärkte, att denna rätt i allmänhet icke missbrukats, men faran för ett sådant missbruk är dock vida större nu än förr. I äldre tid låg en viss garanti för kallelserättens ansvarsmedvetna utövande i den omständigheten, att en egendom, med vilken kallelserätten var förenad, även om den icke hade fideikommissnatur, likväl gick i arv från generation till generation i en och samma släkt. Följden blev, att patronus blev på ett alldeles särskilt sätt knuten till församlingen genom gamla traditioners starka band. I våra dagar förhåller det sig i mycket annorlunda, framförallt sedan även de gamla godsens börjat i viss mån bli en handelsvara. Detta medför — och komme än mera i framtiden att medföra — att de gods, med vilka patronatsrätt är förenad, spelas över i händerna på personer, som icke ha samma ansvarskänsla, kanske redan därför att de aldrig tillhört församlingen och aldrig haft intresse för dess angelägenheter. De tillhöra kanske inte kyrkans lära, äro kanske okristna. Vad som alldeles särskilt är stötande är, att utvecklingen tagit den vägen, att patronatsrätt kan utövas av ett bolag. Man må säga vad man vill, men nog är det orimligt, att det skall ankomma på en bolagsstyrelse att utse själasörjare i en församling. Vart de nu gällande bestämmelserna om patronatsrätt kunna leda, skall jag tillåta mig att belysa med ett litet exempel.

För några tiotal år sedan förrättades auktion på ett säteri i Skåne, med vilket säteri patronatsrätt var förenad. Bland auktionsvillkoren lästes följande: "Med köpet åtfölja ej mindre nämnde patronatsrättighet än även alla kreatur samt bränneri-, mejeri- och åkerbruksinventarier." Kan det, mina herrar, vara rimligt, att funktionen att utse en församlings själasörjare skall på det sättet slås bort under klubban tillsammans med fänad och bränneriinventarier?

*Lagförslag
om upphä-
vande av pa-
tronatsrätt
m. m.
(Forts.)*

Det nu antydda principiella skälet står för mig såsom det viktigaste och i och för sig utslagsgivande. Vid sidan härav har utskottet också anfört vissa skäl av mera praktisk natur, som jag icke skall uppta tiden med att här återge. Jag vill emellertid särskilt framhålla, att denna lag nu blivit av kyrkomötet godtagen, varvid endast ett par röster höjdes däremot, och det förefaller mig, som om man åtminstone hos kyrkomötet skulle kunna vänta den största hänsynsfullhet mot patronus. Jag förbiser ingalunda, att för en och annan patronus, som har utövat sin rätt på ett förträffligt sätt, det kan kännas smärtsamt att nu nödgas avstå från densamma, och jag kan väl förstå, att det är med vemod han skiljer sig därifrån. Men för min del är jag övertygad om, att just hos sådana patronatsrättsinnehavare man allra bäst kan vinna förståelse för den ideella innebörden av den reform, som nu här föreslås. Detta vitsordades också av den ende patronus som själv hade säte i kyrkomötet. Då frågan där behandlades, gav han i ett högsinnat anförande uttryck åt synpunkter liknande dem, jag här tillåtit mig framföra.

Herr Cla son: Jag skulle i förbigående med anledning av herr statsrådets yttrande vilja säga, att det är väl dock så på många områden att missbruket icke upphäver bruket. Man kan väl antaga lagbestämmelser mot missbruket utan att därför upphäva bruket.

Jag begärde dock egentligen ordet för att säga att jag måste inlägga min gensaga mot den historiska inledning, som föreligger i utskottets betänkande och av vilken jag nu fann en genklang i statsrådets yttrande. Det skulle föra mig för långt att gå in på en rättshistorisk utläggning, men jag måste säga, att jag icke kan godkänna vad där står om patronatsrättens uppkomst ur frälsemannens ställning o. s. v. Det kan vara rätt i vissa fall, men generellt sett är det oriktigt.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt.

Vid förnyad föredragning av första lagutskottets utlåtande nr 18, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om avskrivning av patronatsrätt åtföljande kronotonde, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Lagförslag
om val av
borgmästare
m. fl.

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 19, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om val av borgmästare i stad med magistrat samt av rådmän och magistratssekreterare i Stockholm.

I detta utlåtande hade utskottet, som ej funnit anledning till anmärkning mot förslaget, hemställt, att ifrågakvarande proposition, nr 25, måtte av riksdagen bifallas.

Herr von Hofsten: Herr talman, mina herrar! Jag anhåller om överseende att jag några ögonblick tager kammarens tid i anspråk gent emot ett enhälligt lagutskottsutlåtande, emedan jag tror, att däri förekomma några uttalanden som tarva förklaring från någon ledamot av utskottet. Jag syftar på ett sådant uttalande i motiveringen på sid. 5, där det heter: "Sålunda har framhållits, hurusom en minoritet av väljare kunde tänkas bliva i stånd genomdriva, att det namn, som majoriteten bland valmännen å sina valsedlar uppfört i första rummet, erhöle ett lägre förslagsrum, eller ock att ett namn, varom visserligen icke en absolut majoritet men likväl den starkaste gruppen inom valmanskåren enats såsom första namn, t. o. m. utestängdes från det slutliga förslaget."

Och likaledes i motiveringen på sid 6: "Det är att förutsätta, att det avgörande, som sålunda tillkommer Kungl. Maj:t, skall träffas under skälighets hänsynstagande till alla på saken inverkan förhållanden" etc. Vad innebära nu i verkligheten dessa uttalanden? Jo, att utskottet medger att här framlägges till antagande ett förslag till lag vid borgmästarval i stad, där det till stor del kommer att bero på en ren slump hur valet kommer att utfalla; men, säger utskottet lugnt, Kungl. Maj:t får väl reda upp den saken. Utskottet påpekar, att valresultatet kan leda därhän, att den, som erhållit samtliga röster från den starkaste gruppen inom väljarekåren, blir utesluten. Och utskottet antyder likaledes, att det kan hända, att den som fått de flesta rösterna kommer på sista förslagsrummet. Men i varje fall får Kungl. Maj:t utreda saken. Jag föreställer mig, att många väljarekårer, många valförrättare och många borgmästarkandidater i framtiden skulle vara tacksamma för ett uttalande från någon utskottsledamot, hur utskottet tänkt sig, att detta över huvud taget skulle kunna gestalta sig i framtiden. Faktum är, att, så som motiveringen är avfattad, den måste anses blotta betänkliga svagheter i lagförslaget. Nu förmodar jag att, då bakom detta enhälliga uttalande stå så många framstående jurister och beprövade lekmän, en förklaring måste kunna givas till dessa underliga uttalanden.

Jag har, herr talman, för närvarande intet yrkande.

Herr Stendahl: Herr vice talman! Vid föregående års riksdag behandlade kammaren denna fråga i samband med ett förslag till vilande grundlagsändring — den fråga som förekommer näst efter det

nu föredragna ärendet. Riksdagens kamrar beslöto då skriva till Kungl. Maj:t om att få någorlunda enhetliga bestämmelser i vad det gällde val till borgmästare- och domarebefattningar i stad, men hemställde riksdagens kamrar samtidigt, att Kungl. Maj:t måtte taga i övervägande, huruvida icke redan nu valen av dessa ämbetsmän i Stockholm skulle kunna avskaffas, och som skäl för denna sin anhållan hos Kungl. Maj:t hänvisade riksdagen till ett av Stockholms stadsfullmäktige med stor majoritet fattat beslut, i vilket sådant upphörande av borgmästare- och domareval i staden begärdes. Stockholms stad har således i detta fall skrivit till Kungl. Maj:t och hemställt om att bliva befriad från domareval. Kungl. Maj:t har icke tagit hänsyn till den senare delen av riksdagens skrivelse, men väl till den förra. Och nu kommer man med ett lagförslag, i vilket man utan vidare har såsom allmängiltig regel för domareval landet runt i städer velat tillämpa den enligt min uppfattning mycket, mycket dåliga proportionella valmetod, som under senare år tillämpats i Stockholm.

Lagförslag
om val av
borgmästare
m. fl.
(Forts.)

Innan jag går vidare och genom exempel bevisar mitt påstående, skall jag be att få framhålla det enligt min uppfattning oriktiga i att detta ärende remitterades till lagutskottet och icke till konstitutionsutskottet. Jag försummade att vid remissen göra min uppfattning gällande och har således nu ingenting att gräla om, ty givetvis var det min egen försummelse, då jag icke tidigare påtalat en sak, som jag ansett vara oriktig, men, såsom herrarna veta, remisserna här i riksdagen gå så fort, att det är förlåtligt, om man på det sätt jag gjort sitter över en sak som man är intresserad av, bara på den grund att man icke kunnat tänka sig möjligheten av den behandling frågan blev föremål för.

Jag skall nu be att få taga ett exempel. Under debatten i dag i andra kammaren framfördes av herr Ward — det är så galet, att det är icke nog med att det är riktigt vad utskottet säger — att en person som har absolut majoritet verkligen kan riskera att icke komma på första förslagsrummet, utan på andra eller tredje förslagsrummet; det räcker icke med det, utan faktum är, att man kan bevisa, icke bara att han icke får första förslagsrummet, utan att han kan bli fullständigt dekapiterad. Exemplet visar utan all konstruktion, att den man, som blivit uppförd på första förslagsrummet av 570 väljare på 1,000 röstande, blir dekapiterad och kommer över huvud taget icke på förslaget. Jag skall be att få draga siffrorna mycket kort. Exemplet lyder: 570 väljare hava röstat på A., B. och C., 330 väljare hava röstat på B., C. och D. och 100 väljare hava röstat på D., E. och F. Vid första sammanräkningen får A. 570 röster, B. 615 röster, C. 355 röster och D. 210 röster. B. är vald. Vid andra sammanräkningen får A. 285 röster — hans röstetal var 570, men det blir reducerat och han får blott 285 röster — C. 355 röster och D. 210 röster. C. är vald. Vid sista sammanräkningen får A. 190 röster och D. 210 röster. D. är vald, men A., som har absolut majoritet av väljare till första förslagsrummet, är

Lagförslag
om val av
borgmästare
m. fl.
(Forts.)

på grund av — det vågar jag påstå — den usla valmetoden dekapiterad, struken från förslaget och kan icke komma ifråga, trots att majoriteten av väljarna önska honom. Kungl. Maj:t har icke i sin hand att utse honom till ämbetet i fråga. Jag menar, att exemplet verkligen är talande, och det går icke att komma ifrån det med vad här i utskottets betänkande sagts, att sådana här saker kan man tänka sig, men det är konstruktioner, gjorda vid skrivbordet, och de hava ingen tillämpning i det praktiska livet. Det är alldeles tvärt om. De hava tillämpning och äro möjliga i det praktiska livet och det i en sådan omfattning som, jag vågar påstå, de herrar som skrivit detta icke kunnat tänka sig. Detta exempel visar, att skriva en lag är en sak och att läsa den är en annan.

Nu finns det naturligtvis ett sätt att med bibehållande av eller mindre ändringar i valmetoden komma till ett hyggligare resultat. Jag har i första hand tänkt mig två vägar. Den ena är gruppbeteckning, och det är ju den som i andra kammaren av herr Albin Hansson förordats. Om det vore så väl, att man kunde vara säker, att det stannade vid gruppbeteckning och att denna icke urartade till partibeteckning, d. v. s. att man skulle få ett slags lagstadgad *usance* för att vid gruppbeteckning politiska linjer skulle tillämpas vid domareval, skulle jag kunna vara med om den ärade andrekammarledamötens yrkande. Men då jag har den uppfattningen, att man genom en sådan bestämmelse skulle komma till politiska domareval och därigenom komma ur askan i elden, kan jag för min del icke gå med på den linjen. Det finnes kanske någon annan möjlighet till en lycklig lösning, så att man kunde undvika de värsta olägenheterna av de föreslagna valbestämmelserna, t. ex. det s. k. automatiska strecket. Det exempel jag nyss anförde kunde då icke få tillämplighet, men det bleve i alla fall icke mycket bättre.

Då blir frågan: vad är under sådana förhållanden att göra? Jag skulle först och främst vilja rikta en vördsam hemställan till herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet, huruvida det ändå icke vore skäl att Kungl. Maj:t toge under förnyad omprövning, huruvida man icke kunde vara mogen att såsom ett första steg till avskaffande av det — såsom jag menar — oting, som ligger i domareval över huvud taget, tillmötesgå den av Stockholms stad begärda saken, nämligen att åtminstone för Stockholms stad avskaffa domarevalen. Man har sagt, att detta är mindre lämpligt, därför att det för närvarande sitter en processkommission och därför att frågan om domareval eller icke domareval bör lösas i sammanhang med framläggandet och prövandet inför riksdagen av denna processkommissions arbete. Är det nu så, att man har den uppfattningen, må det vara hänt, ehuru jag för min del bestrider riktigheten av densamma. Jag har den uppfattningen, att dessa två saker icke behöva kopplas ihop. Om det anses nödvändigt att de kopplas ihop, skulle jag för min del vilja påstå, att det möjligen kan vara skäl att bibehålla en i Stockholm använd, dålig valmetod, men det kan absolut icke anföras såsom skäl för att landet runt reformera på

det sättet, att man landet runt inför en genomusel valmetod, där man förut till största delen varit befriad från sådan valmetod.

Herr vice talman! Av vad jag framhållit, är det tämligen tydligt, att jag icke är någon beundrare av den kungl. propositionen. Jag tror, att jag sakligt kunnat bevisa, att valmetoden är absolut underhållig och att den således icke kan approberas. Vid sådant förhållande har jag endast ett yrkande, och det är avslag på hela den kungl. propositionen och således även på utskottets förslag.

Jag skall, innan jag slutar, gendriva en sak som jag vet annars skulle dragas fram här och det är, att inom den närmaste framtiden väntar man, att borgmästarval inom en viss stad i södra Sverige skall äga rum, och därför är man mycket ivrig att införa denna valmetod nu. Däremot skall jag be att få påpeka att, om jag icke är oriktigt underlättad, infördes på ifrågavarande plats för ett eller annat år sedan nya stadganden med bestämmelse om huru borgmästarval skall äga rum. Jag vågar ifrågasätta, huruvida det skulle vara farligt att tillämpa dessa stadganden i stället för att nu genom lagstiftning fastställa nya stadganden, varigenom den som majoriteten av väljarna önska skulle kunna utstängas från ämbetet.

Greve S p e n s: Herr Stendahl har redan svarat på de frågor herr von Hofsten framställde. Jag skall därför icke vidare uppehålla mig därvid. Inom lagutskottet har jag framhållit till stor del samma synpunkter, som herr Stendahl nu gjort gällande, och jag ifrågasatte därför, att utskottet skulle söka utarbета förslag till ett annat och bättre valsätt, men då jag icke däri fick något understöd i utskottet, åtminstone icke något mera kraftigt, och då jag tror, att de praktiska olägenheterna icke komma att göra sig så svårt gällande, som herr Stendahl nu har antytt, utom möjligen i ett eller annat sällsynt fall, samt då det har synt mig vara önskligt att få enhetliga bestämmelser för borgmästarval genom lag fastställda för hela landet, har jag icke ansett mig böra reservera mig mot utskottets förslag, och jag kommer nu att giva min röst för detsamma.

Herr R e u t e r s k i ö l d: Jag ber att få förena mig i herr Stendahls yrkande om avslag på föreliggande förslag. Förslaget är icke endast i det av herr Stendahl påpekade förhållandet felaktigt, utan hela detta lagförslag är egentligen, såsom av handlingarna framgår, format med hänsyn till den i Stockholm gällande valordningen. Avfattningen är sådan, att den med avseende å en hel del paragrafer egentligen icke lämpar sig för andra orter än Stockholms stad. Jag vill endast såsom exempel peka på 4 §, som säger, att i fall så skulle anses nödvändigt kan staden av magistraten delas i lämpligt antal valdistrikt. Det är mycket lämpligt i Stockholm, där det finns flera valkretsar för stadsfullmäktigeval och två valkretsar för riksdagsmannaval och där i praxis distriktsindelning enligt lagen kompletteras av magistraten. Men för

Lagförslag
om val av
borgmästare
m. fl.
(Forts.)

Lagförslag
om val av
borgmästare
m. fl.
(Forts.)

städer i allmänhet är över huvud taget omöjligt, att vid borgmästareval ens ifrågasätta mer än en enda valkrets. Jag vet icke, hur man i Stockholm tänker härom. Däremot vore det rimligt, att formuleringen angåve, att borgmästareval skulle ske såsom andra stadens val, i princip på allmän rådstuga. Och beträffande magistratens rätt att göra distriktsindelning, om det behövs, bör erinras att enligt vanliga regler skall stad vid stadsfullmäktigeval delas i kretsar, om den har mer än 10,000 röstberättigade invånare, och att kretsarna kunna tjäna som distrikt eller själva delas i distrikt, men en distriktsindelning får icke bestämmas av magistraten utan av Konungens befallningshavande. Det synes därför vara oriktigt, om distriktsindelningen skulle få bero uteslutande av magistraten vid det tillfälle då valet skall äga rum; den bör vara uppgjord i förväg och helst överensstämman med den indelning som gäller vid stadsfullmäktigeval. Möjligen invänder man att man stundom skulle kunna undgå distriktsindelning och därmed förenade kostnader genom att låta saken bero av magistraten. Men såsom av det i den kungl. propositionen relaterade förhållandet från t. ex. Malmö framgår, är det uppenbart, att praktiskt taget måste städer med över 10,000 röstberättigade alltid erhålla distriktsindelning, och då kan jag icke förstå annat än att man bör hava det i överensstämmelse med vad som eljest gäller.

Nu har utskottet sagt, att det har icke så stor betydelse, om det är en felaktig valmetod. Ja, från utskottets synpunkt, som tror, att den som fått absolut majoritet alltid kommer med på förslaget, kan jag förstå en sådant standpunkt. Men då det visats, att den som har absolut majoritet kan komma att stå helt utanför förslaget, förfaller utskottets motivering i detta stycke, såsom även herr Stendahl påpekade. Om utskottet icke penetrerat saken djupare, än att det tror, att en sådan situation icke kan inträffa, så förefaller det mig, att återremiss skulle vara befogad, men efter andra kammarens beslut skulle detta icke leda till annat än en uppmaning till första kammaren att fatta beslut. Jag nödgas därför yrka avslag och har därtill även det skälet att hela frågan behöver ytterligare utredas.

Det har sagts, att man önskar få enhetliga bestämmelser genom lag. Enhetliga bestämmelser äro vi redan på väg att få i allt större utsträckning genom de särskilda valordningar för olika städer, som Kungl. Maj:t tid efter annan efter gammal ordning med resp. städer själva fastställer, och Kungl. Maj:t har möjlighet att på administrativ väg fastställa enhetliga typer. Det målet kan således vinnas, oberoende av lagstiftning. Om lagstiftningen kommer något senare än i år och är god, förefaller det mig lyckosammare, än om den kommer i år och strax får göras om; ty det lär icke kunna bestridas, att den valordning som nu föreslås kan icke bli bestående utan måste inom kort tid bli föremål för omarbetning. Vid sådant förhållande och då det som vinnes genom en proportionell valmetod uppenbarligen också kan vinnas genom att Kungl. Maj:t i valordningarna föreskriver en proportionell valmetod, såsom det skett för Stockholm, synes det mig icke finnas

något bärande skäl mot det avslagsyrkande som här framställts. Det finnes ett, och det är, att det vilande grundlagsförslaget väsentligen beror av denna frågas lösning och att den tilltänkta grundlagsbestämelsen skulle sväva i luften om ej lagförslaget nu godkännes. Men ingen skada sker, om även grundlagsfrågan faller och den gamla lydelsen i grundlagen står kvar, och med den kunna vi gott reda oss, till dess ett bättre förslag föreligger. Endast i en punkt medför det en viss betänklighet, och det är att det vilande grundlagsförslaget även gör kvinnor valberättigade, men det finnes ingenting som hindrar konstitutionsutskottet att, därest frågan nu faller, redan i år framlägga ett förslag om denna enda ändring — om kvinnas rösträtt vid borgmästareval — och då jag förmodar, att andra kammaren till hösten blir upplöst, blir frågan sedan avgjord 1922, i den riktning som det nu gäller. Om kvinnor icke skulle vara röstberättigade vid något enda av det fåtal borgmästareval som dessförinnan kunna äga rum, tror jag att vinsten att få en genomarbetad och genomtänkt lag med verkligt användbar valordning för hela riket är större, än att frågan på detta sätt i en hast blir formellt avgjord.

Herr vice talman, jag yrkar avslag på det föreliggande förslaget.

Herr Larsson, Jacob: Herr talman, mina herrar! Det förefaller mig egendomligt, att det nu göres så starka angrepp mot den föreslagna valmetoden, då det icke förekom några anmärkningar vid det tillfälle, då utkastet till denna lag förelåg såsom bilaga till Kungl. Maj:ts proposition om ändring av 31 § regeringsformen. Det har varit ganska länge, som denna fråga förelegat till begründande, och nu först, då vi stå färdiga att taga sista steget till att definitivt bekräfta den vilande grundlagsändringen, nu river man upp anmärkningar mot den föreslagna valmetoden. Jag bekänner villigt, att jag icke alls är sakkunnig i fråga om den proportionella valmetoden, och jag är livligt övertygad, att den ärade talaren på stockholmsbänken har på mycket rik erfarenhet grundade djupa insikter om den proportionella valmetodens irrgångar, så att jag vill därför icke fränkänna honom en viss auktoritet i sådana här frågor. Men jag undrar ändå, om icke både han och den siste ärade talaren i alla fall misstaga sig däri, att den kandidat, som har absolut majoritet bland de väljande, skulle falla utanför förslaget; de väljande hava ju i sin hand att under alla förhållanden bereda honom säker plats på förslaget och säker första plats på förslaget genom att uppföra endast hans namn på valsedeln. Lagförslaget lämnar ju öppet att på valsedeln uppföra ett, två eller tre namn. Och om det är så, att en stor väljarekår är ense om att på första förslagsrummet uppföra en viss person, är det icke svårt att bereda honom första förslagsrummet genom att rösta endast på honom. Det är också uppenbart, att det inom första lagutskottet icke var tillgång på någon expert i den proportionella valmetoden. Men vi må vara ursäktade, att vi avslutit oss till ett förslag, som var uppgjort av på detta område, efter

*Lagförslag
om val av
borgmästare
m. fl.
(Forts.)*

Lagförslag
om val av
borgmästare
m. fl.
(Forts.)

vad jag antager, speciellt sakkunniga. Förslaget har därefter undergått behörig granskning och slutligen blivit av Kungl. Maj:t för riksdagen framlagt. Ett avslag nu skulle ju medföra, att den vilande grundlagsändringen fortfarande får vila, ty den förutsätter en av Konung och riksdag stiftad lag med enhetliga föreskrifter för hela riket beträffande borgmästareval. Det går således icke an att man, på sätt herr Reuterskiöld förmenar, fortfarande nöjer sig med dessa lokala valordningar, som av Kungl. Maj:t för särskilda städer äro fastställda. Nu menar herr Reuterskiöld, att det är ingen olycka skedd, om den vilande grundlagsändringen icke skulle antagas. Ja, därom kunna meningarna vara delade. Det är icke bara det, att kvinnorna tills vidare bliva uteslagna från rösträtt, utan det är också det, att enligt den nya grundlagsändringen skall vid borgmästareval varje väljande äga *en* röst; såsom vi veta är det för närvarande så, att inom en hel del städer förefinnes det flerrösts system. Jag tror således att, sedan nu andra kammaren med betydande majoritet antagit utskottets förslag, första kammaren gör klokt i att ansluta sig till samma beslut, som andra kammaren antagit, och jag ber därför att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr statsrådet Ekeberg: Jag har i åtskilliga stycken blivit förekommen av den siste ärade talaren, men vill ändå yttra några ord i anledning av de anmärkningar, som här blivit framställda.

Jag vill då först stryka under, att efter vad vi hört dessa anmärkningar ingalunda varit främmande för lagutskottet. De ha där blivit prövade och övervägda, men lagutskottet har likväl enhälligt tillstyrkt förslaget i denna del. Såsom den siste ärade talaren framhöll, har denna författning förra året såsom bilaga till grundlagspropositionen varit överlämnad till konstitutionsutskottet, visserligen icke till prövning utan så att säga till påseende, och några erinringar emot författningen gjordes icke. Man kan icke heller säga, att denna valordning är oprövad, då den gäller här i Stockholm sedan tio år tillbaka och här blivit tillämpad vid ett stort antal rådmansval under denna tid. Jag förmodar, att denna omständighet bland andra föranlett andra kammaren att bifalla förslaget med den stora majoriteten av 151 röster mot 30.

De framställda anmärkningarna gå ut på att understryka dels faran av dekapitering och dels faran av omkastning av ordningen mellan de kandidater, som äro uppställda på majoritetens lista. Jag har försökt tänka mig in i saken och kommit till det resultatet, att faran förnämligast går i sistnämnda riktning, omkastning av ordningen. Denna omkastning har dock icke synnerligen stor betydelse, då prövningen av vilken av tre föreslagna skall komma ifråga ligger i Kungl. Maj:ts hand. Jag vill vidare framhålla, att möjligheten att effektivt förebygga dessa svårigheter väsentligen beror på, huruvida man vill införa partibeteckningar, och för mig synes det mycket betänkligt, om även dessa domareval komme att stå i partistridernas tecken. Men framförallt vill jag betona, att alla de olyckor, som här förebådas, i praktiken komma att re-

duceras till ett minimum på grund av den ytterst stora svårigheten att på förhand göra sig en föreställning om, huru livligt deltagandet i dessa val kommer att bliva. Men för att valkupper av denna art skola hava någon utsikt att lyckas, förutsättes, att man med någon grad av säkerhet kan beräkna den blivande anslutningen till de särskilda listorna. Jag har genomgått statistiken över deltagande i val av denna art i Stockholm under de 20 sista åren, tillhoppa ett trettiotal, och funnit, att deltagandet växlat mellan ett mycket ringa minimum, 29 väljare — 0,027 procent av valmanskåren — och ett maximum av 8,734 väljare — ungefär 33½ % av dåvarande väljarekåren. Förutsättningarna att lyckas med en valkupp äro alltså synnerligen små, och det fordras en sådan sammanhållning och ett sådant förutseende, att farorna helt visst komma att stanna i teorien och icke komma till synes i praktiken. Vidare vill jag framhålla, att många av de valordningar för borgmästareval, som nu gälla, grunda sig på majoritetsvalsprincipen, vilken i tillämpningen kan leda till mycket betänkliga resultat och medföra, att ett parti belägger samtliga platser. Slutligen vill jag ytterligare understryka sambandet mellan denna fråga och den vilande grundlagsändringen. Ett avslag på denna lag skulle medföra, att även grundlagsändringen faller till marken för närvarande.

Herr Stendahl berörde ett par gånger riksdagens skrivelse till Kungl. Maj:t, som avser de särskilda förhållandena här i Stockholm. Jag vill då nämna, att denna skrivelse för närvarande är på remiss till överståthållarämbetet för vederbörandes hörande. Ännu hava icke utlåtandena inkommit, men, såsom saken ligger, torde lätt kunna inses, att skrivelsen icke kan leda till resultat annat än i förbindelse med en grundlagsändring, och det är således en ganska vittutseende fråga.

Herr Lyberg: Det förhåller sig ju på det sättet, att Kungl. Maj:t föreslår en sammanräkningsmetod, som är fullkomligt överensstämmande med den metod, som sedan ganska lång tid tillbaka tillämpats vid dylika val i rikets främsta stad, Stockholm. Jag har icke hört, att man i exempel därifrån kunnat hämta bevis för att denna metod lett till förryckande av valresultatet. Man kan nog icke förneka, att metoden, såsom den föreslås, är sådan, att oegentliga resultat av densamma äro tänkbara. Frågan är emellertid, huruvida, praktiskt sett, något sådant är att befara. Men jag skulle emellertid för min del icke under föreliggande förhållanden tveka att rösta för avslag på lagen, för den händelse att den fråga, varom här debatterats, vore något centralt hos lagförslaget. Men den är blott en detalj, fast visserligen en viktig sådan. Det centrala i lagförslaget, det väsentliga man vill genom den nya lagen erhålla är *enhetliga rösträttsbestämmelser* över hela riket. Nu har svarats, att det kan man erhålla på annat sätt; men det tror jag icke, därför att Kungl. Maj:t härvidlag nog måste taga hänsyn till vad städerna i detta hänseende i varje fall besluta och föreslå.

Man har sökt efter en proportionell valmetod, man har föreslagit

*Lagförslag
om val av
borgmästare
m. fl.
(Forts.)*

Lagförslag
om val av
borgmästare
m. fl.
(Forts.)

en reduktionsregel och här ånyo funnit att det proportionella valsättet, om vars tillämpning är fråga, är sådant, att man nästan alltid råkar in i en återvändsgränd. Nu är det emellertid så, att även den sammanräkningsmetod, som för närvarande tillämpas vid borgmästarval i städerna, fränsett Stockholm, kan leda till mycket egendomliga resultat, ofta ungefär av samma natur som de egendomliga resultat, vilka den föreslagna metoden kan tänkas leda till. Kan det då vara riktigt att låta hela denna lag och därjämte det vilande förslaget till grundlagsändring falla? Kan detta vara rimligt, då man i så fall finge ha kvar både en olämplig valmetod och därjämte — det sämsta av allt — de hittillsvarande ojämnna rösträttsbestämmelserna. Jag kan för min del naturligtvis förstå att de, som anse att över huvud taget domareval icke böra ifrågakomma — såsom herr Stendahl gör gällande och såsom nog med visst fog kan göras gällande — jag kan förstå, att dessa begagna tillfället att med utnyttjande av den bristfälliga sammanräkningsmetoden yrka avslag på det hela. Men den saken anses ju böra åtminstone för närvarande hållas utanför diskussionen; och riksdagen har genom antagandet av det vilande grundlagsförslaget sagt ifrån, att åtminstone tills vidare riksdagen vill bibehålla nuvarande ordning i detta hänseende. Således, under nuvarande förhållanden, herr vice talman, och med framhållande av att det väsentliga här är att få enhetliga rösträttsbestämmelser samt att den valordning, som är ifråga, icke visat sig i praktiken medföra några oegentligheter, tillåter jag mig att yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Reuterskiöld: Herr vice talman! Att den ärade utskottsledamoten på malmöhusbänken var så fast i auktoritetstro som han visade sig i sitt anförande, hade jag icke anat. Denna auktoritetstro vilar emellertid på något svaga grunder, då nämligen detta förslag, såsom han berörde, under föregående års riksdag varit överlämnat till konstitutionsutskottet icke till granskning utan, såsom herr statsrådet påminde, till påseende, och det lämnades då utan vidare anmärkning därför att man tänkte sig, att det skulle provas *detta* år. Det fanns då även andra förslag bifogade till påseende, och av dessa har årets konstitutionsutskott återskickat flere till riksdagen med ändringar efter i år gjord granskning. Konstitutionsutskottet har däremot icke haft tillfälle att granska nu föreliggande förslag utan granskningen har skett hos första lagutskottet, vilket härvid har följt en princip, som jag tror varit icke lyckosam. En ärad talare säger, att man kan undgå de med den föreslagna valmetoden förenade svårigheter genom att sätta upp ett enda namn på listan. Jäväl, men det kan hända, att man då råkar in i en annan återvändsgränd, ty det skall finnas tre namn på förslaget, men det bleve då möjligt att Kungl. Maj:t finge ett förslag med endast ett namn och jag tror att det i alla fall blir nödvändigt att på listorna ändå komma med tre namn. Skall man göra nytt, bör man göra det nya bättre och ej sämre än eller lika skralt som det gamla.

Nu har herr statsrådet framhållit, att den huvudsakliga anmärk-

ningen mot förslaget är den, att det kan bli en omkastning av ordningsrummen å förslaget, och herr statsrådet liksom också den ärade utskottsledamoten har sagt, att utskottet tagit allt detta i beaktande, och han trodde icke att någon som hade absolut majoritet bland valmännen kunde stanna utanför. Jag tror visserligen, att utskottet beaktat vad som anförts av magistraten i Halmstad, refererat å sidan 18 i propositionen. Där finns ett räknefel, som magistraten i Halmstad begått, av den art, att det lätt faller i ögonen, och sedan utskottet konstaterat, att magistraten i Halmstad räknat fel, antyder utskottet, att det icke kan finnas något exempel på valmetodens otillräcklighet. Men det exempel som anfördes från stockholmsbänken är icke detsamma som det av magistraten i Halmstad anförda utan det är ett annat, mot vilket en dylik anmärkning icke kan göras. Den ärade utskottsledamoten sade också, att det icke är överallt som varje röstande har *en* röst, men detta är, såvitt jag förstår, icke något som har sammanhang med denna sak, ty icke är det något som hindrar en proportionell valmetod, vare sig graderad eller ograderad skala användes, och det finns intet som hindrar Kungl. Maj:t att, såsom ock skett, i nya lokala valordningar stadga *en*-röstprincipen. Enligt äldre valordningar är det visserligen så, att på vissa håll flere röster tillkomma vissa röstande vid borgmästarval. Men sådant val förekommer sällan, och den tid, som förflyter, innan vi få legal enhetlighet i detta avseende, behöver icke bli längre än till nästa riksdag, och vid sådant förhållande synes man väl kunna låta denna invändning fara.

*Lagförslag
om val av
borgmästare
m. fl.
(Forts.)*

Nu säger man, att metoden prövats i Stockholm och där befunnits ganska användbar, om också icke god. Ja, det är just detta att man skulle överflytta stockholmsförhållanden till landsorten som jag bestämt opponerar mig emot. Borgmästaren i Stockholm har en ställning, som alls icke är densamma som för borgmästaren i en mindre stad och icke ens i de större städerna utom huvudstaden. Där ute i orterna spelar borgmästarvalet en helt annan roll än det gör i Stockholm, och borgmästarens funktion är en helt annan både med hänsyn till jurisdiktionen och förvaltningen än överhuvudtaget i Stockholm, och därför tror jag det icke vara riktigt att av förhållandena i Stockholm draga slutsatser beträffande samma förhållanden i landsorten. När det gäller förslagsrummens bestämmande säger utskottet, att det kan rådås bot för bristerna därvidlag, därför att Kungl. Maj:t icke behöver fästa sig vid förslagets ordning. Jag frågar vad över huvud taget första, andra och tredje förslagsrummet skall tjäna till, om Kungl. Maj:t skulle negligera det uppgjorda förslaget. Den föreslagna valmetoden skall ju innebära större rättvisa, en matematisk rättvisa, på vilken jag för min del visst inte sätter ett spår av värde, men utskottets ståndpunkt är nu den, att proportionaliteten ger rättvisa, och ändå säger man: om detta är en rättvis valmetod, det bryr vi oss icke om, utan felen får Kungl. Maj:t rätta på vid tillämpningen samt alltså räkna ut resultatet annorlunda än med den enhetliga, legalt fastställda metoden blivit officiellt gjort! Jag

Lagförslag
om val av
borgmästare
m. fl.
(Forts.)

kan icke finna annat än att utskottets motivering innebär, kort sagt, att visserligen är detta förslag galet, men utskottet har icke lust att göra något nytt, eftersom Kungl. Maj:t kommit med detta förslag; Kungl. Maj:t får taga konsekvensen och själv rätta på det i tillämpningen så gott Kungl. Maj:t kan. Jag tror icke, att denna motivering är synnerligen tilltalande, och om man nu säger, att underliga resultat också förekommit vid tillämpningen av nu existerande valordningar, så undrar jag, om man verkligen bör bota ett ont med ett sjufalt värre, eller om det är rätt att, då man har en dålig valordning, avhjälpa dess brister genom att skaffa en i alla fall sämre, som dessutom skulle gälla över hela riket och med sannolikhet icke kan bli bestående. Jag måste för min del verkligen säga, att om de enda skälen äro grundlagsändringen och den legala enhetligheten, så äro de skälen, såsom jag förut antytt, icke vidare hållbara. Den ärade utskottsledamoten sade ock, om jag ej missförstod honom, att grundlagen lägger hinder i vägen för ändringar i de lokala valordningarna. Nej, det gör icke den nuvarande grundlagen, som skulle, ifall förslaget faller, fortbestå och man kan då gå vidare på denna väg. När nu möjlighet finnes att behålla gällande provisorium en kort tid, är detta bättre än att antaga ett förslag sådant som det föreliggande, och jag får alltså vidhålla mitt yrkande om avslag.

Herr Rogberg: När utskottet behandlade denna proposition, hade utskottet givetvis över sig trycket av den ifrågasatta ändringen av 31 § regeringsformen, och utskottet ville från början ogärna fatta sådant beslut, att det vilande grundlagsförslaget icke skulle komma att bli antaget. Utskottet har verkställt uträkningar i den riktning, som av herr Stendahl här i kammaren omtalats, och vid dessa uträkningar har utskottet funnit, att det skulle behövas ett alldeles särskilt stort mått av beräkning inom valmanskåren och sammanhållning i densamma, för att man skulle komma till det av honom framställda resultatet, att 570 valmän av 1,000 icke skulle få sin kandidat upp på förslaget utan se honom bli utestängd.

I avseende å vad herr Reuterskiöld framhållit om bestämmelsen i förslaget om stad såsom hel valkrets, nämligen att här de bestämmelser, som gälla för kommunala val, borde följas, så har utskottet dels bemärkt, att det sällan förekommer borgmästarval, och dels ansett att, vid de olika förhållanden som därvid kunna råda, det icke vore skäl att i det tekniska binda magistraten i vidare mån än förslaget innehåller. Det torde icke vara uteslutet för valmännen att redan nu, med gällande föreskrifter, endast uppsätta en man på förslaget, ehuru grundlagen ju fordrar, att tre skola uppsättas; och vad beträffar den ordning inom förslaget som de föreslagna kunna erhålla, gäller ju, att Kungl. Maj:t genom att utnämna den, som Kungl. Maj:t finner vara mest meriterad och mest lämplig, i viss mån korrigerar den uppställning, som vid valet framkommit.

Den svaghet i utskottets motivering, som av flere talare berördes, anses av mig icke böra hindra ett bifall till utskottets förslag, ty om

motiveringen icke är tillfredsställande och lösningen således icke den bästa, så stärkas kanske utsikterna att tidigare än eljest för kammaren kan bli framlagt ett i och för sig önskvärt förslag, varigenom tillsättande av borgmästare i stad jämte rådmän och magistratssekreterare i Stockholm blir en sak, som tillkommer uteslutande Kungl. Maj:t, och att således jämväl stadsdomare bli tillsatta i samma ordning som andra.

Jag tillåter mig, herr talman, att yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Sten dahl: Herr vice talman! Jag förstår mycket väl, att mot ett enhälligt lagutskott har en ung man såsom jag i kammaren icke mycken utsikt att få igenom sin åsikt, och det är icke därför jag begärt ordet utan för att skapa en plattform, på vilken man sedan kan gå till strid för det, som för mig är huvudsaken att få avskaffat, nämligen det oting, som jag anser domareval är.

Nu skall jag be att få med några ord replikera ett par talare. Den siste ärade talaren sade, att han trodde, att väljarna måste verkligen räkna mycket ingående för att kunna styra om att 570 valmän av 1000 icke skulle kunna få sin vilja fram. Jag har en annan uppfattning än den siste ärade talaren och utan att förhåva mig vågar jag tro, att min uppfattning i detta fall väger lika mycket som hans.

Det har här framhållits från kopparbergsbänken, att den föreslagna valmetoden utan olägenhet använts i Stockholm under ett tiotal av år. Ja, det är riktigt; men varför har den utan olägenhet kunnat användas så många år? Jo, därför att ingen människa i Stockholm i regeln bryr sig om dessa val, så har exempelvis vid de sista 4 å 5 årens domareval icke någon gång avgivits mer än 100 röster, och således blir risken för valskoj och dekapitering icke så stor, men under andra förhållanden är det ingen säkerhet, tvärtom.

Vidare framhöll samme ärade talare, att giver man sig in på den proportionella valmetoden, så kommer man förr eller senare in i en återvändsgränd. Jag har en alldeles motsatt uppfattning, under förutsättning nämligen att man använder en anständig proportionell valmetod. Men denna sak blir man i tillfälle att på ett senare stadium av riksdagen ingående diskutera och man får då se, vem som har rätt i den delen.

Det har också anmärkts, att jag själv vid föregående års riksdag icke påtalar denna valmetod. Det är oriktigt i så måtto, att jag i en särskild motion påyrkat avskaffande av domareval, och vid sådant förhållande har jag icke haft anledning ingå i prövning av denna enligt min uppfattning dåliga valmetod. Vidare yttrades från statsrådsbänken, att resultatet av den proportionella valmetoden i regeln gäve bättre resultat än majoritetsvalen och denna metod vore därför avgjort att föredraga framför en metod grundad på majoritetsval. Jag vågar alldeles bestämt påstå, att åtminstone enligt min uppfattning majoritetsprincipen är att föredraga, enligt vilken 570 väljare av 1,000 kunna få sin vilja igenom i stället för att enligt en proportionell valmetod 570 väljare av 1,000 icke skulle få sin vilja igenom.

*Lagförslag
om val av
borgmästare
m. fl.
(Forts.)*

Lagförslag
om val av
borgmästare
m. fl.
(Forts.)

Herr Lindhagen: Denna fråga har närmast uppkommit därigenom, att den kvinnliga rösträtten skulle genomföras även här. Det är således huvudanledningen till förslagets framläggande, men man har också velat begagna tillfället för att undanröja ett par överklagade olägenheter, egentligen en olägenhet och en halv olaglighet, den förra bestående däri, att olika valsätt tillämpades i olika städer, och den halva olagligheten däri, att i en sådan här konstitutionell fråga Kungl. Maj:t ensam skulle föreskriva angående valordningen inom rikets städer vid val av ifrågavarande slag utan riksdagens hörande. Förslaget avser således dels genomförande av kvinnas rösträtt, dels en enhetlig valordning över hela landet och dels slutligen att detta skall ske genom lagstiftning, som beslutas av konung och riksdag gemensamt.

Häremot har det gjorts tvenne invändningar, den ena att valmetoden är usel, och den andra att själva förslaget är oriktigt, ty det bör icke vara något val alls.

Vad angår den första invändningen att valmetoden är usel, har jag icke såsom herr Stendahl varit i tillfälle att utstudera ett särskilt refererat fall för att visa, att så är förhållandet. Jag har visserligen erfarenhet från några val för rådstuvurätten i Stockholm, men de äro icke så talrika. I alla fall vill jag uttala såsom min åsikt, att man då gått riktigt tillväga och att det blivit såsom valmännens majoritet velat ha det, men det hindrar icke alls, att valmetoden och sunt förnuft kan ställas på huvudet, liksom fallet varit vid riksdagsmannaval. Men kunna vi nöja oss med dålig valmetod vid riksdagsmannaval, må vi också kunna nöja oss med densamma jämväl vid de flesta fall av dessa jämförelsevis betydelselösa val; metoden är väl icke av så alldeles usel beskaffenhet.

Vad angår slutligen den stora frågan, huruvida domarne, såsom i våra förfäders tid, skola väljas av folket på ting, eller deras tillsättande skall övergå till ett byråkratiskt utseende av domare, så är det en sak som ligger i tiden. Jag förmodar, att det icke går med stormsteg, men förr eller senare kommer det också därhän att partierna genom ett enstämmigt beslut avskaffa val av domare. Emellertid är det en sak, som icke är högviktig nu. Det är en fråga, som riksdagen själv väckt, och som nu är förd på remiss också inför Stockholms magistrat. Vi ha icke svarat ännu, ty magistraten har tagit sig en funderare på saken. Sedan för åtskillig tid redan vid ett uppseendeväckande rådmansval 1908 en massa valmän strömmade till, tyckte magistratens flertal, att det började osa hett, och ingick därför till regeringen med begäran om avskaffande av alla dylika val. Jag tror mig hava rättighet meddela, att det nu tycks råda en motsatt strömning inom magistraten; jag har det intrycket, att magistraten vill behålla dessa val, till dess den nya processordningen kommer, och jag tror att det vore övervägande bra.

Herr Åkerman: Då detta ärende behandlades inom lagutskottet, var jag av kommittéarbete förhindrad att närvara och har således icke haft förmånen att åhöra de föregående överläggningarna i ämnet. Jag

har emellertid genom läsning av handlingarna försökt så gott jag kunnat sätta mig in i saken, och jag kommer att rösta för detta lagförslag. De anmärkningar, som blivit framställda, hava icke rubbat min uppfattning om de övervägande fördelarna av ett bifall till förslaget. Jag skall icke upprepa, vad föregående talare sagt, jag vill endast fästa uppmärksamheten på att såsom bilagor vid propositionen finnas yttranden från samtliga magistrater i riket och läser man dem får man icke alls intrycket att myndigheterna sett saken så pessimistiskt som några av de herrar som i dag uppträtt, utan tvärtom. Nog kan man rita upp fantastiska fall som kunna komma att inträffa, men det praktiska livet visar, att det icke går så gale. Vid ett sådant förhållande och då jag icke alls har samma missmodiga blick på förslaget som de, vilka uppträtt mot dessamma, ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

*Lagförslag
om val av
borgmästare
m. fl.
(Forts.)*

Herr Larsson, Jacob: Det vill synas, som om två olika uppfattningar här skära sig emot varandra. För den ena uppfattningen ter sig åstadkommandet av enhetliga lagbestämmelser rörande borgmästareval som det centrala och viktiga, och för den andra uppfattningen är det valmetoden, vilken är det centrala och viktiga. Den senare riktningen företrädes här av herrar Stendahl och Reuterskiöld. Men, mina herrar, vilken proportionell valmetod som än här framlägges, så måste den komma att giva anledning till anmärkning, ty det är väl med den proportionella valmetoden så, att ju mera rättvis och säker, som man vill göra den, ju mera omöjlig blir den att tillämpa i praktiken. Därför måste man finna sig i en ofullständig valmetod vid proportionella val och nöja sig med att kunna åstadkomma relativ rättvisa.

Medan jag har ordet, vill jag erinra om, att på en punkt har jag jämte en ledamot av andra kammaren avgivit en reservation. Men då denna reservation redan fallit i andra kammaren, anser jag det icke lämpligt att här framställa yrkande om bifall till densamma.

Herr Ekman, Karl Johan: Herr vice talman! Ett par talare hava anmärkt, att ett utkast till vallag var fogat till den kungl. propositionen rörande grundlagsändring redan i fjol, och att ingen anmärkning gjordes vid det utkastet. Jag vill erinra därom, att när Kungl. Maj:ts proposition rörande ändring i 31 § regeringsformen i fjol framlades, så fanns visserligen ett utkast till valstadga fogat till propositionen som bilaga, men det begärdes alldeles icke något yttrande av riksdagen över denna valstadga, och uti det statsrådsprotokoll, som var bifogat den kungl. propositionen, finnes ingenting annat om denna valstadga än de korta orden: "Inom departementet har utarbetats ett utkast till lag i angivet syfte, vilket torde som bilaga till detta protokoll få åtfölja proposition till riksdagen." Inte ett ord om innebörden av denna valmetod eller någon begäran om, att riksdagen skulle yttra sig om densamma. Och detta kunde så mycket mindre ifrågakomma, som Kungl. Maj:ts proposition behandlades av konstitutionsutskottet,

Lagförslag
om val av
borgmästare
m. fl.
(Forts.)

men att, enligt hittills gängse uppfattning, vallagen skulle komma att i sinom tid behandlas av lagutskottet, såsom också i år har skett. Med anledning härav har konstitutionsutskottet i fjol icke inlåtit sig på någon detaljgranskning av valbestämmelserna. Utskottet yttrade, att utskottet funne det vara riktigt, att kvinnorna bereddes tillfälle att deltaga i borgmästareval; "likaledes", säger utskottet, "torde det vara synnerligen påkallat, att gemensamma, av Konung och riksdag i samfällt stiftad lag beslutade bestämmelser erhållas rörande borgmästareval. I dessa punkter kan utskottet alltså i princip biträda den kungl. propositionen." Således, utskottet har bestämt uttalat, att utskottet endast i princip gillat den kungl. propositionen rörande proportionellt valsätt vid upprättande av förslag till borgmästare, men det har icke begärts eller avlämnats något yttrande rörande detaljerna i det förslag, som då var fogat som bilaga till den kungl. propositionen. Och man kunde ej heller begära det, då såsom nämnt yttrande däröver icke skulle avgivas av konstitutionsutskottet utan av lagutskottet.

Då nu från alla håll erkännes, att den valmetod, som här föreslås, icke är tillfredsställande, och då frågan, såvitt jag förstår, alldeles icke är brådskande, men däremot hänger helt naturligt ihop med den processreform, som mycket snart väntas, tillåter jag mig, herr vice talman, instämma i det redan framställda avslagsyrkandet.

Efter härmed slutad överläggning gjorde herr förste vice talman enligt de yrkanden, som därunder förekommit, propositioner, först på bifall till vad utskottet i det föreliggande utlåtandet hemställt samt vidare på avslag därå, och förklarade sig finna den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Clason* begärde votering, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller den i första lagutskottets utlåtande nr 19 gjorda hemställan, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås utskottets hemställan.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 47;

Nej — 27.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets memorial nr 4, med uppgift å vilande förslag till ändringar i grundlagarna.

Punkten 16, angående ändrad lydelse av § 31 regeringsformen.
Det vilande grundlagsändringsförslaget antogs.

Anmälades och bordlades konstitutionsutskottets utlåtanden:

nr 19, i anledning av väckt motion om ändring i bestämmelserna angående opinionsnämnden; och

nr 20, i anledning av väckt motion om införande i vallagen av bestämmelser angående åsättande genom stämpling av viss beteckning å de av män och viss annan beteckning å de av kvinnor avlämnade valkuvert och valsedlar.

Anmälades och godkändes första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 72, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 8 kap. 28, § och 9 kap. 5 § strafflagen.

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet Kungl. Maj:ts proposition, nr 109, angående understöd åt vissa befattningshavare vid postverket.

Efter föredragning av Kungl. Maj:ts skrivelse nr 112 beslöts att denna skrivelse skulle överlämnas till statsutskottet.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 5,18 e. m.

In fidem
A. v. Krusenstjerna.

Tisdagen den 8 mars.

Kammaren sammanträdde kl. 3 e. m., och dess förhandlingar leddes av herr andre vice talmannen.

-
- Herr statsrådet *Ericsson* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:
- nr 105, angående pension å allmänna indragningsstaten åt vissa i lantförsvarets tjänst anställda personer;
 - nr 106, angående ersättning till värnpliktige P. L. Pettersson i anledning av sjukdom, ådragen under militärtjänstgöring;
 - nr 107, angående försäljning av vissa Vänersborgs hospital och asyl tillhöriga fastigheter m. m.;
 - nr 108, angående statsbidrag för uppförande av ett sommarhem i Ljunghusen för patienter med kirurgisk och körteltuberkulos;
 - nr 110, angående rätt för läroverksadjunkten Karl Gustaf Harlin att för erhållande av ålderstillägg tillgodoräkna sig viss tjänstgöring;
 - nr 119, med förslag till lag om tillfälliga åtgärder till förekommande av skövling av skog å fastighet i enskild ägo,
 - nr 122, angående fortsatt befrielse för riksbanken under viss tid från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld;
 - nr 123, angående ökning av riksbankens sedelutgivningsrätt;
 - nr 124, med förslag till lag angående rätt för Konungen att i vissa fall inställa tillämpningen av 10 § andra stycket i lagen för Sveriges riksbank den 12 maj 1897 och av § 9 i lagen om rikets mynt den 30 maj 1873;
 - nr 125, angående tilläggspension åt f. d. kammar skrivaren P. S. Schylander; samt
 - nr 127, med förslag till förordning om rätt för Konungen att i visst fall åsätta särskild tullavgift.
-

Justerades protokollen för den 2 och 4 innevarande månad.

Anmälades och godkändes konstitutionsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 73, till Konungen angående av riksdagen beslutad ändring i rikets grundlag.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 71, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anvisande av medel för inköp för postverkets räkning av fastighet i Sundsvall.

Anmälades och godkändes bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 74, till Konungen i anledning av väckt motion avseende skyndsammare behandling av vissa taxeringsmål.

Anmälades och godkändes första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 75, i anledning av väckt motion med förslag till ändrad lydelse av 24 § i lagen om ekonomiska föreningar;

nr 76, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om upphävande av patronatsrätt m. m.;

nr 77, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om avskrivning av patronatsrätt åtföljande kronotonde; samt

nr 78, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om val av borgmästare i stad med magistrat samt av rådmän och magistratssekreterare i Stockholm.

Anmälades och bordlades jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 21, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående ny definitiv lönereglering för befattningshavare vid statsdepartement och centrala ämbetsverk i vad angår jordbruksdepartementet och under samma departement lydande centrala ämbetsverk jämte i ämnet väckta motioner;

nr 22, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av den till kyrkoherdeboställena i Ovansjö, Järbo och Högbo församlingar hörande lägenheten Stormuren i Ovansjö socken; samt

nr 23, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av mark från det åt klockaren i Sätters stads- och landsförsamlingar upplåtna boställe.

Föredrogos, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran konstitutionsutskottets utlåtanden nr 19 och 20 samt bankoutskottets utlåtanden nr II A och II B.

Ang. befrielse för riksbanken att inlösa sedlar med guld.

Föredrogs Kungl. Maj:ts proposition nr 122, angående fortsatt befrielse för riksbanken under viss tid från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld.

Herr Wigforss: Herr vice talman, mina herrar! Det är ett med mycken spänning, skulle man kunna säga, motsett ärende, som nu förelagts riksdagen. Det är nämligen fråga om fortsatt befrielse för riksbanken att inlösa sina sedlar med guld. Vi veta, att denna fråga var uppe för helt kort tid sedan. Då avfärdades den av riksdagen mycket snabbt, och även bankoutskottet, som hade saken under behandling, avfärdade den på samma sätt, naturligtvis därför att det bara gällde en förlängning på ytterligare en månad och emedan man visste eller hoppades, att saken senare under riksdagen skulle upptagas till en verkligt grundlig behandling.

Bankoutskottet uttalade i sitt utlåtande, att det förutsatte, att Kungl. Maj:t i god tid skulle inkomma med en proposition, som skulle sätta riksdagen i tillfälle att på allvar taga upp hela problemet om vår valuta-politik. Nu är det väl en del yttre omständigheter, som gjort, att saken dragit ut så pass långt på tiden, att det väl ej är skäl att däremot rikta några anmärkningar. Men det är alldeles uppenbart, att i den situation vi nu befinna oss, det är fullständigt omöjligt för riksdagen att grundligt taga upp dessa frågor till behandling. Riksdagsferierna börja ju den 17 mars, och innan dess skulle således utskottet ha sitt utlåtande färdigt, ty efter feriernas slut och till den sista i denna månad kan det endast bli ett arbetsplenum, som väl då skulle komma att få fatta beslut i saken. Det är ju icke ens så, att motionstiden skulle kunna fullständigt utnyttjas. I denna situation är det, såvitt jag förstår, icke möjligt att tänka sig en annan lösning av frågan, än att riksdagen endast ger banken befrielse under ytterligare en kort tid för att vi därunder på nytt skola få tillfälle att taga upp saken på fullt allvar.

Jag har ju icke haft tillfälle att se, vad propositionen innehåller, men innehåller den verkligen ett motiverat förslag och en plan för hela vår framtida penningpolitik, är det naturligtvis så mycket orimligare att tänka sig, att utskottet på en vecka skall kunna behandla den. Innehåller propositionen endast en anhållan om, att riksdagen måtte befria banken från dess ifrågavarande skyldighet, så är det så mycket naturligare, att riksdagen begär att få upp saken senare, under förhoppning att regeringen kommer med verkligt konkreta förslag till denna viktiga frågas lösning.

Det är endast detta jag velat yttra nu, när ärendet nu remitteras.

Herr Bäckström: Jag har åhört herr Wigforss' anförande och finner, att jag väsentligen kan instämma i det slut han kom till, nämligen att det är önskvärt att här få ett provisorium. Det förhåller sig så, att den rätt, som lämnats riksbanken beträffande guldinlösningen och den utsträckta sedelutgivningen, utgår den sista i denna månad, och

riksdagen kan icke dessförinnan i ro ha den överläggning i dessa viktiga frågor, som herr Wigforss och många andra önska. Jag hoppas därför, att bankoutskottet kommer med förslag om ett provisorium, t. ex. på en månad, så att man får tid på sig att diskutera saken och framför allt undgår att ställas inför nödvändigheten att upptaga guldinlösnings- och avstå från den ökade sedelutgivningsrätten, vilken absolut kommer att behövas särskilt den sista mars. Det är ju den farligaste dagen på hela året.

Ang. befrielse för riksbanken att inlösa sedlar med guld.
(Forts.)

Herr Örne: Herr andre vice talman, mina herrar! Efter de två yttranden, från bankoutskottshåll och från bankofullmäktigehåll, som här hållits, skulle jag möjligen ha kunnat avstå från att säga någonting. Jag kan dock inte annat än uttala min stora förvåning över att Kungl. Maj:t nu föreslår, att riksdagen skall besluta förlängning av befrielsen för riksbanken att inlösa sina sedlar ända till den 30 september. Att Kungl. Maj:t under de något oordnade förhållanden, som ha rått på sista tiden i finansdepartementet, inte har kunnat tidigare komma fram med propositionen, det förstår jag, men jag förstår absolut inte, varför Kungl. Maj:t under sådana förhållanden icke gick den väg, som här är anvisad av herrar Bäckström och Wigforss, nämligen att föreslå en kortare förlängning för att ge riksdagen det tillfälle att allvarligt behandla denna fråga, som är utlovat och som verkligen kräves. Ty, mina herrar, riksdagsbehandlingen av denna fråga avvaktas av alla, som ha något som helst förstånd om saken, för närvarande med den allra största spänning, och man väntar sig åtminstone klarhet om vad som framdeles i denna fråga skall komma att ske. När ärendet sist var före i riksdagen, var det min avsikt att säga några ord om min personliga ståndpunkt i frågan. Men genom, efter vad det påstås, bankoutskottets ordförandes ingripande, antogs utskottsutlåtandet vid ett bordläggningsplenum, då jag på grund av sysselsättning i en kommitté icke hade tillfälle att närvara. Det hade varit absolut överflödigt att förfara på det sättet då. Möjligen skulle redan då åtskilliga synpunkter ha kunnat komma fram, som varit av värde för frågans fortsatta behandling. Skulle man nu fatta ett beslut inom mindre än en vecka om förlängning ända till den 30 september, måste jag kalla det för ett rent övervåld på riksdagens rätt att behandla landets viktigaste frågor.

Efter härmed slutad överläggning hänvisades ifrågavarande kungl. proposition till bankoutskottet. Till utskottet skulle jämväl överlämnas de inom kammaren i anledning av propositionen nu avgivna yttrandena.

Efter föredragning av de övriga denna dag avlämnade kungl. propositionerna hänvisades dessa, nr 105 och 106 samt 123—125 till banko-

utskottet, nr 127 till bevillningsutskottet, nr 107 och 119 till jordbruksutskottet samt nr 108 och 110 till statsutskottet.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 3,22 e. m.

In fidem

A. v. Krusenstjerna.